

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	7
Sayı	Issue	7
Yıl	Year	2024

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.7

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Turizm Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi, Ankara, Türkiye.
editor@sobibder.org
editor.sobibder@gmail.com
Telefon: +90 312 231 73 60/1847

DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Ayşe Nevin SERT, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. nevin.sert@hbv.edu.tr

EDİTÖRLER KURULU

Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. megilmez@kastamonu.edu.tr

Coğrafya: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye. fdoker@sakarya.edu.tr

Çalışma Ekonomisi: Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. sakyalcin@anadolu.edu.tr

Çocuk Gelişimi: Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. ayukselen@medipol.edu.tr

Dilbilimi ve Edebiyat: Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye. kihsan@gazi.edu.tr

Ekonomi: Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. atilla.aydin@rumeli.edu.tr

Felsefe: Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye. nerkizan@mu.edu.tr

İletişim Çalışmaları: Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. yusufyurdagul@hotmail.com

İşletme Yönetimi: Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye. tarhan@baskent.edu.tr

Maliye: Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. acelikka@ogu.edu.tr

Muhasebe: Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. seyhan.cil@hbv.edu.tr

Pazarlama: Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD. ctosun@gwu.edu

Psikoloji ve PDR: Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. sefa.bulut@ihu.edu.tr

Psikoloji: Doç. Dr. Kemale SALMANOVA, Simqait State University, Simgait, Azerbaycan. salamovak11@gmail.com

Siyasi Tarih: Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onursen@mersin.edu.tr

Sosyoloji: Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye. suna.tekel@inonu.edu.tr

Turizm ve Otel İşletmeciliği: Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Maskat, Umman sedatyuksel@gmail.com

Temel İslam Bilimleri: Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. caglayanharun@gmail.com

Uluslararası İlişkiler: Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. snaktiyok@atauni.edu.tr

Yakın Çağ Tarihi: Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye. agunduz@gantep.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri: Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ersinkaraman@atauni.edu.tr

Yönetim ve Strateji: Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye. harundemirkaya@kocaeli.edu.tr

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD.

Prof. Dr. Evren GÜÇER, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Central Florida Üniversitesi, Orlando, ABD.

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üni., Muğla, Türkiye.

Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet BAŞ, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye,

Prof. Dr. Metehan TOLON, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Şeyhmus BALOĞLU, Nevada Üniversitesi, Las Vegas, ABD.
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ, Portsmouth Üniversitesi, Portsmouth, İngiltere.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, AHBV Üniversitesi, Ankara.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni., Nevşehir, Türkiye.
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Osmangazi Üni., Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üni., Maskat, Umman
Doç. Dr. Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üni., Kastamonu, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZDEMİR AKGÜL, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Prof. Dr. İshak TORUN, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Süleyman Demirel Üniversitesi.
Prof. Dr. Said KINGIR, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
Doç. Dr. A. Pelin ŞAHİN TEKİNALP, Hacettepe Üniversitesi.
Doç. Dr. Asım TOPAKLI, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.

Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ, Bartın Üniversitesi.
Doç. Dr. Emine TEKER, Harran Üniversitesi.
Doç. Dr. Hüseyin KAYGIN, Bartın Üniversitesi.
Doç. Dr. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ, Anadolu Üniversitesi.
Doç. Dr. Semiha ALTIER, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
Doç. Dr. Tolga UZUN, Karabük Üniversitesi.
Doç. Dr. Yaşar ZORLU, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Caner GÜÇLÜ, Bitlis Eren Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇINAR, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
Dr. Demet GÖKMEN KAVAK, TÜSEB-Türkiye Sağlık hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü.
Dr. Selahattin AKYÜZ, Sağlık Bakanlığı.
Arş. Gör. Dr. Hamid AYDEMİR, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;
Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;
Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Eğitim Bilimleri, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyo-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĐI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayınlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

INDEX

SOBIAD Atıf Dizini

DRJI | Directory of Research Journals Indexing

RI-ROOTINDEXING

ResearchBib – Academic Resource Index

ROAD | ROAD, The Directory of Open Access Scholarly Resources

ISI | International Scientific Indexing

Eurasian Scientific Journal Index

ICI Index Copernicus International

General Impact Factor

CiteFactor

Asos Index

Scientific Indexing Services

EuroPub Database

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2024, Cilt.7, Sayı.7

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Okul Öncesi Sanat Eğitimi Dersi ile Seramik Sanatı Üzerine Değerlendirme

(Evaluation of Preschool Art Education Lesson and Ceramic Art)

Şebnem NOYAT

ss.496-512.

Araştırma Makalesi

Matematik Öğretmenlerinin Matematik Dersinde Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algıları

(Mathematics Teachers' Perceptions of Competence Regarding the Use of Artificial Intelligence in Mathematics Lessons)

Cevat EKER, Seda HALICI GÜRBÜZ

ss.513-528.

Araştırma Makalesi

Engelli Yaşlı Bireylerin Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık Durumlarının Değerlendirilmesi

(Evaluation of Social Isolation and Loneliness of Disabled Elderly Individuals)

Harika ŞEN, Vildan ÜSTÜN

ss.529-544.

Kavramsal Makale

La Bibliothèque National de France Müzesi'nde Bulunan Od.23 Numaralı Albümdeki Sultan III. Selim Portrelerinin Dönem Portreleriyle Karşılaştırılması

(Comparison of Sultan Selim III's Portraits in Album No. Od.23 of La Bibliothèque National de France Museum with Other Portraits of Sultan Selim III During His Reign)

Tilbe KARABACAK

ss.545-568.

Kavramsal Makale

Türk Siyasetname Geleneğinde Yönetim Felsefesi ve Yönetimsel Etik Değerler Analizi: Koçi Bey ve Yusuf Has Hacıp Örnekleri

(Analysis of the Philosophy of Governance and Administrative Ethical Values in the Turkish Siyasetname Tradition: The Examples of Koçi Bey and Yusuf Has Hacıp)

Tolgahan GÜLER, Süleyman AĞRAŞ

ss.569-576.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2024, 7(7): 496-512.

DOI: [10.26677/TR1010.2024.1424](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1424)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Okul Öncesi Sanat Eğitimi Dersi ile Seramik Sanatı Üzerine Değerlendirme

Öğr. Gör. Şebnem NOYAT, Dicle Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Diyarbakır, e-posta:

sebnemnoyat@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9769-777X>

Öz

Bu araştırmada, okul öncesi sanat eğitimi dersi kapsamında seramik sanatının önemi, pedagojik yaklaşımlar, seramik sanatı eğitiminde kullanılan araç-gereç bilgisi ile seramik sanatı öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler ele alınmıştır. Araştırma, seramik sanatının önemini ve bu alanda kullanılan pedagojik yaklaşımları ele alarak, sanat eğitimcilerine ve öğretmenlere rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak doküman analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma alan yazın, literatür taraması ve doküman incelemesi yoluyla mevcut literatürdeki ilgili makaleler, kitap bölümleri ve diğer akademik kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bilgiler sonucunda, okul öncesi seramik sanatı eğitiminin, çocukların güvenli bir sanat ortamında yaratıcı deneyimlerini keşfetmelerine olanak sağladığı ve bu sürecin araç-gereç ve teknik bilgi ile desteklenmesinin, öğrencilerin seramik sanatı konusunda çok yönlü gelişimlerine katkı sunduğu ortaya konulmuştur. Bu bulgular, sanat eğitimcilerine değerli bilgiler sunarak, seramik eğitiminin etkinliğini artırmaya yönelik stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Seramik Eğitimi, Okul Öncesi Eğitim.

Makale Gönderme Tarihi: 17.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 06.07.2024

Önerilen Atıf:

Noyat, Ş. (2024). Okul Öncesi Sanat Eğitimi Dersi ile Seramik Sanatı Üzerine Değerlendirme, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7): 496-512.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(7): 496-512. DOI:[10.26677/TR1010.2024.1424](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1424)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Evaluation of Preschool Art Education Lesson and Ceramic Art

Lecturer Şebnem NOYAT, Dicle University, Vocational School of Technical Sciences, Diyarbakır,
e-mail: sebnemnoyat@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9769-777X>

Abstract

In this research, the importance of ceramic art, pedagogical approaches, knowledge of the tools and equipment used in ceramic art education, and the methods and techniques used in teaching ceramic art were discussed within the scope of the preschool art education course. The research aims to guide art educators and teachers by addressing the importance of ceramic art and the pedagogical approaches used in this field. The research was conducted through document analysis using the qualitative research method. Relevant articles, book chapters and other academic sources in the existing literature were examined in detail through research literature, literature review and document review. As a result of the information obtained in the research, it has been revealed that preschool ceramic art education allows children to explore their creative experiences in a safe art environment, and supporting this process with tools and technical knowledge contributes to the versatile development of students in ceramic art. These findings provide valuable information to art educators, helping them develop strategies to increase the effectiveness of ceramics education.

Keywords: Art Education, Ceramic Education, Preschool Education.

Received: 17.04.2024

Accepted: 06.07.2024

Suggested Citation:

Noyat, Ş. (2024). Evaluation of Preschool Art Education Lesson and Ceramic Art, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(7): 496-512.

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim, çocukların zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyen, genellikle üç ile altı yaş arası çocuklar için tasarlanmış eğitim programıdır. Bu eğitim aşaması, çocukların ileri eğitim basamaklarına hazırlanmaları için temel becerileri kazanmalarına yardımcı olur. Okul öncesi eğitimde çocuklara alfabe, sayılar, renkler ve şekiller gibi temel kavramlar öğretilirken, aynı zamanda sosyal beceriler, problem çözme yetenekleri ve özgüven gibi önemli yaşam becerilerinin gelişimine de katkı sağlanır.

Okul öncesi sanat eğitimi, çocukların yaratıcılıklarını keşfetmelerine ve ifade etmelerine olanak tanıyan önemli bir alandır. Bu eğitim, genellikle resim, müzik, dans ve drama gibi farklı sanatsal disiplinleri içerir. Çocuklar, bu sanat faaliyetleri aracılığıyla duygusal ifade becerilerini geliştirir, estetik duyarlılık kazanır ve çok yönlü düşünme yeteneklerini artırır.

Okul öncesi eğitim, çocukların ilkokula başlamadan önce sosyal, duygusal, fiziksel ve bilişsel gelişimlerini desteklemeyi amaçlar. Okul öncesi programlar, çocukların dil becerilerini, motor becerilerini ve temel matematiksel kavramları öğrenmelerine yardımcı olurken aynı zamanda sanat, yaratıcılık ve sosyal becerilerini geliştirmek için oyun tabanlı öğrenmeyi teşvik eder (Ulutaş ve Ersoy, 2004:7).

Okul öncesi sanat eğitimi dersi kapsamında yer alan seramik eğitiminin çocuklar üzerindeki etkileri incelendiğinde, çocukların el-göz koordinasyonlarını ve ince motor becerilerini geliştirdiği görülmektedir. Kil ile çalışmak, çocukların küçük kas gruplarını çalışmalarını desteklemektedir. Bu bağlamda çocukların ince motor becerilerini güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır (Sevim ve Kayalıoğlu, 2018:73). Ayrıca, seramik eğitimi, çocukların yaratıcı düşünme ve problem çözme yeteneklerini geliştirmede de önemli bir rol oynamaktadır. Seramik sanatı, çocuklara hayal güçlerini kullanarak kendi tasarımlarını yaratma fırsatı sunar. Bu süreçte, çocuklar farklı şekiller, dokular ve renklerle deneyler yaparak yaratıcı düşünme kapasitelerini artırırlar (Yıldırım, 2015:46).

Seramik eğitiminin sosyal ve duygusal gelişim üzerindeki etkileri de önemlidir. Çocuklar, seramik yaparken işbirliği ve paylaşma becerilerini geliştirirler. Grup çalışmaları, çocukların sosyal etkileşimlerini artırır ve birlikte çalışma yeteneklerini güçlendirir. Ayrıca, çocukların kendi eserlerini üretmeleri ve sergilemeleri, özgüvenlerini artırmaktadır ve başarı duygusunu pekiştirmektedir (Aslan ve Canduran, 2016:128).

Kültürel farkındalık açısından da seramik eğitimi önemli bir rol oynamaktadır. Çocuklar, seramik sanatının tarihini ve farklı kültürlerdeki uygulamalarını öğrenerek, sanatın evrenselliğini ve kültürel çeşitliliği anlama fırsatı bulmaktadır (Ökse, 2002: 36). Okul öncesi sanat eğitiminde seramik eğitiminin çok yönlü faydaları olduğu literatürde geniş bir şekilde desteklenmektedir. Seramik eğitimi, çocukların motor becerilerinden yaratıcı düşünme kapasitelerine, sosyal ve duygusal gelişimlerinden kültürel farkındalıklarına kadar birçok alanda önemli katkılar sağlamaktadır.

Ayaydın'ın (2010) "Okul Öncesi Dönemde Görsel Sanatlar Eğitiminin Bireye Kazandırdığı Değerler" araştırmasında, okul öncesi dönemde sanat eğitiminin çocukların gelişimine katkılarını incelemiştir. Sanat eğitimi, çocukların yaratıcılığını, problem çözme becerilerini ve estetik duyarlılıklarını geliştirdiği sonucuna varmıştır (Ayaydın, 2010:188).

Ulutaş ve Ersoy' un (2004) "Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitimi" araştırmasında, seramik sanatının çocukların yaratıcılıklarını ve motor becerilerini nasıl desteklediğini ele alarak seramik eğitiminin çocukların kendilerini ifade etmelerine ve özgün düşünceler geliştirmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır (Ulutaş ve Ersoy, 2004:6).

Olgun ve Kahraman'ın (2016) "Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitiminin Farklı Teknikler Kullanılarak Öğretilmesi" çalışmalarında farklı teknikler kullanarak sanat eğitimi çocuklara sevdirmenin önemini vurgulamaktadır. Farklı materyaller ve teknikler kullanarak yapılan sanat eğitiminin çocukların dünyayı farklı açılardan görmelerini ve algılamalarını sağlayarak yaratıcılıkları desteklediğini ifade etmektedir (Olgun ve Kahraman, 2016:69).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, okul öncesi dönemde sanat eğitimi dersi kapsamında işlenen seramik sanatı konusunun pedagojik yaklaşım, kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, dersin içeriğini ve uygulama süreçlerini ele alarak değerlendirilecektir. Ayrıca, seramik dersinin çocukların el becerilerini, yaratıcılıklarını ve sosyal-duygusal gelişimlerini nasıl desteklediği üzerine yapılan araştırmalar da incelenecektir. Bu çalışmanın, okul öncesi eğitimde seramik dersinin etkili bir şekilde işlenmesine yönelik öneriler sunarak, eğitim programlarına ve öğretmen uygulamalarına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın önemi, okul öncesi dönemde sanat eğitimi dersi kapsamında işlenen seramik sanatının pedagojik yaklaşımlar, kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, dersin içeriği ve uygulama süreçlerini ele alarak detaylı bir değerlendirme yapılmasıdır.

Araştırma, seramik sanatının öğretiminde hangi pedagojik yaklaşımların etkili olduğunu belirlemeye çalışarak, çocukların öğrenme süreçlerini optimize etmeyi amaçlamaktadır. Pedagojik yaklaşımlar, çocukların bireysel öğrenme ihtiyaçlarına uygun şekilde seramik eğitimi almalarını sağlar. Bu da onların el becerilerinin, yaratıcılıklarının ve sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesine katkı sağlar (Eisner, 2002: 45; Malaguzzi, 1998: 67). Seramik sanatının öğretiminde kullanılan çeşitli yöntem ve teknikleri analiz ederek, hangi yöntemlerin daha etkili olduğunu ortaya koyacaktır. Öğretmenlerin derslerini daha verimli planlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olacaktır (Kolb, 1984: 23; Bredekamp ve Copple, 1997: 78). Çalışma, seramik derslerinin içerik ve uygulama süreçlerini detaylı bir şekilde ele alarak, bu derslerin çocukların eğitimine nasıl entegre edileceğine dair öneriler sunacaktır. Bu, eğitim programlarının zenginleştirilmesine ve daha etkili bir sanat eğitimi sağlanmasına olanak tanır (Bequette ve Bequette, 2012: 99). Seramik dersinin çocukların el becerilerini, yaratıcılıklarını ve sosyal-duygusal gelişimlerini nasıl desteklediğine dair literatürü inceleyecektir (Goleman, 1995: 112; Dewhurst, 2014: 156).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, bir nitel araştırma olarak tasarlanmıştır ve çalışma, alan yazın taraması ve doküman incelemesini içermektedir. Nitel araştırmalarda, dokümanlar önemli kaynaklar olarak kabul edilir ve araştırma problemine göre belirlenen dokümanlar veri olarak kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 223). Nitel araştırma, sosyal bilimlerde bireylerin deneyimlerini, algılarını ve anlamlarını derinlemesine anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu tür araştırmalar, sosyal olguları ve insan davranışlarını açıklamak için kullanılır ve genellikle karmaşık ve dinamik süreçleri anlamak için tercih edilir (Creswell, 2013: 45).

Doküman analizi, nitel araştırma yöntemleri arasında önemli bir yer tutar. Bu yöntem, mevcut dokümanların sistematik ve derinlemesine incelenmesini içerir. Dokümanlar, yazılı metinler, raporlar, resmi belgeler, mektuplar, fotoğraflar, videolar gibi çeşitli formatlarda olabilir ve

araştırma problemine göre seçilen bu dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-46).

Dokümanların Seçimi: Araştırma problemine uygun dokümanların belirlenmesi ve seçilmesi.

Veri Toplama: Seçilen dokümanların incelenmesi ve gerekli verilerin toplanması.

Veri Analizi: Toplanan verilerin tematik veya içerik analizi yoluyla incelenmesi.

Sonuçların Yorumlanması: Elde edilen bulguların yorumlanması ve araştırma sorularına cevap aranmaya çalışılması (Bowen, 2009).

Verilerin Toplanması

Araştırma, alan yazın taraması, mevcut literatürdeki ilgili makaleler, kitap bölümleri, tezler ve diğer akademik kaynaklar ve yazılı materyallerin taranması ve incelenmesi ile yapılmıştır. Bu aşama, araştırma konusuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlar.

Araştırma problemine odaklanarak belirlenen dokümanların detaylı bir şekilde analiz edilerek doküman incelemesi yapılmıştır. Çalışmada, alan yazın taraması ve doküman incelemesi yoluyla nitel bir araştırma yapılarak, “Okul Öncesi Sanat Eğitimi Dersi ile Seramik Sanatı Üzerine Değerlendirme” yapılmıştır.

Verileri Sınıflandırma ve Analiz

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak doküman analiz yoluyla gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması ve doküman incelemesi yoluyla mevcut literatürdeki ilgili makaleler, kitap bölümleri ve diğer akademik kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada, teorik olarak, okul öncesi sanat eğitimi dersi kapsamında seramik sanatının önemi, seramik sanatı eğitiminde pedagojik yaklaşım, kullanılan araç-gereç bilgisi ile seramik sanatı öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler ele alınmıştır.

Seramik Dersinin İçeriği ve Planlaması Nasıldır?

- Seramik derslerinin içeriği ve planlaması incelendiğinde, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun etkinliklerin önemli olduğu görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:178).
- Ders planlarının esnek olması, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına göre ayarlanabilmesini sağlar (Kolb, 1984: 34).
- Derslerde kullanılacak malzemelerin seçimi ve sağlanması, öğrencilerin güvenliği ve etkinliklerin verimliliği açısından önemlidir (Goleman, 1995:129).

Etkinliklerin Uygulanması Nasıldır?

- Seramik derslerinde uygulanacak etkinliklerin çeşitliliği, çocukların farklı öğrenme stillerine ve ilgi alanlarına hitap etmelidir (Bequette ve Bequette, 2012:107).
- Öğrencilerin katılımını teşvik etmek için interaktif ve işbirlikçi etkinlikler önemlidir (Dewhurst, 2014: 143).

Öğretim Yaklaşımı ve Stratejileri Nelerdir?

- Seramik derslerinde kullanılan öğretim yaklaşımı ve stratejiler, öğrencilerin yaratıcılığını teşvik etmeli ve özgüvenlerini artırmalıdır (Kolb, 1984: 47).
- Öğretmenlerin rehberlik ve destek sağlaması, öğrencilerin deneyimlerinden en iyi şekilde faydalanmalarını sağlar (Eisner, 2002: 67).
- Hataların ve başarıların olumlu bir şekilde ele alınması, öğrencilerin özgüvenlerini ve motivasyonlarını artırır (Malaguzzi, 1998: 102).

Bu başlıklarda toplanan veriler, okul öncesi dönemde seramik dersinin etkili bir şekilde nasıl uygulanabileceği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Eğitimci ve öğretmenler, bu bilgileri kullanarak ders planlarını daha etkili bir şekilde tasarlayabilir ve çocukların seramik sanatıyla olan deneyimlerini zenginleştirebilirler.

Okul Öncesi Sanat Eğitimi

Çocuklar bu dönemde grup içinde işbirliği yapmayı, sırayla beklemeyi ve duygularını ifade etmeyi öğrenirler. Okul öncesi eğitim, çocukların akademik ve yaşam boyu başarısı için sağlam bir temel oluşturmayı hedefler. Okul öncesi dönemde sanat eğitimi, çocukların duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerine büyük katkılar sağlar. Bu yaş grubu için sanat eğitimi genellikle resim yapma, müzik, dans, drama ve el işi gibi çeşitli faaliyetler içerir. İşte okul öncesi dönemde sanat eğitiminin önemli yönleri (Uysal, 2005:36). Çocuklar sanat yoluyla duygularını ifade ederler. Resim yaparken veya rol yaparken hissettiklerini dışa vururlar, bu da duygusal farkındalıklarını ve kendini ifade etme yeteneklerini geliştirir. Ortak sanat projeleri ve performanslar, çocukların başkalarıyla işbirliği yapma ve sosyal etkileşim kurma becerilerini geliştirir. Sıra beklemeyi, yardımlaşmayı ve grup içinde uyumlu hareket etmeyi öğrenirler.

El-göz koordinasyonunu gerektiren aktiviteler, ince motor becerilerinin gelişimini destekler. Örneğin, makas kullanmak, boyama yapmak veya bir müzik aleti çalmak gibi etkinlikler el ve parmak hareketlerinin koordinasyonunu artırır (Gagen ve Getchell, 2006:54; Liao ve Liao, 2019:102). Sanat, çocukların yaratıcı düşünme yeteneklerini ve hayal gücünü geliştirir. Kendi hikâyelerini yaratabilir, resimlerle olayları anlatabilir veya müzikle duygularını ifade edebilirler (Kang, 2012: 88; Mages, 2016: 145).

Sanat etkinlikleri sırasında kullanılan şarkı sözleri, hikâyeler veya şiirler dil becerilerinin gelişimine katkıda bulunur. Çocuklar yeni kelimeler öğrenir ve dil yapılarını kullanarak iletişim kurarlar (Dyson, 1989: 212; Piro ve Ortiz, 2009: 36). Çeşitli sanatsal faaliyetler aracılığıyla çocuklar farklı kültürleri tanıma ve anlama fırsatı bulurlar. Bu, onların kültürel çeşitliliğe saygı duyma ve farklı bakış açılarını anlama yeteneklerini artırır. Okul öncesi sanat eğitimi, çocuklara eğlenirken öğrenme fırsatı sunar ve onların bütünsel gelişimini destekleyen zengin bir ortam sağlar. Bu dönemde sanatın entegre edilmesi, çocukların ileride okulda ve hayatta başarılı olmaları için gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı olur (Arık, 1990: 49).

Okul Öncesi Sanat Eğitiminde Seramik Sanatı: Pedagojik Yaklaşım

Seramik sanatı, okul öncesi sanat eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Bu sanat dalı, çocukların yaratıcı düşünme, ince motor becerileri ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olur. Seramik eğitimi, çocukların üç boyutlu düşünme yeteneklerini ve estetik duyarlılıklarını artırırken, aynı zamanda onların özgüvenlerini de pekiştirir.

Yaratıcı drama, çocukların hayal gücünü kullanarak çeşitli hikâyeler ve roller yaratmalarını teşvik eder. Seramik sanatı, bu bağlamda çocukların hikâyelerini üç boyutlu objelerle ifade etmelerine olanak tanır. Bu yaklaşım, çocukların dil gelişimini, sosyal becerilerini ve duygusal zekâlarını geliştirmelerine yardımcı olur (Creswell, 2013: 104).

Reggio Emilia yaklaşımı, çocuğun merkezde olduğu ve öğretmenin rehberlik yaptığı bir pedagojik modeldir. Bu yaklaşımda, seramik sanatı, çocukların projeler üzerinden öğrenmelerini destekler. Çocuklar, kendi seramik projelerini tasarlayarak ve yaparak yaratıcı düşünme becerilerini geliştirirler (Edwards, Gandini ve Forman, 1998: 87).

Montessori yöntemi, çocukların kendi hızlarında öğrenmelerini ve keşfetmelerini teşvik eder. Montessori sınıflarında seramik sanatı, çocukların ince motor becerilerini geliştirmek ve estetik duyarlılıklarını artırmak için kullanılır. Seramikle çalışmak, çocuklara özgürce yaratma fırsatı verir ve onların odaklanma yeteneklerini geliştirir (Lillard, 2005: 76).

Vygotsky'nin sosyo-kültürel teorisi, çocukların sosyal etkileşimler yoluyla öğrenmelerini vurgular. Seramik sanatı, çocukların grup çalışmaları ve işbirliği içinde projeler yapmalarını teşvik eder. Bu tür etkinlikler, çocukların sosyal becerilerini ve kültürel farkındalıklarını artırır (Vygotsky, 1978: 46).

Seramik sanatı, okul öncesi sanat eğitiminde çocukların yaratıcı düşünme, problem çözme ve motor becerilerini geliştirmelerine yardımcı olan önemli bir eğitim aracı olmaktadır. Yaratıcı drama, Reggio Emilia, Montessori ve Vygotsky'nin sosyo-kültürel teorisi gibi pedagojik yaklaşımlar, seramik sanatının çocukların gelişimine olan katkılarını artırmaktadır. Bu yaklaşımlar, çocukların öğrenme süreçlerine aktif katılımını teşvik eder ve onların bireysel yeteneklerini keşfetmelerine olanak tanımaktadır.

Okul Öncesi Dönemde Seramik Sanatının Önemi

Okul öncesi dönem, çocukların yaratıcılığını ve ifade yeteneklerini geliştirmeleri için önemli bir zamandır. Bu dönemde seramik sanatı, çocukların dokunsal ve görsel deneyimlerini zenginleştirerek çok yönlü bir öğrenme ortamı sağlar (Terwiel, 2010: 22). İşte okul öncesinde seramik sanatının önemini açıklayan bazı noktalar:

Duygusal İfade: Seramik sanatı, çocukların duygularını ifade etmelerine ve iç dünyalarını dışa vurmalarına olanak tanır. Kil ile çalışırken, çocuklar kendi duygularını ve hayal dünyalarını şekillendirebilirler. Bu, onların duygusal farkındalıklarını artırır ve duygularını sağlıklı bir şekilde ifade etmeyi öğrenmelerine yardımcı olur (Terwiel, 2010: 23).

El Becerileri ve Motor Gelişimi: Seramik sanatı, çocukların el-göz koordinasyonunu, ince motor becerilerini ve el kaslarının güçlenmesini destekler. Kil ile çalışmak, çocukların parmaklarını ve ellerini kullanarak çeşitli şekiller oluşturmalarını gerektirir. Bu, onların el becerilerini geliştirir ve yazıya hazırlık sürecinde önemli bir rol oynar (Özdağ, 2019: 45).

Yaratıcılık ve Hayal Gücü: Seramik sanatı, çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine olanak tanır. Kil ile çalışırken, çocuklar istedikleri herhangi bir nesneyi hayal edebilir ve bu hayal güçlerini somut bir forma dönüştürebilirler. Bu, çocukların problem çözme yeteneklerini artırır ve alternatif çözümler bulma becerilerini geliştirir (Özdağ, 2019: 47).

Sabır ve Odaklanma: Seramik sanatı, çocuklarda sabır ve odaklanma becerilerini geliştirir. Kil ile çalışmak, uzun süreli bir süreç gerektirir ve sonuçları görmek için sabırlı olmayı öğretir. Bu, çocukların dikkatlerini odaklamayı, sabırlı olmayı ve işlerini tamamlamayı öğrenmelerine yardımcı olur (Terwiel, 2010: 24).

Estetik Duyarlılık: Seramik sanatı, çocukların estetik duyarlılıklarını geliştirir. Farklı renklerin ve dokuların kullanımıyla, çocuklar görsel deneyimlerini zenginleştirirler. Ayrıca, kendi eserlerini değerlendirme ve diğerlerinin eserlerini takdir etme yeteneklerini geliştirirler (Yurteri Öztürk, 2021: 56).

Sosyal Beceriler: Seramik atölyeleri, çocukların bir araya gelerek işbirliği yapmalarını ve paylaşımlarını sağlar. Grup çalışmaları, çocukların iletişim becerilerini geliştirir, empati kurmalarına ve başkalarının bakış açılarını anlamalarına yardımcı olur (Yurteri Öztürk, 2021: 59).

Okul öncesi dönemde seramik sanatı, çocukların çok yönlü gelişimine katkıda bulunan önemli bir araçtır. Bu sanat formu, çocuklara yaratıcılıklarını ifade etme ve dünyayı keşfetme fırsatı sunar, aynı zamanda onların özgüvenlerini ve sosyal becerilerini geliştirir. Bu nedenle, okul öncesi dönemde seramik sanatı, çocukların eğitiminde önemli bir yer tutar.

Sanat Eğitiminde Yaratıcılık Süreci Wallas'a (1996) göre, sanatta yaratıcılık, sanatçıların iç dünyalarını, düşüncelerini ve duygularını benzersiz ve yenilikçi yollarla ifade etmelerini sağlar. Bu süreç, sanatın çeşitli dallarında kendine özgü biçimlerde ortaya çıkar ve eserlerin her biri, bireysel yaratıcılığın bir yansıması olarak değerlendirilir. Şimdi, yaratıcılığın sanatın farklı alanlarındaki rolünü ve sanatçıların eserlerine nasıl yenilikçi bakış açıları kattığını daha detaylı inceleyelim (Aktamış ve Ergin, 2007:56).

Güzel sanatlar eğitimi verilirken ilk olarak eğitimci öğrencinin fikirlerini somutlaştırmaya başlar. Bu, bir resim sanatı için ön çizimler yapmak, bir edebi eser yazan için taslak metinler yazmak, bir müzik bestesi için melodi fikirleri denemek veya bir dansçı için koreografi skeçleri oluşturmak anlamına gelebilir. Bu aşama, eserin son haline doğru denemeler içerir.

Sanat eğitimcisi tasarlama sürecini öğrenci ile beraber olgunlaştırdıktan sonra üretim sürecine geçer. Bu süreç sanat eserinin fiziksel olarak yaratıldığı süreci kapsar. Resim sanatı ile ilgilenen öğrenci tuval üzerine boyar, seramik ile ilgilenen öğrenci malzemelerini şekillendirir, edebi metin yazan öğrenci metnini yazmaya devam eder, müzik ile ilgilenen öğrenci parçalarını kaydeder ve dansçı koreografisini mükemmelleştirir.

Eğitimci ve öğrenci son dokunuşlarla eseri tamamlar. Bu aşama, eserin sergilenmesi, performansın sahnelenmesi, yazının veya müzik parçasının yayınlanması gibi faaliyetleri içerebilir.

Güzel sanatlarda yaratma süreci, her öğrencinin kişisel yaratıcılığı ve sanatsal yaklaşımı ile şekillenir ve bu süreç, onların kültürel, sosyal ve bireysel bağlarına göre farklılık gösterir. Her aşama, eserin derinliğini ve ifade gücünü artırmak için önemlidir (Arık, 1990: 49).

Seramik Sanatı

Seramik gereçlerinden olan su killi veya şamotlu çamur ve balçıktır. Bu bileşime şekil vererek iki boyut veya üç boyutlu eserler oluştururuz. Eserleri yüksek ısıdaki ateş ve fırınlama işleminden sonra seramik nesnesi oluşur. Seramik sanatı, kil ve diğer seramik malzemelerin şekillendirilmesi, süslenmesi ve pişirilmesiyle ilgili bir el sanatı ve sanat formudur. Bu sanat dalı, kullanışlı nesnelere kadar geniş bir yelpazede ürünler üretilir (Erman, 2012: 87).

Seramik Sanatının Temel Süreçleri

Kil Hazırlama: Seramik yapımında kullanılacak kil, arındırılır ve istenilen kıvama getirilir. Kil, su ve diğer doğal malzemelerin karışımıdır ve plastisite özelliği sayesinde şekil vermek için uygundur.

Şekillendirme: Kil, çeşitli yöntemlerle şekillendirilebilir. Bu yöntemler arasında elde şekillendirme, çömlek tezgahında döndürme, kalıplama ve ekstrüzyon bulunur. Sanatçının tercihinin ve tasarımın gereksinimlerine göre farklı teknikler kullanılır.

Kurutma: Şekillendirilen kil nesnelere, çatlama veya bozulma olmaksızın düzgün bir şekilde kuruması için belirli bir süre bırakılır.

Bisküvi Pişirimi: Kuruyan seramikler, yapılarını sağlamlaştırmak ve sonraki süreçler için hazırlamak üzere düşük sıcaklıkta (genellikle 600°C ila 800°C arasında) pişirilir. Bu işlemle seramikler "bisküvi" hale gelir.

Sırlama: Bisküvi haline gelen seramikler, renk veya doku vermek için sırlanabilir. Sır, genellikle silika, alüminyum oksit ve çeşitli metal oksitler içeren cam benzeri bir kaplamadır. Sırlama işlemi seramiklere su geçirmezlik ve dekoratif bir görünüm kazandırır.

Son Pişirme: Sırlanmış seramikler, sırın eriyip seramikle bütünleşmesi için yüksek sıcaklıkta (genellikle 1000°C ile 1300°C arasında) pişirilir. Bu işlemle seramiklerin nihai gücü ve estetik özellikleri ortaya çıkar. Seramik sanatı, pratik kullanımın yanı sıra dekoratif ve sanatsal ifade araçları olarak da değer taşır. Sanatçılar, bu malzeme ile çalışarak hem geleneksel hem de modern tekniklerle yenilikçi ve yaratıcı eserler üretebilirler (Çobanlı, 1995: 112; Erman, 2012: 90; Serap, 2021: 74).

Seramik Eğitiminde Kullanılan Araç Gereçler

Seramik eğitimi, çeşitli araçlar ve malzemeler kullanılarak gerçekleştirilen bir sanat ve zanaat eğitimidir. Bu süreç hem yaratıcılığı teşvik eder hem de el becerilerini geliştirir. Seramik yapımı için gerekli araçlar ve gereçler, çamurun şekillendirilmesinden, süslenmesine, kurutulmasından pişirilmesine kadar olan süreçte farklılık gösterir.

Seramik Araçları ve Malzemeleri:

Kil: Seramik yapımında ana malzeme. Çeşitli türlerde (örneğin, seramik kil, porselen kil) ve çeşitli pişirme sıcaklıklarına uygun olarak bulunur (Daşdağ, 2009:34).

Çömlekçi Çarkı: Seramik kaplar ve diğer yuvarlak formların yapımında kullanılır. Manuel veya elektrikli olabilir (Daşdağ, 2009:36).

Sırlar: Pişmiş seramik ürünlerin üzerine uygulanan cam benzeri bir kaplama materyalidir. Su geçirmezlik sağlar ve estetik bir görünüm kazandırır (Daşdağ, 2009:38).

Fırınlr: Seramikleri pişirmek için kullanılan özel fırınlr. Elektrikli veya gazlı olabilirler (Daşdağ, 2009:42).

Modelleme Araçları: Çeşitli şekillerdeki ve boyutlardaki metal, ahşap veya plastik uçlar. Seramik şekillendirme işlemlerinde detayları oluşturmak için kullanılır (Daşdağ, 2009:45).

Döner Masalar: Büyük veya ağır parçaları şekillendirirken kullanılan, elle çevrilebilen platformlar (Daşdağ, 2009:48).

Kesici ve Oyucu Araçlar: Fazla kili kesmek, delik açmak veya yüzeyi oyarak desen yapmak için kullanılır (Daşdağ, 2009:50).

Süngerler ve Fırçalar: Seramik yüzeyini düzeltmek, nemlendirmek ve sırlama işlemleri için kullanılır (Daşdağ, 2009:53).

Spatulalar ve Palet Bıçakları: Kilin taşınması, karıştırılması ve düzleştirilmesinde kullanılır (Daşdağ, 2009:55).

Kuru Çamur ve Çamur Karıştırıcılar: Kilin homojen bir kıvamda olmasını sağlamak için kullanılan araçlar (Daşdağ, 2009:58).

Seramik Sanatı Öğretiminde Kullanılan Teknikler

Seramik eğitiminde temel malzeme olan kilin (çamurun) biçimlendirilmesi önemli bir konudur (acikbilim.yok.gov.tr). Bu eğitimde biçimlendirme teknikleri öğretilerek öğrencilerin bireysel yetenekleri, yaratıcı tavırlarla kullanılması ve kendilerini ifade etmeleri hedeflenir; ayrıca bu süreçte yorum yapma yetenekleri geliştirilir.

Biçimlendirme, insanın bilgisi, emeği ve tekniği ile düzen, ağırlık ve hacim kazandıran yapay varlıklar üretmesi olarak tanımlanabilir. Biçimlendirme iki temel noktada toplanır: Birincisi, mevcut olanı yansıtmaya, tekrarlama ve sürdürmedir; ikincisi ise yeni, değişik, ileri ve bilinmedik görünümler üretmektir (Daşdağ, 2009:71). Seramik eğitiminde kullanılan teknikler, öğrencilere seramik sanatının temel prensiplerini öğretmek ve onları çeşitli seramik üretim süreçlerinde yetkin hale getirmek için tasarlanmıştır. Atölye ortamında bulunamayan araç ve gereçler görsel öğeler ile öğrenciye aktarılmalıdır.

Görsel 1. Akıllı Tahtadan Seramik Eğitiminde Kullanılan Araç ve Gereçlerin Anlatımı

Kaynak: (Etik İzinli -Yazar Arşivi).

Seramik Eğitiminde Kullanılan Teknikler

El Yapımı Şekillendirme:

Pinch Pot: Kil parçası alınır ve parmaklar kullanılarak içten dışa doğru sıkıştırılarak yuvarlak veya oval kaplar yapılır.

Coil Yöntemi: Uzun kil şeritleri (coil) yuvarlanır ve bu şeritler üst üste konularak veya yan yana getirilerek kaplar ve diğer formlar oluşturulur.

Slab Yöntemi: Kil merdane ile düzleştirilerek levha haline getirilir ve bu levhalar kesilip birleştirilerek çeşitli geometrik formlar yapılır (Jones ve Cort, 2020: 43).

Çömlek Torna (Çark) Kullanımı: Bu yöntemde, kil merkezi bir çömlek çarkı üzerine konur ve dönerken eller ve çeşitli araçlarla şekil verilir. Çark kullanarak yapılabilen ürünler arasında kupalar, tabaklar ve vazolar bulunur (Jones ve Cort, 2020: 55).

Kalıplama:

Döküm Kalıpları: Sıvı kil (döküm çamuru), alçı veya benzeri bir malzemeden yapılmış kalıplara dökülür. Kil sertleştikçe, kalıp çıkarılır ve kalıptan şekil alınmış bir obje elde edilir.

Basınç Kalıpları: Kalıplar, daha detaylı ve düzenli şekiller oluşturmak için kullanılır ve kil kalıba basınç uygulanarak şekillendirilir (Sevim, 1993: 68).

Sırlama ve Dekorasyon:

Sır Uygulamaları: Çeşitli renk ve efektler yaratan cam benzeri kaplamalar, pişirilmeden önce veya sonra seramik ürünlere uygulanır.

Angop Uygulamaları: Renkli kil sıvıları (angop), seramik yüzeylerine boyama veya şablon kullanarak uygulanabilir (Kaplan, 2023: 102).

Okul Öncesi Eğitimde Seramik Sanatı Öğretme Yöntemleri

Seramik dersinde öğretim yöntemleri, uygulanacak konuya ve kullanılacak kilin yapısına göre değişiklik gösterebilir. İlk olarak işlenecek konu ve materyaller, daha sonra uygulanacak grupların yaş sınırları önemlidir (Karaağaçlı, 2002: 45). Eğitimde hedeflenen sonuçlara ulaşmak için uygun bir yöntem veya yöntemlerin seçilmesi gereklidir. Bu sebeple, öğretim sürecinde farklı yöntemlerin denenebilmesi ve öğrencilere en iyi şekilde ulaşabilmek adına öğretmenlerin yöntemleri esnek bir şekilde uygulayabilmesi büyük önem taşımaktadır (Atalayer, 2001: 67). Ayrıca, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş öğretim yöntemleri geliştirilmesi, eğitimde daha etkili sonuçlar alınmasını sağlayabilir (Özen, 2002: 89). Bu yüzden, öğretmenlerin sürekli olarak yeni yöntemleri keşfetmeye ve uygulamaya açık olmaları, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirebilir ve öğretim kalitesini artırabilir.

Öğrencilerin özelliklerine, işlenecek konulara, kullanılacak tekniklere, ders araç ve gereç kaynaklarına uygun şekilde tüm öğrenme durumlarını bütünleştirerek örgütlemeli ve sunmalıdır (Noyat, İnam Karahan ve Alakuş, 2018: 123).

Görsel 2. Öğrenciler Seramik Sanatı Nesnelerini Elle Şekillendirme Tekniği Uygularken
Kaynak: (Etik İzinli -Yazar Arşivi).

Okul öncesi çocuklara sanat eğitimi seramik dersi öğretirken kullanılacak yöntemler, çocukların yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun olmalıdır (Ulutaş ve Ersoy, 2004: 78). Bu dönemdeki çocuklar için seramik dersleri, onların yaratıcılıklarını destekleyici, eğlenceli ve güvenli yöntemler içermelidir.

Basit ve Güvenli Malzemeler Kullanımı: Çocukların kolay şekillendirebileceği, toksik olmayan, yumuşak kil kullanılmalı. Kil ile çalışırken, çocukların ellerini ve çalışma alanlarını temiz tutmalarına yardımcı olunmalıdır.

Elde Şekillendirme Tekniklerine Odaklanma: Pinch (çimdikleme) ve coil (şerit) teknikleri gibi basit elde şekillendirme yöntemleri tercih edilmelidir.

Kısa ve Öz Dersler: Okul öncesi çocukların dikkat süreleri kısadır, bu yüzden dersleri 20-30 dakika arasında tutularak eğlenceli hale getirilmelidir.

Görsel ve Fiziksel Örnekler Sunma: Yeni bir teknik veya proje tanıtırken, örnek bir ürün göstererek dikkatleri çekilmelidir. Çocuklara ne yapmaları gerektiğini göstermek için adım adım görsel açıklamalar kullanılmalıdır.

Yaratıcılığı Teşvik Etme: Çocukların kendi tasarımlarını oluşturmalarını teşvik edilmeli, serbest şekillendirme sürelerini ders planına dahil ederek, çocukların hayal güçlerini kullanmalarına olanak tanınmalıdır.

Tematik Projeler: Mevsimlere, bayramlara veya popüler çocuk kitaplarına dayanan tematik projeler planlayarak ilgileri çekilmelidir. Çocukların ilgisini çekecek ve öğrenmeyi daha anlamlı hale getirecektir.

Grup Çalışmaları: Çocuklar bireysel olarak çalışabildikleri gibi, gruplara ayrılarak da birlikte çalışabilirler. Bu durum, onların aktif olmalarını sağlarken, sosyal becerilerinin gelişimine katkı sağlar ve iş birliği yapmayı, sıra beklemeyi öğrenmelerine yardımcı olur.

Güvenlik Önlemleri: Seramik dersleri sırasında güvenlik önlemlerini her zaman göz önünde bulundurun. Keskin araçlar yerine çocuklara uygun araçlar kullanın ve pişirme işlemlerini yetişkin gözetiminde yapın.

Sonuçları Sergileme: Çocukların yaptıkları eserleri sınıfta veya okulun başka bir alanında sergileyin. Çocukların kendilerine olan güvenlerini artırır ve yaptıkları işe değer verildiğini hissettirir.

Okul öncesi dönemde seramik eğitimi, çocukların yaratıcılıklarını ifade etmelerine, motor becerilerini geliştirmelerine ve sanatsal bir bakış açısı kazanmalarına yardımcı olur. Öğretme sürecinin çocukların gelişimine uygun ve keyifli olması önemlidir (Sevim, 1993: 34; Kaplan, 2023: 102).

Görsel 3. Öğrencilerin Seramik Sanatı Eserlerinin Sergilenmesi
Kaynak: (Etik İzinli -Yazar Arşivi).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Seramik eğitimi, çocukların yaratıcılığını, motor becerilerini, duygusal ifadelerini ve sosyal becerilerini geliştiren önemli bir eğitim aracıdır. Bu bağlamda yapılan çeşitli akademik çalışmalar, seramik eğitiminin çocukların gelişimine olan katkılarını detaylandırmıştır.

Seramik eğitimi; çocukların duygularını ifade etmelerine ve iç dünyalarını dışa vurmalarına olanak tanımaktadır. Kil ile çalışmak, çocukların kendi duygularını ve hayal dünyalarını şekillendirmelerini sağlamaktadır. Bu süreç, onların duygusal farkındalıklarını artırır ve duygularını sağlıklı bir şekilde ifade etmeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktadır (Noyat, 2018). Bu durum, çocukların kendilerini daha iyi tanımalarını ve duygusal zekâlarını geliştirmelerini sağlamaktadır.

Seramik eğitimi, çocukların güvenli bir ortamda duygusal deneyimlerini keşfetmelerine olanak tanır. Çocukların duygusal sağlıklarına olumlu katkıda bulunmaktadır. Kil ile çalışmak, çocukların el-göz koordinasyonunu, ince motor becerilerini ve el kaslarının güçlenmesini desteklemektedir. Seramik nesne yapımı, çocukların parmaklarını ve ellerini kullanarak çeşitli şekiller oluşturmaları ile şekil almaktadır. Bu bağlamda, çocukların el becerilerini geliştirir ve yazıya hazırlık sürecinde önemli bir rol oynar (Yurteri Öztürk, 2021). Seramik eğitimi, çocukların el becerilerini geliştirirken aynı zamanda çocukların dikkat ve odaklanma yeteneklerini de güçlendirir ve çocukların akademik başarıları için kritik bir rol oynar.

Seramik eğitimi, çocukların hayal gücünü ve yaratıcılıklarını geliştirmelerine olanak tanır. Kil ile çalışırken çocuklar, hayal ettikleri herhangi bir nesneyi somut bir forma dönüştürebilirler. Bu süreç, çocukların problem çözme yeteneklerini artırır ve alternatif çözümler bulma becerilerini geliştirir (Kurşuncu, 2018). Yaratıcılık, çocukların özgün düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda onların esnek ve yenilikçi düşünme kapasitelerini artırır. Bir eseri tamamlamak için sabırla çalışmanın ödüllendirici olduğunu görmek, çocuklarda azim ve

kararlılık gibi değerli erdemleri pekiştirir. Seramik sanatı, çocukların estetik duyarlılıklarını geliştirir. Farklı renklerin ve dokuların kullanımıyla çocuklar, görsel deneyimlerini zenginleştirirler. Ayrıca, kendi eserlerini değerlendirme ve diğerlerinin eserlerini takdir etme yeteneklerini geliştirirler (Ansari ve Pianta, 2019). Öğrencilerin, sanata olan ilgilerini artırabilir ve kendilerini ifade etmeleri için yeni yollar açabilir.

Seramik atölyeleri, çocukların bir araya gelerek işbirliği yapmalarını ve paylaşımlarını sağlar. Grup çalışmaları, çocukların iletişim becerilerini geliştirir, empati kurmalarına ve başkalarının bakış açılarını anlamalarına yardımcı olur (Denham, 2003). Sosyal etkileşimler sayesinde çocuklar yeni arkadaşlıklar kurabilir ve kendilerine olan güvenlerini artırabilirler. Bu tür etkinlikler, çocukların sosyal dünyalarında daha başarılı olmalarına yardımcı olabilir. Seramik eğitimi, okul öncesi eğitim programlarının çeşitlendirilmesine de katkıda bulunur. Yaratıcılığın geliştirilmesinde tek bir yaklaşımın yetersiz kalabileceği ve çocuklara geniş bir sanat deneyimi sunmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, eğitim programlarının çeşitlendirilmesi ve çocuklara farklı sanat deneyimlerinin sunulması önerilmektedir (McNeil ve Uttal, 2009). Geniş bir sanat deneyimi sunmanın, çocukların sanatsal ve bilişsel gelişiminde önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim programlarının çeşitlendirilmesi, çocukların sanatla daha derinlemesine etkileşimde bulunmalarını ve çeşitli yaratıcı süreçleri keşfetmelerini sağlar.

Sonuç olarak, bu araştırma, okul öncesi dönemde seramik eğitimi ve kil ile çalışma sürecinin önemini vurgulamaktadır. Geleneksel sanat programlarının ve sadece iki boyutlu belirli malzemelerle sınırlı olduğu düşünülürken, seramik gibi üç boyutlu ve çeşitli malzemelerle çalışmanın okul öncesinde sanata dair nasıl teşvik edebileceğini açıkça göstermektedir. Özellikle, seramik eğitiminin yalnızca kil şekillendirmeye sınırlı olmadığı, aynı zamanda glazürleme, fırınlama ve diğer işlemlerle ilgili bir dizi beceri kazandırdığı vurgulanmaktadır.

Bu araştırma, okul öncesi eğitim programlarının çeşitlendirilmesi gerekliliğini ve çocuklara geniş bir sanat deneyimi sunmanın önemli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu tür araştırmalar, eğitimcilerin ve program geliştiricilerin çocukların potansiyelini en üst düzeye çıkaracak yöntemler üzerinde çalışmalarına rehberlik etmeyi sağlamaktadır.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın vurguladığı önemli noktalar göz önünde bulundurarak öneri olarak sunulmuştur.

1. Okul öncesi dönemde seramik eğitimi ve kil ile çalışma sürecinin önemini vurgulanması, bu alanın eğitim programlarına daha fazla entegre edilmesi gerektiğini göstermektedir. Eğitim kurumları ve program geliştiricileri, seramik sanatını içeren etkileşimli ve çeşitli sanat programları oluşturarak çocuklara geniş bir sanat deneyimi sunabilirler.
2. Eğitimcilerin seramik eğitimi ve kil ile çalışma süreci hakkında bilgi ve beceri sahibi olmaları önemlidir. Bu nedenle, öğretmen eğitim programları ve kaynakları bu alana odaklanmalıdır. Öğretmenlere seramik sanatının öğretiminde kullanabilecekleri teknikler, malzemeler ve güvenlik önlemleri hakkında detaylı eğitimler sunulmalıdır.
3. Araştırma, yaratıcılığın geliştirilmesinde çeşitli malzemeler ve tekniklerin kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle, eğitim programları çeşitliliği teşvik etmeli ve çocuklara farklı sanat deneyimleri sunmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre esneklik gösterilmelidir.

4. Bu araştırmanın bulguları, ileriye dönük araştırma ve geliştirme çalışmalarına ilham verebilir. Özellikle, seramik eğitimi ve kil ile çalışma sürecinin çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine etkilerini daha derinlemesine anlamak için yapılan araştırmalar, eğitim alanında önemli katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Aktamış, H. ve Ergin, Ö. (2007). Bilimsel Süreç Becerileri ile Bilimsel Yaratıcılık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 11-23.

Ansari, A. H. and Pianta, R. C. (2019). Power of Two: The Impact of 2 Years of High-Quality Teacher-Child Interactions. *Early Education and Development*, 30(1), 60-81.

Arık, A. (1990). *Yaratıcılık*. Ankara: Metropol Matbaası.

Aslan, E. E. ve Canduran, K. (2016). *Seramik Pişirim Teknikleri ve Fırınları*, Ankara: Opus Basımevi.

Atalayer, F. (2001). Seramik Eğitiminde Yeni Biçim Üretim Yöntemleri. V. Uluslararası Katılımlı Seramik Kongresi Bildirileri İçinde (s. 467-471). İstanbul: Türk Seramik Derneği Yayınları.

Bequette, J. W. and Bequette, M. B. (2012). A place for art and design education in the STEM conversation. *Art Education*, 65(2), 40-47.

Bredenkamp, S. and Copple, C. (1997). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs*. Washington: National Association for the Education of Young Children.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. USA: Harvard University Press.

Çobanlı, Z. (1995). Seramik Sanatında Kimi Tasarım Üretim Yöntemlerinin Çaydanlık Örneği ile Tanıtımı. Tasarım ve Dekor Semineri Bildirileri İçinde (s. 14-22). İstanbul: Türk Seramik Derneği Yayını.

Daşdağ, E. (2009). *Güzel Sanatlar Fakültelerinde Seramik Tasarımı ile İlgili Derslerde Uygulanan Yöntemlerin İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Denham, S. A. (2003). Social Cognition, Prosocial Behavior, And Emotion in Preschoolers: Contextual Validation. *Child Development*, 74(1), 238-256.

Dewhurst, M. (2014). *Social Justice Art: A Framework for Activist Art Pedagogy*. USA: Harvard Education Press.

Dyson, A. H. (1989). Multiple worlds of child writers: Friends learning to write. *Language Arts*, 66(5), 540-548.

Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. USA: Yale University Press.

Erman, D. O. (2012). Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın ateşle dansı. *Acta Turcica*, 4(1), 18-33.

Gagen, L. M. and Getchell, N. (2006). Using "constraints" to design developmentally appropriate movement activities for early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 34(3), 227-232. doi:10.1007/s10643-006-0135-8.

Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.

Jones, M. and Cort, L. A. (Eds.). (2020). *Japonya'da Seramik ve Modernite*. New York Routledge.

- Kang, N. H. (2012). Creativity and imagination in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 40(1), 1-4. doi:10.1007/s10643-011-0491-4.
- Karaağaçlı, M. (2002). *Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaplan, Y. S. (2023). Sanat Seramiğinde Sır Kullanımına Farklı Bir Bakış. *International Journal of Troy Art and Design*. 15(2): 123-135.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Kurşuncu, A. (2018). Seramik Eğitiminde Sınırlar ve Yaratıcılık. *Journal of Arts*, 1(1), 1-12.
- Liao, H. F. and Liao, H. F. (2019). Effects of scissors use on fine motor skills in preschool children. *Journal of Occupational Therapy, Schools, & Early Intervention*, 12(4), 431-439. doi:10.1080/19411243.2019.1654531.
- Mages, W. K. (2016). Drama and imagination: A review of two arts-based early childhood education programs. *Early Childhood Education Journal*, 44(3), 241-249. doi:10.1007/s10643-015-0701-9.
- Malaguzzi, L. (1998). *The Hundred Languages of Children*. Stamford: Ablex Publishing Corporation.
- McNeil, N. M. and Uttal, D. H. (2009). Rethinking the use of Concrete Materials in Learning: Perspectives from Development and Education. *Child Development Perspectives*, 3(3), 137-139.
- Noyat, Ş., İnam Karahan, Ç. ve Alakuş, A. O. (2018). Okul Öncesi Montessori Eğitimi Yaklaşımında Sanat Eğitimi ve Yaratıcılık. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 48-59.
- Olgun, M. K. ve Kahraman, M. E. (2016). Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitiminin Farklı Teknikler Kullanılarak Öğretilmesi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 4(2), 65-77.
- Ökse, A. T. (2002). *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özen, T. A. (2002). *Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Seramik Temel Sanat Eğitimi*. II. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını.
- Piro, J. M. and Ortiz, C. (2009). The effect of piano lessons on the vocabulary and verbal sequencing skills of primary grade students. *Psychology of Music*, 37(3), 325-347. doi:10.1177/0305735608097248.
- Sevim, K. (1993). *Endüstriyel Seramik Tasarımında Kullanılan Kalıplama Sistemleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Türkiye.
- Sevim, S. S. ve Kayalıoğlu, A. C. (2018). Seramik heykel sanatında kullanılan çamurların elle şekillendirme açısından incelenmesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10(1), 45-58.
- Serap, Ü. (2021). Estetik-Sanat-Zanaat Yaklaşımıyla Seramik Sanatı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 195-224.
- Terwiel, D. C. (2007). Sanat eğitiminde bir yöntem olarak müzelerden yararlanma. İ. San (Ed.), *Eğitim ve Müze Semineri* (ss. 147-157). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ulutaş, İ. ve Ersoy, Ö. (2004). Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 1-12.

Uysal, A. (2005). İlköğretimde Verilen Sanat Eğitimi Derslerinin Yaratıcılığa Etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 41-47.

Wallas, G. (1996). Yaratıcılık ve Eğitim: Seramik Sanatının Pedagojik Yaklaşımları. *Sanat ve Eğitim Dergisi*, 22(4), 112-128.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. genişletilmiş baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurteri Öztürk, S. (2021). *Okul Öncesi Çocuklarda Üç Boyutlu Seramik Etkinlikleri Üzerine Bir Durum Çalışması*, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 15(2), 123-145.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Matematik Öğretmenlerinin Matematik Dersinde Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algıları

Doç. Dr. Cevat EKER, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak, e-posta: cevateker@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4215-1854>

Seda HALICI GÜRBÜZ, Milli Eğitim Bakanlığı, Nurdan ve Ahmet Orhan Oğuz Ortaokulu, Zonguldak, e-posta: sedahalici@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8949-198X>

Öz

Bu araştırmanın amacı, ortaokul matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarını farklı değişkenlere (cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği) göre belirlemektir. Araştırma betimsel nitelikli nedensel karşılaştırma araştırmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim - öğretim yılında ortaokullarda görev yapan 69 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma çalışma grubu üzerinden yürütülmüş olup örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Araştırmada veriler "kişisel bilgi formu" ile "yapay zekâya yönelik tutum ölçeği" kullanarak elde edilmiştir. Araştırmada matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının belirlenmesi için frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma deseni için bağımsız gruplar için t-testi ile Anova testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerinin cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenlerine göre ölçeğin olumlu tutum ya da olumsuz tutum alt boyutlarında bir farklılık olmadığı sonucu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Matematik, Matematik Öğretmeni.

Makale Gönderme Tarihi: 29.02.2024

Makale Kabul Tarihi: 03.07.2024

Önerilen Atıf:

Eker, C. ve Halıcı Gürbüz, S. (2024). Matematik Öğretmenlerinin Matematik Dersinde Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algıları, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7): 513-528.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(7): 513-528. DOI:10.26677/TR1010.2024.1425

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Mathematics Teachers' Perceptions of Competence Regarding the Use of Artificial Intelligence in Mathematics Lessons

Associate Prof. Dr. Cevat EKER, Zonguldak Bülent Ecevit University, Ereğli Faculty of Education, Zonguldak, e-mail: cevateker@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4215-1854>

Seda HALICI GÜRBÜZ, Ministry of National Education, Nurdan and Ahmet Orhan Oğuz Secondary School, Zonguldak, e-mail: sedahalici@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8949-198X>

Abstract

The purpose of this research is to determine the competence perceptions of secondary school mathematics teachers regarding the use of artificial intelligence according to different variables (gender, professional seniority, type of faculty graduated, educational status, desire to do postgraduate education). The research is a descriptive causal comparison research. The study group of the research consists of 69 mathematics teachers working in secondary schools in the 2023-2024 academic year. The research was conducted on the study group and no sampling was used. In the research, data were obtained using a "personal information form" and "attitude scale towards artificial intelligence". In the research, frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used to determine mathematics teachers' competence perceptions regarding the use of artificial intelligence. For the causal comparison design, t-test for independent groups and ANOVA test were used. As a result of the research, it was determined that mathematics teachers' competence perceptions regarding the use of artificial intelligence were positive. In addition, it was found that there was no difference in the positive attitude or negative attitude sub-dimensions of the scale according to the variables of teachers' gender, professional seniority, type of faculty graduated, educational status, and desire to do postgraduate education.

Keywords: Artificial Intelligence, Mathematics, Mathematics Teacher.

Received: 29.02.2024

Accepted: 03.07.2024

Suggested Citation:

Eker, C. and Halıcı Gürbüz, S. (2024). Mathematics Teachers' Perceptions of Competence Regarding the Use of Artificial Intelligence in Mathematics Lessons, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(7): 513-528.

GİRİŞ

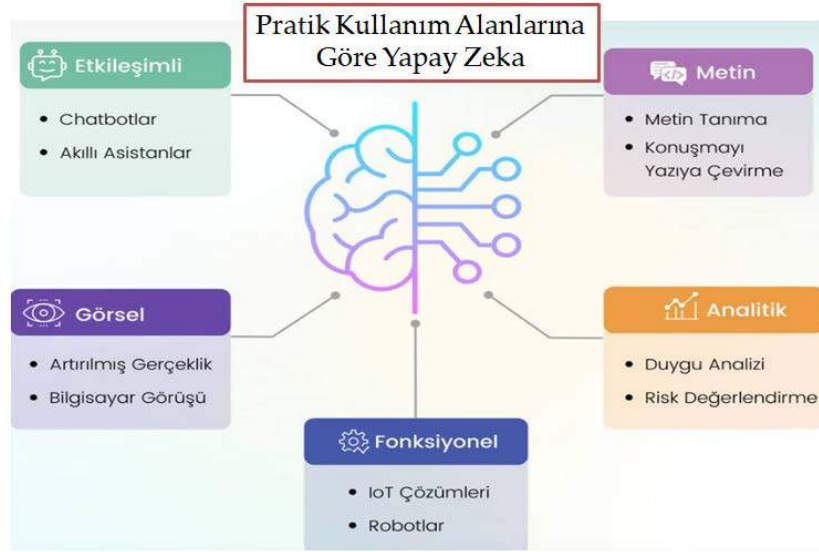
Bilgi çağı ya da dijital çağ olarak da adlandırabileceğimiz 21. yüzyılda teknoloji hızla gelişmektedir. Gelişen teknolojiyle beraber bireylerin değişime ayak uydurmaları veya tepki vermeleri, teknolojiyi kullanmaları, hızla üretilen bilgiler arasından ihtiyacı olan bilgiyi alarak, analiz ederek ve değerlendirerek elde etmeleri, elde ettikleri bilgiyi günlük hayatlarında kullanmaları için temel bir takım beceri ve yeterliliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bireylerin bilgi toplumunda sahip olması gereken bu beceri ve yeterlilikler 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılmaktadır. Bugün 21. yüzyıl becerileri kadar önemli olan ve pek çok dünya ülkesinin, uluslararası kuruluşların destek verdiği politikalarından biri de yapay zekâ uygulamalarıdır. Bu politika teknoloji ve küreselleşmeye bağlı diğer gelişmelerle birlikte zorunluluk halini de almıştır. Esasından zorunluluk halini alan bu politikalar ihtiyaç duyulan eğitim talebiyle de yakından ilgilidir.

Yaşadığımız bu yüzyılda beceri temelli öğretimin ön plana çıkmasıyla bireylerin ihtiyaç duyduğu eğitim talebi değişmiştir. Tüm zamanlarda önemli olan var olma mücadelesi değişen yeni yüzyıl becerileri ile karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Bu karmaşıklığın sebebi, dijitalleşme ve bununla da birlikte sürekli bir değişkenlik gösteren ve akan bir sistemdir. Durağan sistemden akan sisteme geçişte yeniden analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına göre yenilenmiş eğitim politikaları üretmek gerekir (Hamarat, 2019) Bu yüzyılda ise benzer devrimler yaşatabilecek olan yeniliklerden biri yapay zekâ uygulamalarıdır. Martin Ford (2021), gelecekte içinde bulunduğumuz teknolojik düzlükten kapsamlı bir inovasyon çağına geçiş için yapay zekâ uygulamalarına ihtiyacımız olacağından ve hatta vazgeçilmez hale geleceğinden bahsetmektedir.

Yapay zekâ aslında doğal bir mekanizmanın mantıklı ya da mantıksız olarak yapabildiği herhangi bir bilişsel etkinliği, robot veya sadece uygulama üzerinden yapay bir sisteme nasıl yaptırabileceğimizi ve ne derece başarılı olunabileceğini araştıran bilim dalıdır (Say, 2018:83). Yapay zekâ uygulamalarında; insan beyninin nasıl düşündüğü ve problemlere çözüm üretirken nasıl bir yol izlediği, insanların karar verme aşamaları, yeni bilgiyi veya geçmiş deneyimlerinden beynin nasıl öğrendiği takip edilir. Bu takip sonucunda kompleks işlemleri insan beynine benzer şekilde çözmek için, akıllı yazılım aracılığıyla makineye uyarlama yapılır. Bu sisteme yapay zekâ uygulamaları denir (Akalın ve Veranyurt, 2020).

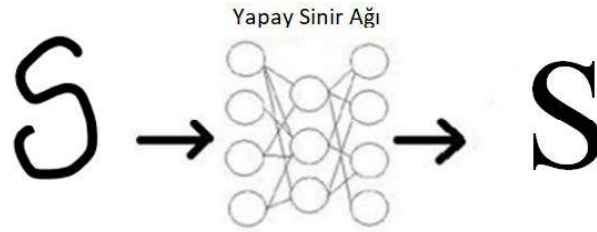
Yapay zekâ uygulamaları; kullandığımız telefon uygulamaları, küçük akıllı ev aletlerimiz, otonom sistemli araçlarla ve daha birçok alanda fark etmesek de hayatımıza girmiştir. Nesnelerin interneti dediğimiz akıllı telefonlar, motorlu panjurlar, kablosuz mutfak aletleri, akıllı aydınlatmalar gibi birbirine bağlı cihazlardan oluşan ağ da gelişmektedir. Birbirine bağlı cihazların yapay zekâ uygulamalarıyla da desteklenmesi, hayatımızı kolaylaştırabilecek akıllı robotların üretilmesine olanak sağlayacaktır. Akıllı robotlar eğitim alanı da dâhil olmak üzere birçok alanda kullanılabilir. Yapay zekâ uygulamaları tıp, mühendislik, endüstri, psikoloji, matematik, felsefe bilim dalları gibi pek çok alanda ihtiyaçlara göre çerçevesi çizilmiş şekilde varlık gösterebilmektedir. Yapay zekânın pratik kullanım alanları Şekil 1’de görülmektedir.

Yapay zekânın bu kullanım alanlarından metin tanıma yazılımları günümüzde çok kullanılan popüler bir alandır. Optik karakter tanıma olarak da adlandırılan bu yapay zekâ uygulaması, dijital ya da el yazısı olan metni tanıyarak ve veri tabanındaki modelle karşılaştırarak dijital modeli üretir. Bu işlemler için yapay zekânın alt dallarından olan yapay sinir ağlarından faydalanılır. Yapay sinir ağları, insan beyninin bilgi işleme yapısındaki gibi sinirlerin birbirine bağlı olduğu sinir ağı üzerinde öğrenme, öğretilenin saklanması ve ortaya çıkarılarak bilgisayarlar üzerinde modellenmesi işlemidir (Çevik ve Dandil, 2012). Örneğin, el ile çizilmiş bir harf yapay sinir ağı ile okunur ve önceden veri tabanında belirlenmiş bilgiyle karşılaştırılarak dijital modele kolaylıkla çevrilebilir. Şekil 2 de bu işlemin temsili resmi görülmektedir.

Şekil.1 Pratik Kullanım Alanlarına Göre Yapay Zekâ

Kaynak: (<https://turkiye.ai/yapay-zeka-fraud-analistlerinin-yerini-alacak-mi/>).

Şekil. 2 Yapay Sinir Ağı ile Dijital Model Elde Etme

Kaynak: (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur).

Akıllı robotlar, yapay zekâ uygulamaları aracılığıyla tanımlanan işi yapan ve yapay zekâ uygulamalarının sahada hayat bulması için kullanılan bir platformdur (endüstri 4.0 ve yapay zekâ kitabı 3. sayfa). Akıllı robotlar ile yapay zekâ uygulamalarının öğrenme, algılama, dili anlama, mantıksal akıl yürütme, problem çözme gibi insan zekâsı gerektiren görevleri yapabiliyor olması, eğitim sektöründe etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayabilir (Hill, 2020).

Yapay zekâ uygulamalarının eğitim alanında kullanılmasını önemli kılan hususlardan biri, öğretmen ve öğrencilerin eğitim ortamlarından en verimli biçimde faydalanmalarını sağlamaktır. Eğitim ortamında yapay zekâ uygulamalarının kullanılmasıyla teknoloji destekli öğrenme ortamları yavaş yavaş akıllı öğrenme ortamlarına dönüşmektedir (Spector ve Ma, 2019). Yapay zekâ uygulamaları ile eğitim ortamlarında öğrenme bireyselleştirilebilir ve kişiselleştirilebilir. Ayrıca öğretmenlerin çalışma saatleri daha etkili hale getirilebilir ve her öğrencinin bireysel ihtiyacına ve seviyelerine uygun eğitim sunulabilir. Öğrencilerin sınıf içinde davranışları kayıt altına alınarak gözlemlenebilir. Öğrencilerin derslere devam durumları daha kolay takip edilebilir. Her öğrenci için ihtiyacına göre ödev verilebilir, ödev kontrolleri daha kolay sağlanabilir.

Belirli bir problemin çözülmesi veya amaca ulaşmak için çözüm yollarının adım adım tasarlanması işi olan algoritmaların akıllı ve yinelemeli şekilde birleştirilmesi ile yapay zekâ

uygulamaları çalışır. Yapay zekâ uygulamalarının çalışması için yazılım ve programlama gereklidir. Yazılım ve programlama yapay zekâ uygulamalarının en önemli alanlarından biridir. Matematiğin birer ürünü olan 1 ve 0 karakterlerinin oluşturduğu yazılım ve programlama dilleri arasındaki ilişkinin temelidir. Bu ilişkiden yola çıkarak yapay zekâ uygulamalarının varlığını matematik olmadan düşünmek imkânsızdır (Dengiz, 2023:79). Matematik, düşünme becerimizi geliştiren en önemli araçlardan biridir. Matematik eğitimiyle hesap yapma becerisinin ötesinde günümüz teknolojisine daha kolay uyum sağlayabilen, hayatta karşılaşılan olaylar karşısında ayakta kalmayı sağlayacak düşünme becerisi kazandırılmış, olaylar arasında ilişki kuran, akıl yürüten, muhakeme yapan, problem çözme becerilerine sahip bireyler yetişir (Umay, 2003: 234).

Yapay zekâ uygulamalarının çeşitli uygulama alanları ile sınıflarda işlevsel hale getirecek olanlar ile teknolojiyi bir araya getirerek öğretim sürecinin aşamalarındaki uygulayıcı rehberler öğretmenlerdir. Yapay zekâ uygulamaları tamamen teknoloji üzerine kurulu olduğundan öğretmenlerin, bu teknolojiyi kullanımının daha etkili uygulanması açısından bilinçlendirilmesi oldukça önemlidir.

Matematik eğitiminin tanımı bilim ve teknolojide yaşanan değişimlerle birlikte bireylerin ve toplumun şartlarla birlikte değişen ihtiyaçlarıyla paralel olarak öğrenme ve öğretme metot ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmelerle yenilenmiştir. Matematik derslerinde bilgiyi üreten, bilgiyi hayatında işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, duygudaşlık yapabilen, iletişim becerilerine sahip, kararlı, topluma ve kültüre katkı sağlayan niteliklerdeki öğrenciler yetiştirmek esas olmuştur. Bu nitelik dokusuna sahip öğrencilerin yetişmesine hizmet edecek matematik öğretim programlarını uygulayacak olan matematik öğretmenleridir. Yapay zekâ uygulamaları ile matematik öğretmenleri salt bilgiyi aktarmaktan çok bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırmaya yönelik etkinliklerle zenginleştirilmiş matematik öğretim programı aracılığıyla matematik eğitimi verebilirler (MEB, 2018).

2023 yılında dünyadaki değişim ve gelişmelerle birlikte ülkemizde öğretim programında değişikliğe gidildi. Yeni öğretim programına göre ortaokul 7 ve 8. sınıflarda her bir sınıf düzeyi 72 saatlik öğretim programını içeren yapay zekâ uygulamaları dersi, okullarda seçmeli dersler kapsamında öğrencilere okutulacak. Bu derste öğrencilerin blok tabanlı program geliştirme ortamlarından biri ile yapay zekâ problemlerinin çözümlerini öğrenmeleri hedefleniyor. Bu yeni ders ile birlikte öğrenciler yapay zekâ uygulamalarına daha aşina olup, matematik dersinde de kolaylıkla bu uygulamaya yönelik etkinlikleri yönetebilir hale gelebilir (MEB, 2023).

Matematik dersi öğretim programlarının öğrencilere etkili ve kalıcı şekilde yapay zekâ desteğiyle de uygulanmasında; matematik öğretmenlerinin çağın teknolojisi hakkında düşüncelerinin, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ uygulamaları ile ilgili yeterlilik becerilerinin, teknoloji konusunda yeterlilik düzeylerinin etkisinin büyük olduğu açıktır. Matematik öğretmenlerinin yapay zekâ teknolojisini derslerde kullanmaları, yaratıcı ve yenilikçi düşünmeyi teşvik etme açısından yararlı olabilir. Yine yapay zekâ ile matematik eğitimi, matematik dersi öğretim programlarındaki hedef ve davranışlara daha hızlı ve kalıcı şekilde ulaşmayı sağlayabilir. Uygulamaları etkin bir şekilde kullanabilmek için, öncelikle yeterlilik düzeyinin belirlenmesi önemlidir. Bu sebeple bu çalışmada matematik dersi öğretmenlerinin yapay zekâ uygulamalarına yönelik yeterlilik algılarının belirlenmesi önemli görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarını çeşitli değişkenlere (cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği) göre incelemektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algıları ne düzeydedir?
2. Matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algıları; cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Etik Kurul İzni

Araştırma kullanılan veri toplama araçları, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 20.12.2023 tarih, 392082 sayısı ve 412 protokol numarasıyla uygun bulunmuştur.

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli oluşturmaktadır. Betimsel araştırma mevcut durumları önceki halleri ya da şu an bulunduğu halleri ile ortaya koyup açıklayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2020). Ayrıca bu çalışmada matematik öğretmenlerinin ilgili değişkenlerin, belirlenen demografik özelliklere (cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği) göre farklılaşma durumu da incelenmiştir. Araştırma bu yönüyle de nedensel karşılaştırma çalışmasıdır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılında Zonguldak İli Ereğli ilçesinde ortaokullarda görev yapan N=69 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma bu evren üzerinden yürütülmüş olup örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Bu sebeple, çalışmada zaman ve işgücü kaybını önlemek için elverişli/uygun örnekleme yöntemi esas alınmıştır (Büyüköztürk vd., 2020). Araştırmanın katılımcılarına ait sosyo-demografik özellikler Tablo 2.1'de yer almaktadır.

Tablo 2.1 incelendiğinde, çalışmaya katılan toplam 69 öğretmenin % 85,5 kadın, %14,5'inin erkek olduğu görülmektedir. Tabloya göre % 26,5 1-5 yıl, %27,9 6-10 yıl, %27,9 11-15 yıl, %13,2 16-20 yıl ve 20 yaş üstü %4,4 mesleki kıdeme sahip olduğu görülmektedir. Tabloya göre mezun olunan fakülte türüne göre yüzdeleri %20,6 Fen Edebiyat Fakültesi, %72,1 Eğitim Fakültesi, %7,4 diğer seçenek olarak görülmektedir. Yine tabloya göre eğitim durumu değişkeninin yüzde değerleri %79,7 lisans ve %20,3 lisansüstü olarak görülmektedir. Son olarak lisansüstü eğitim yapma isteği değişkeninin yüzde değerleri %41,2 evet, %33,8 hayır ve %25 kararsızım olarak görülmektedir.

Tablo 2.1: Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Özellikler

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	59	85,5
	Erkek	10	14,5
Mesleki Kıdem	1-5	18	26,5
	6-10	19	27,9
	11-15	19	27,9
	16-20	9	13,2
	20+	3	4,4
Mezun Olunan Fakülte Türü	Fen Edebiyat Fakültesi	14	20,6
	Eğitim Fakültesi	49	72,1
	Diğer	5	7,4
Eğitim Durumu	Lisans	55	79,7
	Lisansüstü	14	20,3
	Evet	28	41,2
Lisansüstü Eğitim Yapma İsteği	Hayır	23	33,8
	Kararsızım	17	25,0

Tablo 2.1’ de Matematik öğretmenlerinin sosyo-demografik özelliklerine ait bilgiler görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ile “Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum” ölçeği kullanılarak elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Kullanılan kişisel bilgiler formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, formda katılımcıya ait cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan lise türü, lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenlerine ilişkin sorular yer almaktadır.

Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği

Ölçek Schepman ve Rodway tarafından 2020 yılında geliştirilmiştir. Kaya vd., (2022) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçek öğretmenlerin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarını belirleyen bir ölçme aracıdır. Ölçek 20 sorudan oluşmaktadır. 20 sorunun 12’si pozitif tutum alt boyutunda, 8’si ise negatif tutum alt boyutunda yer almaktadır. Ölçek beşli Likert tipindedir. Ölçeğin Cronbach’s Alfa güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,925$ olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yeterli düzeyde güvenilirlik olduğunu göstermektedir. Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları yorumlanırken; 1.00–1.80 arası çok kesinlikle katılmıyorum, 1.81–2.60 arası katılmıyorum, 2.61–3.40 arası kararsızım, 3.41–4.20 arası katılıyorum, 4.21–5.00 arası kesinlikle katılıyorum aralıklarında yer alan puan aralıkları kullanılmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI, ANALİZİ ve BULGULAR

Araştırmada verilerin elde edilmemesi için “kişisel bilgi formu” ve “Yapay Zekâya Yönelik Genel Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Kullanılan bilgi formu ve ölçeği matematik öğretmenlerine 2023-2024 eğitim-öğretim yılında uygulanmış ve veriler elde edilmiştir. Araştırmada verilerin betimlenmesi için frekans (f), yüzde (%), ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (SS) kullanılmıştır. Puanların normal dağılımlarının incelenmesi için basıklık ve çarpıklık katsayıları ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir. Shapiro-Wilk testi ölçek madeleri 20' nin altında olduğunda tercih edilir (Hair vd., (2013)). Puanların normalliğine ilişkin istatistikler Tablo 2.2.'de verilmiştir.

Tablo 2.2: Puanların Dağılımına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Ölçüm	\bar{X}	SS	Basıklık		Çarpıklık		K-S Testi (P)
			Katsayı	Standart H.	Katsayı	Standart H.	
Olumlu tutum	3,64	0,62	-,379	,570	-,362	,289	,163
Olumsuz tutum	3,37	0,66	-,362	,299	-,215	,289	,240

Shapiro-Wilk testi, $p>0.05$

Tablo 2.2.'de matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. İncelenen basıklık ve çarpıklık katsayılarının ± 1 aralığında olduğu görülmüştür. Normallik testi olarak Shapiro-Wilk testi yapılmıştır. Test sonuçlarına olumlu tutumda ($p=0.00>.163$), olumsuz tutumda ($p=0.00>.240$), olduğu görülmektedir. Bu durum verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik testlerden bağımsız gruplar için t testi ve ANOVA testi ile analiz edilerek karşılaştırmalar yapılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma doğrultusunda elde edilen bulgu ve yorumlar yer almaktadır. Bu çalışmada birinci araştırma sorusu “Matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algıları ne düzeyde?” şeklindedir. Bu araştırma sorusuna bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 3.1. de sunulmuştur.

Tablo 3.1: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Puan	N	En düşük	En yüksek	\bar{X}	Ss
Olumlu Tutum	69	3,49	3,80	3,64	,63
Olumsuz Tutum	69	3,21	3,53	3,37	,66

$P<0,05$

Tablo 3.1. incelendiğinde matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarına ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri görülmektedir. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutuna ait puanlar ($\bar{X}= 3,64$; Ss=,63)

şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutuna ait puanlar ($\bar{X} = 3,37$; $Ss=,66$) şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu “matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algıları; cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular Tablo 3.2 de verilmiştir.

Tablo 3.2: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t	P
Olumlu tutum	Kadın	59	3,653	,593	,288	,092
	Erkek	10	3,591	,843		
Olumsuz tutum	Kadın	59	3,393	,685	,633	,184
	Erkek	10	3,250	,517		

$P<0,05$

Tablo 3.2 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması görülmektedir. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda kadın öğretmenlerin puan ortalamaları ($\bar{X}=3,653$), standart sapma değeri ($Ss=,593$) olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan kadın öğretmenlerin yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Erkek öğretmenlerin olumlu tutum alt boyutunda puan ortalamaları ($\bar{X}=3,591$), standart sapma değeri ($Ss=,843$) olarak bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [$t=,288$; $P=,092$] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Yine araştırmaya katılan erkek öğretmenlerin yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda kadın öğretmenlerin puan ortalamaları ($\bar{X}=3,393$), standart sapma değeri ($Ss=,685$) olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan kadın öğretmenlerin yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür. Erkek öğretmenlerin puan ortalamaları ($\bar{X}=3,250$), standart sapma değeri ($Ss=,517$) olarak bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [$t=,633$; $p=,184$] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Erkek öğretmenlerin ise yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan matematik öğretmenlerin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının mesleki kıdem değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular Tablo 3.3 de verilmiştir.

Tablo 3.3 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının mesleki kıdeme ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Öğretmenlerin, yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda mesleki kıdeme göre yeterlilik algıları $P<0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [$F=,664$; $p<,577$]. Öğretmenlerin, Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda

mesleki kıdeme göre yeterlilik algıları $P < 0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [$F=1,668$; $p < ,183$].

Tablo 3.3: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarının Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Mesleki Kıdem	N	\bar{X}	SS	F	P
Olumlu tutum	1-5	19	3,802	,408	,664	,577
	6-10	19	3,539	,496		
	11-15	19	3,654	,874		
	16-20	12	3,550	,663		
	20+	0	0	0		
Olumsuz tutum	1-5	19	3,467	,515	1,668	,183
	6-10	19	3,559	,748		
	11-15	19	3,112	,736		
	16-20	12	3,344	,528		
	20+	0	0	0		

$P < 0,05$

Tablo 3.3 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının mesleki kıdeme ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri de görülmektedir. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda mesleki kıdeme göre ait puanlar; 1-5 yıl aralığında ($\bar{X} = 3,802$; $Ss = ,63$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 1-5 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. 6-10 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,539$; $Ss = ,496$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 6-10 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. 11-15 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,654$; $Ss = ,874$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 11-15 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. 16-20 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,550$; $Ss = ,663$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 16-20 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda mesleki kıdeme göre ait puanlar; 1-5 yıl aralığında ($\bar{X} = 3,467$; $Ss = ,505$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 1-5 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. 6-10 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,559$; $Ss = ,748$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 6-10 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. 11-15 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,112$; $Ss = ,736$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 11-15 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür. 16-20 yıl aralığında puanlar ($\bar{X} = 3,344$; $Ss = ,528$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdeme göre 16-20 yıl aralığında yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan matematik öğretmenlerinin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının mezun olunan fakülte değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular tablo 3.4 de gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarının Mezun Olunan Fakülte Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Mezun olunan fakülte	N	\bar{X}	SS	t	P
Olumlu tutum	Fen edebiyat fakültesi	20	3,462	,717	-1.557	,434
	Eğitim fakültesi	49	3,719	,580		
Olumsuz tutum	Fen edebiyat fakültesi	20	3,475	,712	.816	,622
	Eğitim fakültesi	49	3,331	,643		

P<0,05

Tablo 3.4 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının mezun olunan fakülte değişkenine göre karşılaştırılması görülmektedir. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda Fen edebiyat fakültesi puan ortalamaları (\bar{X} =3,462), standart sapma değeri (Ss=.717) olarak bulunmuştur. Eğitim fakültesi puan ortalamaları (\bar{X} =3.719), standart sapma değeri (Ss=.580) olarak bulunmuştur. Mezun olunan fakülte değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [t=-1.557; P=.434] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda Fen edebiyat fakültesi puan ortalamaları (\bar{X} =3.475), standart sapma değeri (Ss=.712) olarak bulunmuştur. Eğitim fakültesi puan ortalamaları (\bar{X} =3.331), standart sapma değeri (Ss=.643) olarak bulunmuştur. Mezun olunan fakülte değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [t=.816; P=.622] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda mezun olunan fakülte değişkenine göre ait puanlar; fen edebiyat fakültesi ortalamasının (\bar{X} =3,462; Ss=.717) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan fakülte değişkenine göre fen edebiyat fakültesi için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda mezun olunan fakülte değişkenine göre ait puanlar; eğitim fakültesi ortalamasının (\bar{X} = 3,719; Ss=.580) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan fakülte değişkenine göre eğitim fakültesi için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda mezun olunan fakülte değişkenine göre ait puanlar; fen edebiyat fakültesi ortalamasının (\bar{X} = 3,475; Ss=.712) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan fakülte değişkenine göre fen edebiyat fakültesi için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda mezun olunan fakülte değişkenine göre ait puanlar; eğitim fakültesi ortalamasının (\bar{X} = 3,331; Ss=.643) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun olunan fakülte değişkenine göre eğitim fakültesi için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan matematik öğretmenlerinin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının eğitim durumu değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular Tablo 3.5 de gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Eğitim Durumu	N	\bar{X}	SS	t	P
Olumlu tutum	Lisans	55	3,629	,687	-4,21	,539
	Lisansüstü	14	3,708	,684		
Olumsuz tutum	Lisans	55	3,448	,608	-1,888	,104
	Lisansüstü	14	3,080	,799		

P<0,05

Tablo 3.5 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının eğitim durumu değişkenine göre karşılaştırılması görülmektedir. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda lisans puan ortalamaları (\bar{X} =3,629), standart sapma değeri (Ss=,687) olarak bulunmuştur. Lisansüstü puan ortalamaları (\bar{X} =3,708), standart sapma değeri (Ss=,684) olarak bulunmuştur. Eğitim durumu değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [t=-4,21; P=,539] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda lisans puan ortalamaları (\bar{X} =3,448), standart sapma değeri (Ss=,608) olarak bulunmuştur. Lisansüstü puan ortalamaları (\bar{X} =3,080), standart sapma değeri (Ss=,799) olarak bulunmuştur. Eğitim durumu değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [t=-1,888; P=,104] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Araştırmaya katılan matematik öğretmenlerin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının lisansüstü eğitim isteği değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular tablo 3.6 da verilmiştir.

Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda eğitim durumu değişkenine göre ait puanlar; lisans ortalamasının (\bar{X} = 3,629; Ss=,687) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumu değişkenine göre lisans için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda eğitim durumu değişkenine göre ait puanlar; lisansüstü ortalamasının (\bar{X} = 3,708; Ss=,684) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumu değişkenine göre lisansüstü için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda eğitim durumu değişkenine göre ait puanlar; lisans ortalamasının (\bar{X} = 3,448; Ss=,608) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumu değişkenine göre lisans için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda eğitim durumu değişkenine göre ait puanlar; lisansüstü ortalamasının (\bar{X} = 3,080; Ss=,799) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin eğitim durumu değişkenine göre lisansüstü için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan matematik öğretmenlerin yapay zekâya yönelik yeterlilik algılarının lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre karşılaştırılmasına ait bulgular Tablo 3.6 da gösterilmiştir.

Tablo 3.6 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının lisansüstü eğitim yapma isteğine ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Öğretmenlerin, Yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma değişkenine göre yeterlilik algıları P<0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [F=2,850; p<,065]. Öğretmenlerin, yapay zekâya

yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma değişkenine göre yeterlilik algıları $P < 0.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [$F=,211$; $p<,810$].

Tablo 3.6: Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algılarının Lisansüstü Eğitim Yapma İsteği Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Lisansüstü Eğitim Yapma İsteği	N	\bar{X}	SS	F	P
Olumlu tutum	Evet	29	3,831	,609	2,850	,065
	Hayır	23	3,424	,722		
	Kararsız	17	3,627	,422		
Olumsuz tutum	Evet	29	3,410	,646	,211	,810
	Hayır	23	3,299	,713		
	Kararsız	17	3,411	,649		

$P < 0,05$

Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre ait puanlar; evet cevabı ortalamasının ($\bar{X} = 3,831$; $Ss = ,609$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre evet cevabı için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumlu tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre ait puanlar; hayır cevabı ortalamasının ($\bar{X} = 3,424$; $Ss = ,722$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre hayır cevabı için yapay zekâya yönelik olumlu tutumlarının katılıyorum olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre ait puanlar; evet cevabı ortalamasının ($\bar{X} = 3,410$; $Ss = ,646$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre evet cevabı için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre ait puanlar; hayır cevabı ortalamasının ($\bar{X} = 3,299$; $Ss = ,713$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre hayır cevabı için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yapay zekâya yönelik genel tutum ölçeğinin olumsuz tutum alt boyutunda lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre ait puanlar; kararsızım cevabı ortalamasının ($\bar{X} = 3,411$; $Ss = ,649$) şeklindedir ve araştırmaya katılan öğretmenlerin lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenine göre kararsızım cevabı için yapay zekâya yönelik olumsuz tutumlarının kararsızım olduğu görülmüştür.

SONUÇLAR, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar şunlardır;

Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algularına İlişkin Sonuçlar

Ortaokullarda görev yapan matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının olumlu tutum alt boyutunda katılıyor olduğu, olumsuz tutum alt boyutunda kararsız olduğu belirlenmiştir. Yapay zekâ uygulamaları, öğrencilerin öğrenme sürecinde güçlü bir destek unsuru olarak kullanılabilir. Yapay zekâ uygulamaları ile öğretmenlerin ders süreci içerisinde kullandığı zamanı etkili ve verimli kullanmalarını sağlamış olabilir. Bu durum öğretmenlerin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarında olumlu bir tutuma sahip olmalarını sağlamış olabilir. Literatürde araştırmanın sonuçlarını destekleyen araştırmalar mevcuttur. Örneğin, Çam vd., (2021)'in öğretmen adaylarının yapay zekâ uygulamaları teknolojisi ile ilgili farkındalıklarının belirlenmesi amacıyla yaptıkları bir araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının yapay zekâ uygulamaları teknolojisine yönelik farkındalığa sahip olduğu görülmüştür. Köse vd., (2023)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre, öğretmenler yapay zekâ uygulamalarının eğitimde kullanılmasına yönelik olumlu bir bakış açısına sahiptirler ve yapay zeka uygulamaları eğitim süreçlerinde öğretmenlerin görevlerini kolaylaştırabilir, öğrencilere daha eğlenceli bir ortamda daha kalıcı öğrenme fırsatları sunabilir.

Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Kullanımına Yönelik Yeterlilik Algularının Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçlar

Ortaokullarda görev yapan matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik alguları; cinsiyet, mesleki kıdem, mezun olunan fakülte türü, eğitim durumu, lisansüstü eğitim yapma isteği değişkenlerinin, ölçeğin olumlu tutum ya da olumsuz tutum alt boyutlarında bir farklılığa neden olmadığı sonucu bulunmuştur. Bu sonuca göre, matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik benzer algı düzeyine sahip oldukları ve yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç matematik öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik yeterlilik algılarının yüksek olması bir sonucu olarak ve güncel bir teknoloji olarak kullanılması, aynı zamanda yapay zekânın gelecekte birçok meslek alanını şekillendirebilecek, insan yaşamını birçok anlamda etkileyebilecek olmasının bir sonucu olarak görülebilir.

Literatür incelendiğinde araştırmamızın sonuçlarını destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Gerlich (2023) yaptığı bir araştırma sonucunda, akademisyenlerin yapay zekâyı algılama ve yapay zekâyı yönelik tutumlarının yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir değişkenleri üzerindeki dağılımının neredeyse aynı olduğu ve bu değişkenlere göre yapay zekâ uygulamalarına yönelik algıların farklılaşmadığı sonucuna bulmuştur. Benzer bir araştırmada Uyak vd., (2023) yapay zekâ uygulamalarına yönelik öğretmen görüşlerin incelemiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin pozitif ve negatif tutum puanları arasında cinsiyet, yaş ve eğitim durumu değişkenlerine göre anlamlı fark olmadığı sonucuna bulmuşlardır. Literatürde araştırma sonuçları ile çelişen araştırmalarda mevcuttur. Örneğin, Erdemir vd., (2009)'ın yaptığı araştırmada, eğitimde teknoloji kullanımına yönelik kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre daha ilgili olduğu vurgulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle getirilen öneriler şunlardır;

Araştırma sonucunda, ortaokul matematik öğretmenlerinin matematik dersinde yapay zekâ uygulamalarına yönelik yeterlilik algılarının olumlu olduğu bulunmuştur. Bu olumlu algının sürdürülmesi ve öğretmenlerin yapay zekâ uygulamalarına yönelik güncel gelişmeleri takip etmeleri için sık aralıklarla hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Sınıflarda yapay zekâ uygulamalarını derslerle bütünleştirmek için, disiplinlerarası eğitim uygulamalarına yer

verilebilir. Ayrıca öğretmenlere yönelik yapay zekâ uygulamaları ile ilişkilendirilen ders içerikleri hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

Akalın, B., ve Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta Dijitalleşme ve Yapay Zekâ. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2(2), 128-137.

Büyüköztürk, Ş. (2020). *Deneysel Desenler: Öntest-Sontest, Kontrol Grubu, Desen ve Veri Analizi*. Ankara: Pegem A.

Çam, M. B., Çelik, N. C., Turan Güntepe, E. ve Durukan, Ü. G., (2021). Öğretmen Adaylarının Yapay Zekâ Teknolojileri ile İlgili Farkındalıklarının Belirlenmesi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (48), 263-285.

Çevik, K. K., ve Dandil, E. (2012). Yapay Sınır Ağları İçin. Net Platformunda Görsel Bir Eğitim Yazılımının Geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 5(1), 19-28.

Dengiz, Y. (2023). Yapay zekânın öğretmen eğitimi üzerindeki yenilikçi etkileri [Yüksek Lisans Tezi] Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Erdemir, N., Bakırcı, H., ve Eydurun, E. (2009). Öğretmen Adaylarının Eğitimde Teknolojiyi Kullanabilme Özgüvenlerinin Tespiti. *Türk Fen Eğitimi Dergisi (Journal of Turkish Science Education)*, 6(3), 99-108.

Ford, M. (2021). *Robotların İktidarı*. İstanbul: Kronik Kitap.

Gerlich, M. (2023). Perceptions and Acceptance of Artificial Intelligence: A Multi-Dimensional Study. *Social Sciences*, 12(9), 502.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., and Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*, (8th ed.). Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education Limited.

Hamarat, E., (2019). *21. Yüzyıl Becerileri Odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*. SETA. Ankara. ss.28.

Hill, A. O. (2020). What's the Difference Between Robotics and Artificial Intelligence (<https://blog.robotiq.com/whats-the-difference-between-robotics-and-artificial-intelligence>) (Erişim Tarihi: 11.03.2024).

Kaya, F., Aydın, F., Schepman, A., Rodway, P., Yetişensoy, O., and Demir Kaya, M. (2022). The roles of personality traits, AI anxiety, and demographic factors in attitudes towards artificial intelligence. *International Journal of Human-Computer Interaction*. 40,497-514.

Köse, B., Radıf, H., Uyar, B., Baysal, İ. ve Demirci, N. (2023). Öğretmen Görüşlerine Göre Eğitimde Yapay Zekanın Önemi, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(71):4203-4209.

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Matematik Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar)*. Talim Terbiye Kurulu. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı (2023). *Yapay Zekâ Uygulamaları Dersi Öğretim Programı (I-II)* (Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7 ve 8. Sınıflar). Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. Ankara.

Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zekâ*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Uyak, S., Güngör Uyak, S., Ürey, D., Keskin, Ö., Aymaz, A. ve Aydın, İ. (2023). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Yapay Zeka Uygulamaları: Yönetici ve Öğretmen Görüşleri, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9 (75): 4625- 4636.

Spector, J. M., and Ma, S. (2019). Inquiry and critical thinking skills for the next generation: from artificial intelligence back to human intelligence. *Smart Learning Environments*, 6(1), 1-11.

Umay, A. (2003). Matematiksel Muhakeme Yeteneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2003(24), 234 - 243.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Engelli Yaşlı Bireylerin Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık Durumlarının Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Harika ŞEN, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Meslek Yüksek Okulu, Ankara, e-posta: harika.sen@sbu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3893-5587>

Vildan ÜSTÜN, Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, e-posta: vildan.ustun@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Öz

Yaşlılık, insanoğlunun doğumdan itibaren bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik evresinden sonra yaş olarak erişebileceği son evre olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılık evresindeki bireyler sahip oldukları yaşantısal deneyimin yanı sıra yılların getirdiği fiziksel yorgunluk ile birtakım sağlık sorunlarına sahip olabilmektedir. Yaşlılık evresinin yaşlı bireye getirdiği sağlık sorunlarının yanı sıra yaşlılık sürecinde bırakılan roller ile birlikte yaşlı bireyin ekonomik, sosyal ve bakım sorunları ile karşılaşma olasılığı artmaktadır. Toplumsal yaşam içinde yaşlı bireyler yaşadıkları fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar nedeniyle dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Yaşlı bireylerin yaş aldıkça karşılaşabileceği bir diğer dezavantajlı durum ise engele sahip olma durumlarıdır. Engelli yaşlı bireylerin sağlık gereksesi ile bakıma muhtaç olup sosyalizasyon alanlarının kısıtlı olması ise onları sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını en derinden yaşayan dezavantajlı grup haline getirmektedir. Bu çalışmada da iki dezavantajlı durumu birlikte yaşayan engele sahip yaşlı bireylerin yaşadığı sosyal izolasyon ve yalnızlık durumlarını betimlemek, yorumlamak ve elde edilen sonuçlar ile sosyal izolasyon ve yalnızlık sosyal sorununu yaşayan engelli yaşlı bireylerin sorunlarının çözümüne yönelik oluşturulabilecek sosyal politikalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışma da Ankara Bilkent Şehir Hastanesi Sağlık Kuruluna başvurusu bulunan ve engelli sağlık kurulu raporuna sahip olan 65 yaş üstü 5'i kadın 5'i erkek olmak üzere toplamda 10 engelli yaşlı birey "amaca yönelik örneklem" yöntemi ile araştırma kapsamına dahil edilmiş ve bu kapsamda engele sahip yaşlı bireyler ile "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler aracılığı ile elde edilen veriler kategorilere ayrılmış, oluşturulan kategoriler altında veriler içerik analizi ve betimsel analiz yöntemiyle ve görüşmelerden elde edilen doğrudan alıntılara da yer verilerek alan yazın bilgisine dayalı biçimde analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda engele sahip yaşlı bireyler yaşlılığa ilişkin süreci değerlendirdiklerinde; özellikle engele sahip olduktan sonra yaşantılarının daha zor geçtiğini belirtmiş ve engelli yaşlı birey olarak güçsüzlük, hastalık, muhtaçlık, çaresizlik ve yalnızlık durumlarını yoğun bir biçimde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çalışma kapsamına dahil edilen engelli yaşlı bireylerin bakım verene bağımlı bir biçimde yaşam sürdürürken; sosyal etkileşim alanlarının, toplumsal yaşama katılımlarının sınırlı olduğu, sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını daha yoğun yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Engellilik, Sosyal İzolasyon, Yalnızlık.

Makale Gönderme Tarihi: 21.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 05.07.2024

Önerilen Atf:

Şen, H. ve Üstün, V. (2024). Engelli Yaşlı Bireylerin Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık Durumlarının Değerlendirilmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7): 529-544.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(7): 529-544. DOI: [10.26677/TR1010.2024.1426](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1426)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Evaluation of Social Isolation and Loneliness of Disabled Elderly Individuals

Assistant Prof. Dr. Harika ŞEN, University of Health Sciences, Gülhane Vocational School of Health, Ankara, e-mail: harika.sen@sbu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3893-5587>

Vildan ÜSTÜN, Ph. D Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Ankara, e-mail: vildan.ustun@hbv.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-4400>

Abstract

Old age is defined as the last stage that human beings can reach through ageing after infancy, childhood, adolescence and adulthood. People in the old age stage may experience some health problems due to the physical fatigue caused by years and the life experience they have. In addition to the health problems brought by the old age stage to the elderly individual, the possibility of the elderly individual to face economic problems, problems related to care and social problems increases with the roles left in the old age process. In social life, elderly individuals are among disadvantaged groups due to the physical, economic, psychological and social problems they experience. Another disadvantageous situation that elderly individuals may encounter as they get older is the fact that they may have a disability. The fact that disabled elderly individuals are in need of care for health reasons and their socialisation areas are limited makes them the disadvantaged group that experiences social isolation and loneliness problems most deeply. In this study, it is aimed to describe and interpret the social isolation and loneliness experienced by elderly individuals with disabilities who experience two disadvantaged situations together, and to contribute to the social policies that can be created to solve the problems of elderly individuals with disabilities who experience the social problem of social isolation and loneliness with the results obtained. In this study, in which qualitative research method was used in line with this purpose, a total of 10 disabled elderly individuals over the age of 65, 5 women and 5 men, who applied to Ankara Bilkent City Hospital Health Board and had a disability health board report, were included in the scope of the research with the 'purposeful sampling' method, and in this context, in-depth interviews were conducted with elderly individuals with disabilities using a 'semi-structured interview form'. The data obtained through the interviews were divided into categories, and the data under the categories created were analysed by content analysis and descriptive analysis method and based on the knowledge of the literature by including direct quotations obtained from the interviews. As a result of the study, when the elderly individuals with disabilities evaluated the process related to old age; they stated that their lives were more difficult especially after having a disability and that they deeply experienced weakness, illness, neediness, desperation and loneliness as disabled elderly individuals. Within the scope of the study, it has been observed that while disabled elderly individuals live a life dependent on the caregiver, their social interaction areas, their participation in social life are limited, and they experience social isolation and loneliness problems effectively.

Keywords: Old Age, Disability, Social Isolation, Loneliness.

Received: 21.04.2024

Accepted: 05.07.2024

Suggested Citation:

Şen, H. and Üstün, V. (2024). Evaluation of Social Isolation and Loneliness of Disabled Elderly Individuals, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(7): 529-544.

GİRİŞ

Yaşlılık, insan yaşam evrelerinin son aşamasını oluştururken; yaşlılığa ilişkin tanımlamalar ise kronolojik, biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlar göz önüne alınarak kavramsallaştırılmaktadır (Arpacı, 2005). Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı “yaşamsal fonksiyonların sürekli azalması, tüm organizmanın verimliliğinin azalması ve çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması” şeklinde tanımlarken yaşlılığın biyolojik ve fizyolojik boyutunu ele aldığı görülmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 2). Yaşlılığa ilişkin kronolojik tanımlama da ise yaşlılık üç şekilde sınıflandırılmakta; genç-yaşlı(yaşlı) yaş aralığı 65-74 yaş, yaşlı-yaşlı (ileri yaşlı) yaş aralığı 75-84 yaş, en yaşlı (çok ileri yaş/kırılgan yaşlı) yaş aralığı ise 85 yaş ve üstü olarak sınıflandırılmaktadır (Canatan, 2018: 18-19). Yaşlılığın sosyolojik tanımlamasında ise, toplumsal yaşamda yaşlı bireyin yaşlılık sürecinin getirdiği farklılaşma ile rol ve statüsünün değişimine bağlı olarak (Ceylan, 2016: 172) toplumun yaşlılara yüklediği anlamların farklılaşması ele alınmaktadır.

Günümüz dünyasında toplumsal değişim süreçlerinin etkisiyle sağlık sisteminin iyileşmesi, kentleşme hızındaki artış, aile yapılarındaki farklılaşma ve küçülmeye ilişkin gelişmeler sonucunda; nüfus artış hızının azalmasıyla birlikte bireylerin ortalama yaşam süresinin de arttığı gözlenmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün raporuna göre gelecek 50 yıl içerisinde gelişmekte olan ülkelerin yaşlı nüfusunun dokuz kat artması, gelişmiş ülkelerde ise yaşlı nüfusunun en yüksek orana ulaşacağı belirtilmiştir (Jabbari, 2020: 13). Ortalama nüfus içinde yaşlı nüfusun sayısının artması ile yaşlılığın getirdiği kronik hastalıklar ile yaşlıların bakım ve destek ihtiyaçları, engellilik durumları, ekonomik sorunları yaşlı nüfusun artmasının sorun olarak ele alınmasına neden olmuştur (Göçer, 2021: 17). Yaşlı nüfus oranının artışı ile ortaya çıkan sosyal, ekonomik, fizyolojik sorunlara çözümüne yönelik sosyal güvenlik sistemlerinde düzenlemeler(emeklilik), sağlık hizmetleri, sosyal bakım ve yardım hizmetlerine ilişkin gelişme ve düzenlemeler yer almaktadır (Korkut, 2019: 147).

Engellilik durumu Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlük çeken kimse*” (TDK, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Canatan (2008: 99)’ın da belirttiği üzere engellilik, bireyin yaşamlarını normal akışında yaşamalarına engel olan ve süreklilik gösteren bu nedenle destek ihtiyacı aranan bir durumdur. Yaşlılık döneminde bireyin yaş alması ile birlikte bedensel, ruhsal ve sosyal alanlar da işlevselliğinin azalması yaşlı bireylerin kardiyovasküler hastalıklar, inme, diyabet, kanser, kas iskelet sorunları, psikolojik sağlık sorunları, görme ve işitmeye bağlı süregen ve engelli olarak da tanımlanan sağlık sorunları yaşamlarına neden olmaktadır (Akdeniz, Yaman, Tufan ve Yaman, 2009: 7). Türkiye İstatistik Kurumunun 22 Mart 2024 tarihinde yayımladığı Türkiye Yaşlı Profili Araştırmasının (2023) sonuçlarına göre hipertansiyon, diyabet, kalp hastalığı, kanser, böbrek yetmezliği, inme-felç, hepatit, astım vb. kronik (süregen) hastalığı olan 65 ve daha yukarı yaştaki kişilerin oranı %78,7 olarak tespit edilmiştir. İşlevsel zorluk çeken (çok zorlanan ya da hiç yapamayan) 65 ve daha yukarı yaştaki kişiler incelendiğinde ise, görmede zorluk çeken kişilerin oranının %10,1, duymada zorluk çekenlerin oranının %10,6, konuşmada zorluk çekenlerin oranının ise %2,2 olduğu görülmüştür. Yürüme, merdiven çıkma veya inmede zorluk çekenlerin oranı %27,1, bir şeyler taşıma veya tutmada zorluk çekenlerin oranı %29,7, yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplamada zorluk çekenlerin oranı ise %13,8 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2024).

Yaşlılık sürecinde belli oranda kronik hastalıklara ve yaşlanma ile birlikte fizyolojik ve ruhsal alanlarda geri kazanılmayacak işlevsizliğe sahip olan yaşlı bireyler, ilgili hastanelerin sağlık kurulu birimlerine başvurarak ‘engelli sağlık kurulu raporuna’ sahip olabilmektedir. Engelli

sağlık kurulu raporu ile engelli yaşlı bireye bakım verecek kişiye maaş bağlanmakta, gerekli durumda engelli yaşlı bireye de engelli maaşı bağlanarak bu sosyal yardım ile engelli yaşlı bireyin bakım sorunu ve ekonomik sorunları giderilmeye çalışılmaktadır. Türkiye Yaşlı Profili Araştırmasının (2023) sonuçlarına göre engelli sağlık kurulu raporu olan 65 ve daha yukarı yaştaki erkeklerin ve kadınların oranının %8,7 ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Engelli sağlık kurulu raporu olan 65 ve daha yukarı yaştaki kişilerin %77,6'sının kronik hastalık, %48,7'sinin ortopedik, %23,0'ının görme, %15,2'sinin işitme, %11,7'sinin zihinsel, %10,0'ının dil ve konuşma, %7,6'sının ruhsal ve duygusal ve %1,4'ünün diğer nedenler ile engelli sağlık kurulu raporuna sahip olduğu tespit edilmiştir. 27 Mart 2024 tarihinde yayımlanan İstatistiklerle Yaşlılar (2023) adlı araştırmada ise yaşlı bireylerin bağımlılık oranlarının 2018 yılında %12,9 iken 2023 yılında %15,0'a yükseldiği tespit edilmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmüştür (TÜİK, 2024). Özellikle engele sahip olan yaşlı bireylerin bağımlılık sorunu bireyin temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bakım hizmeti ve maddi yardımlar ile sosyal devlet anlayışı çerçevesinde sağlık, bakım, ekonomik ihtiyaçlar giderilmeye çalışılsa da engelli yaşlı bireylerin sosyal sorunları ve bu alana ilişkin ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı iyileştirme programlarının olmayışı bu çalışmada engelli yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını ele almayı gerekli kılmıştır. Özellikle Türkiye'de yaşlılık ve engellilik alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde; iki dezavantajlılığın bir arada olmasına ilişkin alan yazın incelemesi yapıldığında 'engellilik ve yaşlılık' başlıklı bir derleme çalışması ve engelli yaşlı başlığı içeren üç tez çalışması olduğu gözlenmiştir. Engelli yaşlı bireylerin bakım ve ekonomik sorunları dışında sosyal izolasyon ve yalnızlık durumlarını ele alan bir çalışmanın olmayışı ise bu alanda araştırma yapmanın önemini de ortaya koymaktadır.

ENGELLİ YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL İZOLASYON ve YALNIZLIK DURUMLARI

Sosyal izolasyon ve yalnızlık kavramları kimi zaman birbirini yerine kullanılıyor olsa da birbirinden farklı tanımlamaları mevcuttur. Görgün Baran (2016: 83)'nın yalnızlık kavramına ilişkin tanımlamasında Peplau ve Perlman'ın (1982) bu alana ilişkin tanımlamasından yararlanarak "yalnızlığı sosyal ilişki ağlarının zayıflığından kaynaklı sosyal psikoloji açısından bireyi rahatsız edici bir durum" olarak tanımlanmaktadır. Sosyal izolasyon ise kişinin başka biri ile yaşamını bireysel olarak tek başına sürdürmesi anlamına gelmektedir (Kahraman, Zincir, Kaya ve Esen, 2011: 14). Sosyal izolasyon bireyin başka bir kimse ilişki kurmaması ya da kuramaması anlamını taşımaktadır (Görgün Baran, 2016: 80) ve bu anlamı ile sosyal izolasyon sosyal yalnızlığın sonuçlarından biri de olabilmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal anlamda ilişki kuramamak bireyin sosyal izolasyonuna neden olabilirken, diğer taraftan sosyal anlamda izole olan bireyler derin yalnızlık duygusu da yaşayabilmektedirler.

Engelli yaşlı bireyin sosyal izolasyon ve yalnızlık durumu ele alındığında, yaşlı bireylerin sosyal anlamda rol ve statü kaybı yani yeni dünya düzeninde yaşlı bireylerin bilgi ve karar otoritesini yitirmesi, eşin vefatı, çocukların evden ayrılışı ve yeni dünya düzeninde bireyselliğin biriciliği yaşlı bireyin yalnızlık duygusunu yaşamasına neden olmaktadır. Yaşlılığa eşlik eden engellilik durumu ise engelli yaşlı bireyin bakım verene bağımlı olmasının yanı sıra sahip olunan hastalıklar yaşlı kişinin toplumsal yaşama katılmasını engellemekte bu durum engelli yaşlı bireyin eve kapanmasına, toplumdaki izole olarak yalnızlaşmasına yol açmaktadır (Demirbaş, 2018: 130). Türkiye Yaşlı Profili Araştırmasının (2023) sonuçlarına göre 65 yaş üstü yalnız yaşayan yaşlı bireylerin oranı %20,4 iken eşleriyle yaşayan kişilerin oranı %35,8, oğlu/gelini, kızı/damadı ve torunlarıyla yaşayan kişilerin oranı %17,0, eşi ve çocuklarıyla yaşayan kişilerin oranı ise %13,1

olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye’de yaşlı nüfusun eşiyle birlikte yaşama %35.4 oranından sonra ikinci yüksek oran %20.4 yaşlı bireyin yalnız yani tek başına yaşıyor olmasına ilişkin veri yaşlı nüfusun yalnızlık ve sosyal izolasyon yaşayabilme durumunu göstermektedir.

Türkiye de yaşlı bireye yönelik bakış açısı ve tutum batı toplumlarından farklılaşmaktadır. Batı toplumu kültürel olarak aşırı bireyci bakış açısı ile işlevselliğini yitiren yaşlılara yönelik sunulan hizmet ve yardımları ‘ekonomik yük’ olarak ele alırken; Türk toplumundaki toplumsallık, yardımlaşma ve kültürel olarak ‘ataya saygı’ görüşü yaşlılara yönelik olumlu tutum ve davranışların gelişimini sağlamaktadır. Türk toplumunun yaşlı bireye ilişkin tarihsel arka planını ele alacak olursak; Eski Türklerdeki kaynaklarda elde edilen bilgilere göre “söz büyüğün, su küçüğün” atasözü Türk boylarından Oğuzlara dayanmaktadır (Ceylan, 2016: 15) ve bu akış açısı büyüğe, ataya olan saygının ve bağlılığın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Türk toplumunda İslamiyet’in kabulü ile de yaşlı bireye yönelik benzer öğretilerde de ‘yaşlıya saygı’ öncelenmiştir. Türk toplumunun geleneksel geniş aile modelinde ailenin yaşlı erkek bireyi ailenin otoritesi ve karar vericisi olarak kabul edilirken; yaşlı erkeğin ölümü ile ailenin en yaşlısı olan kadın otorite figürü haline gelmektedir.

Cumhuriyet döneminden itibaren modernleşme çabaları, sanayileşmenin getirdiği kentleşme, göç, ekonomik ve toplumsal değişimler en çok aile yapılarında değişimi meydana getirmiş ve geleneksel geniş aile yapıları anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile yapılarına dönüşmüştür. Kadının toplumsal hayata, çalışma yaşamına katılması ile yaşlı bakımı kurumsal anlamda çözülmesi gereken bir sorun olarak ele alınmaya başlamıştır. 1982 Anayasasının 61. Maddesinde bakıma ve korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve engellilere yönelik hizmet verecek olan 2828 sayılı Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanun maddesi ile kurulmuştur (Karaduman, 2022: 19).

Günümüzde ise değişen aile yapılarının yanı sıra postmodern dönemde bilginin rasyonelleşmesi ve uzmanlaşması yaşlıların deneyime ve aktarıma dayalı bilgisinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu doğrultu da yaşlı birey aile içindeki rollerini ve statülerini bırakarak yalnızlaşmaya başlamıştır. Özellikle bakıma muhtaç engelli yaşlıların bakımına yönelik aile üyesinden ya da dışarıdan bakım veren kişiye devlet tarafından engelli sağlık kurulu raporu ile verilen ‘evde bakım yardımı’ engelli yaşlıya yönelik bakım sorununu gidermiş olsa da engelli yaşlı bireyin sosyal sorunu olan sosyal olarak izole olma ve yalnız olma sorununu gidermede yetersiz kalmaktadır. Engelli yaşlı bireyin sosyal sorunlarının çözümüne yönelik bireysel sorumluluklara, kurumlara, kuruluşlara ve yerel yönetimlere bağlı sosyal politikaların üretilmesi gerekmektedir. Bu sorun alanından yola çıkarak bu çalışma ile engelli yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık durumlarını betimlemek, yorumlamak ve elde edilen sonuçlar ile sosyal izolasyon ve yalnızlık sosyal sorununu yaşayan engelli yaşlı bireylerin sorunlarına yönelik oluşturulabilecek sosyal politikalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada engelli yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlığa ilişkin durumlarını betimleyip değerlendirmek ve bu alana ilişkin bütüncül ve derin bir kavrayışa ulaşabilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma da ele alınan konu yorumlayıcı paradigma çerçevesinde insanların bu araştırma problemine ilişkin olarak sosyal dünyalarını nasıl oluşturup geliştirdiklerine yönelik bir kavrayışa ulaşılmaya çalışılmaktadır (Neuman, 2010: 130). Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden Olgubilim (fenomoloji) deseni kullanılarak engelli yaşlı bireylerin bu ikili dezavantajlılık içinde olarak ve dezavantajlılıkların neden olduğu sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını bizzat yaşayan ve deneyimleyen engelli yaşlı bireyler ile sorun

alanına ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Olgubilim deseninin kullanılma nedeni, bu desenin kullanıldığı araştırmalarda elde edilen veriler araştırmacının odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguya ilişkin duygu ve düşüncelerini yansıtabilecek bireyler ya da gruplardan oluşuyor olmasıdır. Olgu bilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracının 'görüşme' olması ise bu çalışma olgusunu deneyimleyen bireylerin bu duruma ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 67-68).

Olgu bilim deseni çerçevesinde nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmaya ait çalışma grubu; Ankara Şehir Hastanesi Sağlık Kurulu Birimine 06.05.2024-20.05.2024 tarihleri arasında başvurusu bulunan ve engelli sağlık kurulu raporunu almaya hak kazanmış 'olasılıklı olmayan amaçlı örneklem' yöntemi ile seçilen 65 yaş üstü 5'i kadın 5'i erkek olmak üzere toplamda 10 engelli yaşlı bireyden oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında yaşlı ve engele sahip bireylerin engelli sağlık kurulu raporuna sahip olmaya ilişkin gerekçeleri; sahip oldukları engel oranına göre engelli aylığı alabilmek, evde bakım yardımı almak, bakım hizmetlerinden yararlanmak, vergi indirimleri, vergi muafiyetleri ve çeşitli alanlardaki indirimlerden yararlanabilmek olarak belirlenmiş; engellilik oranı gözetilmeden engelli raporuna sahip olan yaşlı engelli bireyler çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Engelli raporunda zihinsel engelli, ruhsal engelli ve ağır işitsel engelli olarak tanımlanan engelli yaşlı bireyler, görüşme sorularını yanıtlamakta güçlükle yaşayacağı gerekçesiyle çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Nitel araştırmalarda veri toplama araçlarından biri görüşme tekniğidir. Görüşme tekniğinin kullanılmasının nedeni; görüşülen kişilerin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmada oldukça güçlü ve iletişimde en yaygın biçim olan konuşmanın temel alınmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 134). Bu çalışmada ise engele sahip yaşlı bireyler ile "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılarak incelenen olguya ilişkin derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada yapılandırılmış soru yerine yarı yapılandırılmış soruların tercih edilme nedeni ise görüşmeler esnasında görüşmenin seyrine göre katılımcının yaşam deneyimlerinden daha etkin faydalanabilmek adına yeni soruların eklenmesine ilişkin fayda sağlıyor olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 169). Görüşme süresince araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formunun sınırları içerisinde sorulara yönelik derinlemesine yanıtlar alabilmek için görüşme seyrine göre kimi soruların yerlerini değiştirmiş kimi soruların daha iyi anlaşılabilmesi için alternatif sorular ekleyerek derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Katılımcılara araştırma da isimlerinin kullanılmayacağı belirtilmiş ve cinsiyet farkı gözetilmeden katılımcılara ait bilgi ve analizler K1,K2...K10 şeklinde kısaltılarak verilmiştir. Görüşme tekniği kullanılarak elde edilen veriler ise içerik analizi ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi metnin içeriğini inceleme, toplama ve analiz etme tekniği olarak kullanılmaktadır (Neuman, 2010: 466). Bu çalışma konusunun verileri, görüşme formunda yer alan soruların yanıtlarının not alma, metine dönüştürülmesi şeklinde elde edildiğinden dolayı içerik analizi ile ele alınan veriler son tahlilde metin olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada elde edilen veriler konu ile ilişkili temalara/kategorilere ayrılmış, tematik olarak işlenmiştir. Verilerin analizinde içerik analiz yöntemi ile temalara ayrılan, tanımlanan ve yorumlanan veriler aynı zaman da yorumlanırken analiz edilen konunun daha iyi anlaşılması ve çalışmanın geçerliliğini arttırmak amaçlı olarak 'doğrudan alıntılara' da sık sık yer verilip betimsel analiz yöntemi ile de analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 237). Araştırmacının geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlayan unsurlar ise; uzman danışmanlığı alınarak hazırlanmış olan soruların araştırma kapsamını yansıtır olması, görüşme süresinde her bir katılımcıdan alınan yanıtların kendi içinde tutarlı olması, görüşme sonunda araştırmacı katılımcılara görüşmenin özetleyerek onay alması ve yapılan çalışmaya ilişkin etik kurul raporuna sahip olunmasıdır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışma da az sayıda kişilerle derinlemesine görüşmeler yapıldığı için,

daha fazla örneklem grubuna ulaşılmaması ve araştırma sonuçlarının genellenemez oluşu ise araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

BULGULAR

Araştırmada engelli yaşlı bireyleri tanımlayıcı bulguların yanı sıra görüşme formu ile engelli yaşlı bireylerden elde edilen veriler niteliksel içerik analizi ile ele alınıp belirli tema ve kategoriler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca oluşturulan kategoriler altında ele alınan konu ile ilgili alanların doğrudan alıntısına da yer verilerek betimsel analiz yönteminden de faydalanılmıştır. Engele sahip yaşlı bireyler ile yapılan görüşmeler sonucunda veriler; yaşlı ve engelli olmaya ilişkin algı, sosyal destek ağlarına ilişkin görüşler, sosyal izolasyon ve yalnızlık durumları, sosyal yalnızlığa yönelik bireysel ve kurumsal düzeyde beklentiler olmak üzere dört temel kategori altında analiz edilmiştir.

Tanımlayıcı Bulgular

Araştırma kapsamına dahil edilen 10 engelli yaşlı bireyin cinsiyeti, yaşı, engellilik durumu, medeni hali, eğitim düzeyi, gelir durumu ve yaşam aranjmanları katılımcıların sosyo-demografik tanıtıcı bulguları başlığı altında tablo haline getirilerek katılımcılar hakkındaki genel bilgiler özetlenmiş bir görsel olarak yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Bulguları

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Engellilik Tanısı	Medeni durum	Eğitim Düzeyi	Gelir Durumu	Yaşam Aranjmanı
K1	Erkek	69	Kronik hastalıklar (KOAİ, Kalp ve tansiyon hastası, diyabet)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	Üniversite	Memur emeklisi maaşı	Tek başına yaşıyor
K2	Erkek	65	Kronik hastalıklar (KOAİ-Oksijen Tüpüne bağlı)	Boşanmış (Bekar)	İlkokul	İşçi emeklisi maaşı	Engelli kardeşiyle yaşıyor
K3	Erkek	66	Kronik hastalıklar (KOAİ, Kalp hastası ve diyabet)	Boşanmış (Bekar)	İlkokul	İşçi emeklisi maaşı	Annesiyle yaşıyor
K4	Erkek	79	Ortopedik Engelli (ALS/Kas Hastası)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	Okuryazar	İşçi emeklisi maaşı	Kızının ailesiyle yaşıyor
K5	Erkek	73	Kronik Hastalıklar (KOAİ, diyabet)	Evli	Üniversite	Memur emeklisi	Eşiyle yaşıyor
K6	Kadın	68	Kronik Hastalıklar (Diyaliz Hastası)	Evli	Okuryazar	Eşinin maaşı	Engelli eşiyle yaşıyor
K7	Kadın	77	Ortopedik Engelli (İnme/Felç)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	İlkokul	Eşinin emekli maaşı	Bakıcıyla yaşıyor
K8	Kadın	75	Kronik hastalıklar (KOAİ-Oksijen Tüpüne bağlı)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	İlkokul	Eşinin emekli maaşı	Kızının ailesiyle yaşıyor
K9	Kadın	76	Ortopedik Engelli (Nöropati)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	İlkokul	Eşinin emekli maaşı	Oğlunun ailesiyle yaşıyor
K10	Kadın	72	Kronik Hastalıklar (Organ yetmezliği, Diyabet)	Eşi vefat etmiş (Bekar)	Okuryazar	Eşinin emekli maaşı	Tek başına yaşıyor

Çalışma kapsamındaki 10 engelli yaşlı bireyin 5'i kadın, 5'i erkektir. Kadın katılımcılar 68-79 yaş aralığında ve kadın katılımcı yaş ortalaması 73'dür; erkek katılımcılar ise 65-79 yaş aralığında ve erkek katılımcıların yaş ortalaması ise 70'dir. Bu çalışma kapsamında engelli raporu olan kadın engelli yaşlı bireylerin erkek engelli yaşlı bireylerden daha ileri yaşta olduğu görülmektedir. Katılımcıları engellilik durumu incelendiğinde, erkek katılımcıların 4'ü kronik hastalıklara, 1'i ortopedik engele ilişkin engelli raporuna sahipken; kadın katılımcıların ise 3'ünün kronik hastalık, 2'sinin ise ortopedik engel nedeniyle engelli raporuna sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde her iki cinsiyette de 4 katılımcının bekar 1 katılımcının ise evli olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında değerlendirilen engelli yaşlı bireylerde kadın katılımcının eğitim düzeyinin erkek katılımcılara göre daha düşük olduğu gözlenmektedir. Gelir durumu olarak katılımcıların hepsi emekli maaşı ile geçindiklerini belirtmiştir; erkek katılımcılar kendi emekli maaşı ile geçinirken, kadın katılımcıların ise eşlerinin (vefat etmiş/sağ) sahip olduğu emeklilik hakkından yararlandıkları görülmektedir. Katılımcıların yaşam aranjmanları ele alındığında; görüşmelerden de elde edilen bilgiler doğrultusunda genelde tek başına yaşayan yaşlı bireylerin engellilik durumları ilerleyince aile üyelerinin yanına taşındıkları belirtilmiştir. Bu bilgi doğrultusunda engelli yaşlı erkek katılımcıların 3'ü aile üyelerinin yanında 1'i eşiyle beraber 1'i ise tek başına yaşamakta; engelli yaşlı kadın katılımcıların ise 2'si aile üyeleriyle, 1'i bakıcı ile, 1'i eşi ile beraber ve 1'i ise tek başına yaşamaktadır.

Yaşlı ve Engelli Olmaya İlişkin Algı

Araştırmanın ilk kategorisi olan 'yaşlı ve engelli olmaya ilişkin algı' başlığı altındaki bulgular, görüşmelerde katılımcılara yaşlılığı nasıl algıladıklarına ilişkin sorular ve yaşlılığın yanı sıra gelişen engellilik durumlarının yaşam süreçlerine etkisine ilişkin soruların yöneltilmesi sonucu elde edilen yanıtlar ile kavramsallaştırılmıştır. Katılımcıların geneli yaşlılığı güçsüzlük, istediklerini yapamamak, yalnızlık kavramlarıyla betimlemiştir. Katılımcılar özellikle yaşlılığın getirdiği engellilik durumunun ise yaşlılıktan daha zor olduğunu muhtaçlık ve çaresizlik duygularıyla bağımlı olmayı zorunlu kıldığını belirtmişlerdir.

"Yaşlılıktan ziyade yaşlı hasta olmak çok zor bir süreç geçen seneye kadar tek başıma yaşamımı idare edebiliyordum. Komşularla bir araya gelip tarhanamızı, salçamızı yapardık... Hele 4 aydır kızım torunum olmadan dışarı çıkamıyorum... Oksijen tüpü olmadan dışarı adım atamıyorum. Birine muhtaç olmak çok kötü..." (K8, Kadın, 75 yaş).

"Yaşlılık hastalık demek... Gözüne her şey zor gelir, güçsüz olursun anca hapları sayar içersin..." (K2, Erkek, 65 yaş)

"Yaşlılık hiç iyi değil saatin saatine uymuyor bir bakıyorsun iyi bir bakıyorsun kötüyüm...iki üç seneye kadar iyiydim ama hasta olunca böbrek hastasıyım yarım oldum, canım yaşamayı bile istemiyor, çok halsizim, düşkün oldum. İş yapamıyorum mutfakta sandalyeye oturup yemek yapıyorum...temizliği kızım geliyor yapıyor." (K6, Kadın, 68 yaş).

"Yaşlılık bir yanın ağırlı bir yanın ölü bir şey... Bir gün iyi isem iki gün kötüyüm, yürümekte uyumakta bile zorlanıyorum, tek başımayım kimsem yok... Gençken yokluktan yiyemiyorduk şimdi paran olsa hastalıktan yiyemiyorsun." (K10, Kadın,72 yaş).

"Önceden tek başıma yaşardım işimi temizliği yapardım bir yıldır kalkamıyorum kızımın damadımın yanında yaşıyorum. En çok kendime bakamamak zoruma gidiyor... Gaye yaşamak değil, yaşanması yaşamak... Kurudu dalım döküldü gülüm... Artık insanlık değerim, kıymetim kalmadı... Düştüüm yere... Kuşun kanadı kopunca uçar mı? Benim kanadım koptu artık... Bazen şeytan diyor ki kendini çek vur." (K4, Erkek, 79 yaş).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere yaşlılıktan ziyade yaşlılığın getirdiği güçsüzlük, düşkünlük, muhtaçlık duygusu, yalnızlık ve sahip olunan engellilik durumu yaşantılarını dezavantajlı hale getirmektedir. Yaşlılık sürecinin getirdiği engellilik süreciyle beraber temel ihtiyaçlarını gidermekte zorlanmak ve birine bağımlı olmanın getirdiği psikolojik yük ile intihar düşüncesi olduğunu dile getiren katılımcı (K4, Erkek, 79yaş) birlikte yaşadığı kızı, damadı ve çocuklarının hepsinin kendine göre işi ve kendine ilişkin hayatı olduğunu onlara bağımlı, muhtaç olmanın ve yaşadığı yalnızlık duygusunun intiharı aklına getirdiğini belirtmiştir. Canatan (2008: 98)'nin belirttiği üzere yaşlılıkta yaşanan hastalıklar ile beraber gerçekleşen ameliyatlar, uzun kayıpları, ölüm korkusu, bastırılmış travmalar vd. intihara neden olabilmekte; bu durumda çevresel etkenlerle birlikte bireyin sosyal destek mekanizmalarının ve sosyal ilişki ağlarının sürdürülebilir eğilimde geliştirilmesine dikkat çekmektedir.

Sosyal Destek Ağlarına İlişkin Görüşler

Araştırmanın ikinci kategorisini oluşturan 'sosyal destek ağlarına ilişkin görüşler' başlığı altında; katılımcılara yaşanıp engele sahip oldukları bu süreçte sosyal desteği sağlayanlarının olup olmama durumlarına ilişkin sorular yöneltilerek alınan cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Yaşlılık döneminde sosyalleşme süreçlerinin önemini dile getiren Demirbaş'a (2018: 122) göre sosyal ilişki ağının genişliği ve bu ilişki ağının içinde aile, arkadaş, akraba ve komşular ile olan ilişkinin yaşlıların yaşam doyumu ve kalitesi üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Katılımcılara sosyal desteği kim ya da kimlerden sağladıklarına ilişkin sorunun cevabı genellikle çocuklarından destek gördükleri yönünde görüş bildirmişlerdir.

"Kızım gelir temizliğe yardım eder, hafta da bir de oğlum gelir ziyaret eder. Günlük kızımla oğlumla telefonda konuşurum" (K1, Erkek, 69yaş).

"Çocuklarım manevi olarak destek olurlar. Arada torunlarda gelir ziyaret ederler. Gelinim arada gelir evimi temizler" (K10, Kadın, 72yaş).

"Çocuklar gelir giderler. Kızlarım gelir oğlanlar pek gelmezler" (K6, Kadın, 68yaş).

"Hiç kimsem yok bir kardeşim bir ben...Eş yok, çocuk yok, ana yok, baba yok, dost yok, arkadaş yok." (K2, Erkek, 65yaş)

"Çocuklar, torunlar gelir gider destek olur" (K7, Kadın, 77yaş).

Tek başına, bakıcı ve eşiyle yaşayan yaşlı engelli bireyler çocukları ayrı evde yaşasa da onlardan sosyal destek gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum Türk aile yapısında geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir değişim yaşanmış olmasına rağmen geleneksel aile fonksiyonlarının devam ettiğini göstermektedir. Taşçı (2018: 78) 'nın 'mesafeli mahremiyet' kavramında belirttiği üzere çocuklar büyüüp ayrı evde ikamet etseler bile aileleri ile ilişkilerini devam ettirerek karşılıklı duygusal alışverişi sürdürmektedirler, özellikle çocuklar yaşlı ebeveynlerine günlük işleri gidermede yardımcı olmaktadır.

Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık Durumları

Araştırmanın konusunu oluşturan engele sahip yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık durumuna ilişkin görüşme soruları ise 'sosyal izolasyon ve yalnızlık durumları' kategorisinde ele alınmıştır. Bu kategoriye ait verilerin daha anlaşılır olması için kategori 'sosyal yaşamda

farklılıklar', "tercih edilen sosyal izolasyon ve yaşanan yalnızlık' olmak üzere iki alt tema altında ele alınmıştır

Sosyal Yaşamda Farklılıklar

Yaşlı ve engele sahip bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık durumlarını etkileyen süreçlerden biri ise sağlıklı yaşlarında sahip oldukları işlevsel ve aktif yaşamı geride bırakıyor olmalarıdır. Araştırma kapsamında görüşülen engelli yaşlı bireyler özellikle engele sahip olduktan sonra sosyal yaşamında farklılıklar yaşadıklarının ve görüştükları kişilerin sayısının azaldığını belirtmişlerdir.

"Hastalandıktan sonra çevremdeki kişiler azaldı. Hatta artık çevremde kimse kalmadı. Önceden çarşı Pazar gezer, kahveye gider, mahallede dolaşırdım ama şimdi makineye bağlı olmadan en fazla iki saat durabiliyorum... Kimsede kapımı çalmıyor sanki bir şey isteyeceğim... Yalnızlığıma isyan ediyorum" (K2, Erkek, 65yaş).

"Hastalanmadan önce her yere giderdim, gezerdim. Memlekete giderdim, kardeşlerime giderdim, komşulara, davetlere hep giderdim şimdi kapının önüne bile çıkamıyorum, yarım oldum" (K6, Kadın, 68yaş).

"Önceden millet gelir giderdi...Kaynımın çocuklarına kadar hepsini büyüttüm şimdi kimse kapımı çalmıyor...Herkes öldü annem babam, teyzem halam hiçbiri yok hepsi öldü. Köye gitsem ne olacak artık kimsem kalmadı" (K10, Kadın, 72yaş).

"Eşim ölmeden önce her yere giderdik sığardım o öldükten sonra zaten kimseye gitmedim kimsede gelmezdi. Şimdi istesem de gidemem yerimden kalkamıyorum" (K4, Erkek, 79yaş).

"Eskiden de çok gezmezdim ama yazdan yaza yazlığa giderdik şimdi de kimse yok çevremde" (K1, Erkek, 69yaş).

"Komşulara, akraba ziyaretlerine, mevlilere, alışverişe, kuran kursuna giderdim şimdi yürüyemiyorum çıkamıyorum" (K9, Kadın, 76yaş).

"Önceden de çok kimseye gitmezdim şimdi ise insanların yaptıklarını hiç unutmduğımdan çok kimse ile görüşmem" (K3, Erkek, 66yaş).

Katılımcılardan erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre engellilik öncesinde ve sonrasında da daha pasif ve içe dönük olduğu gözlenmiştir. Ayrıca cinsiyet fark etmeksizin sosyal sermayesine yatırım yapan ve sosyal işlevselliğini sürdüren katılımcıların ise sosyalleşme süreçlerinin de daha etkin olduğu gözlenmektedir. Görgün Baran'ın (2008:89) belirttiği üzere sosyal sermayede toplumsal ilişkiler egemendir ve birey sosyal ilişki ağı içinde toplumsal konumunu kullanır. Şentürk'ün (2022:199) belirttiği üzere kişilik özelliğine bağlı olarak kendini geliştirebilen ve alternatifler oluşturabilen yaşlılar sosyal izolasyon ve yalnızlık sorununu daha az yaşayabilmektedirler. Sosyal ilişki ağı dinç ve geniş yaşlıların eğitim ve gelir düzeyi yüksek, kendini geliştirmeye açık bir düşünceye sahip özgüveni yüksek bireylerdir. Araştırmada sosyal sermayeye yatırım yapmış olan yaşlı ve engelli bireylerin ise sosyal yaşamda daha aktif olduğu da gözlenmektedir.

"Herkesle konuşurum. Emekli akademisyenim halen öğrencilerimle konuşurum makalelerini bana gönderirler bende inceler gönderirim...Meslek Odasından arkadaşlarla konuşurum... Dernek üyeliklerim var. En son seçimde müşahitlik yaptım. Ama yürümekte zorlandığım için her etkinliği"

katılamam ama boşta durmam kitap okurum, bilgisayardan araştırma yaparım ya da film izlerim” (K5, Erkek, 73yaş).

“Sosyal yaşamım iyi bakıcımla yazlığa giderim yazlıkta çok dostum, arkadaşım var. Bakıcıma pasta börek yaptırır onları çağırırım, altın günü yaparız, yazlıkta düz zemin olduğu için tekerlekli sandalye ile kolay ulaşım sağlayabiliyoruz birbirimize gidip geliriz” (K7, Kadın, 77yaş).

Sosyal sermaye kavramının yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık konusunun incelenmesinde önemli bir yeri vardır. Sosyal sermayeye sahip yaşlı bireyler sosyal ilişki ve bağlantıları daha etkindir ve sosyal ilişki ağının etkin olması ise yaşlı bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığına olumlu katkıları bulunmaktadır (Görgün Baran, 2016: 89).

Tercih Edilen Sosyal İzolasyon ve Yaşanılan Yalnızlık

Araştırmada bu tema altında engelli yaşlı bireylerin gerçekleşen izolasyon süreçlerinin iş kaybı, emeklilik süreçleri, eş kaybı ve yaşanan sağlık sorunları nedenleriyle çevreye yük olmaktan kaçınma, yeni insan tanımaya ilişkin hissedilen korku ve bunun sonucunda tercih edilen izolasyon süreçleri sonrası da yaşanan sosyal yalnızlık durumlarına ilişkin görüşme verileri ve değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Bu tema altında katılımcıların yalnızlığa ilişkin görüşleri ve bir şeye üzüldüğünde kimlerle paylaştıklarına ilişkin sorulara verilen cevaplar analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

“Derdimi kimseyle paylaşmam aynalara anlatırım. Onlar bana yoldaş olur. Hiç kimseye güvenmiyorum insanların bana yaptıklarını unutamıyorum... Bir annemle konuşurum.” (K3, Erkek, 66yaş).

“Üzüldüğümde paylaşamam biri başkasına der laf olur. Yeni insan tanımaktan da korkuyorum kimseye güvenmem... Ölürsen yalnız öleceğim... Nasıl öleceğim? Düşecek miyim? Beni ne zaman bulacaklar? diye korkuyorum bazen.” (K10, Kadın, 72yaş).

“Hep içime ağlarım içine ağlarsan kan ağlarsın dışına ağlayan su ağlar... kimseye üzüntümü diyemem içim kan ağlar... Önceden görüştüğüm eşim dostum ben bu hale düşünce selam vermemeye başladı. Allah kimseyi bu hale düşürmesin çevrende kimse kalmıyor... Ev içinde herkesin kendine göre derdi var hiç kimseyle konuşmadığım günler çok olur... Televizyonun sesini dinlerim, türkü dinlerim... kimseye görüşemiyorum” (K4, Erkek, 79).

“Konuşacak sohbet edecek kimsem yok... Hele akşam olunca hiç vakit geçmiyor tek dostum sigara o da benim ölümüne sebep olacak neredeyse tüm damarlarım tıkalı... Tek yaşamayı ben tercih ediyorum herkesin kendine göre düzeni var kimseye yük olmak istemiyorum. Sigara içmem sorun oluyor ondan sebep çocuklarıma da gitmek istemem... TRT de sanat müziği dinlerim... Kimseye güvenmiyorum ortalık kötü, haberlerde neler duyuyoruz... Yüz yüze konuştuğum sohbet ettiğim kimse yok” (K1, Erkek, 69yaş).

“Telefonla bile aramaz kimse... tek başıyım hiç kimsem yok bir kardeşim bir ben... Eş yok, çocuk yok, ana yok, baba yok, dost yok, arkadaş yok... Bazen kimseyle konuşmuyorum, içerliyorum kendime ceza veriyorum hayata küsüyorum... Yalnızlığa mahkumum. Yalnızlığımı isyan ediyorum” (K2, Erkek, 65yaş).

Katılımcılar arasında erkek yaşlı ve engelli bireylerden bir kişi hariç hemen hepsi sosyal yaşamda yalnızlık yaşadıklarını, dertlerini kimseyle paylaşmadıklarını, birine güvenmekte zorluk yaşadıklarını, çocuklarına yük olmaktan çekindiklerini ve mümkün oldukça tek yaşamayı arzu ettiklerini belirtmiş olup yaşlılık ve engellilik süreciyle yaşanan işlevsizlik ve yük olma durumunun engelli yaşlı bireyleri tercihen sosyal izolasyona yönelttiği görülmektedir. Şentürk'ün (2022:197) belirttiği üzere erkek yaşlı bireylerin izolasyonları özellikle erkeğin çalışma

hayatından ayrılması, eşinin vefat etmesi süreciyle başlar ve yaşlı birey eskisi kadar dışarı çıkmak istemez, dışarı hayatını talep etmez, ilişkileri seyrekleşir ve yalnızlaşır.

Araştırma kapsamında değerlendirilen yaşlı ve engelli kadın katılımcılar ise tek başına yaşayan kadın katılımcı hariç olmak üzere yaşadıkları engel durumundan kaynaklı olarak sosyalleşme süreçlerinde katılım sağlamakta zorlandıklarını ve yalnızlaştıklarını belirtmiş olsalar da kendilerini toplumdan izole etmeyi tercih etmemektedirler. Görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda engelli yaşlı kadın katılımcılar sosyal ilişki ve iletişimde daha istekli ve talep edici görünmektedirler.

"Derdimi paylaştığım güvendiğim birkaç kişi vardır, onlarla konuşurum... Telefonda Almanya da yaşayan arkadaşlarımla konuşurum" (K8, Kadın, 75yaş).

"Kızlarımla dertlerimi paylaşıyorum...Onlar geldikçe yüz yüze de konuşurum...Ama yürüyemediğim içim akraba, komşu gidemem...O yüzden kendimi her saat yalnız hissederim" (K9, Kadın, 76yaş).

"Üzüldüğümde derdimi oğlumla, gelinimle paylaşıyorum...Eveden dışarı çıkamıyorum bazen yalnızlıktan bunalıyorum, havale geçirecek gibi oluyorum. Evde tek başına gibiyim adam(eşi) ağzı açık gözlerini tavana dikmiş yatıyor...Kimseyle sohbet edemiyorum kapı önüne bile çıkamıyorum. Bazen komşular geliyor kendi yapıyor kendi yiyorlar. Ben kapı çaldığımda bile kapıyı açana kadar bir saat geçiyor neredeyse yürüyemiyorum" (K6, Kadın, 68).

"Derdimi önceden paylaşamazdım şimdi kızlarımla konuşup paylaşıyorum... Önceden arkadaşlarımla eşim varken daha çok gezerdik...Felç geçirinca çok gezemiyorum...ama telefonla kardeşlerimle, yeğenlerimle sık sık konuşurum" (K7, Kadın, 77yaş).

Katılımcıların geneli cinsiyet fark etmeksizin yaşlılığın getirdiği engellilik süreciyle birlikte sosyal ilişki ağlarının azaldığı ve yalnızlaştıklarını belirtmişlerdir. Sosyal anlamda izolasyonu tercih etmenin ise erkek katılımcılarda kadın katılımcılara göre daha çok görüldüğü gözlenmektedir. Kadın katılımcılar ise sosyal ilişki ve iletişime erkek katılımcılara göre daha istekli ve açık oldukları görülmektedir. Yapılan araştırmalar da ilerleyen yaş, dul olmak, fiziksel ve ruhsal sağlık durumunun kötüye gidişi, bağımlılık düzeyinin artışı ve düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olmanın sosyal izolasyon ve yalnızlık süreçlerini yaşamakta risk faktörleri olarak belirlendiği gözlenmiştir (Danış ve Gülay, 2019: 57).

Sosyal Yalnızlığa Yönelik Bireysel ve Kurumsal Düzeyde Beklentiler

Görüşmenin sonunda katılımcılara engelli ve yaşlı bir birey olarak sosyal alanda yaşadıkları sorunlar ve sosyal yalnızlık durumuna yönelik bireysel (yakın çevreden) ve kurumsal düzeyde (devlet kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinden) beklentileri sorularak elde edilen veriler bu kategori altında değerlendirilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kurumsal düzeyde yaşlı ve engelli bireylerin sosyal, sağlık ve bakım alanlarının iyileştirilmesine yönelik beklentilerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar bireysel düzeyde ise yakın çevresinden manevi olarak destek görmek istediklerini belirtmişlerdir.

"Benim yavrularım şen olsun hatırlı hürmetli yaşasın başka bir şey istemem... Eş, dost hatır sorsun isterim" (K4, Erkek, 79).

"Çocuklarımdan beklentim saygı, hürmet ve hizmet etsin isterim" (K9, Kadın, 76yaş).

"Kızım ve torunlarım bana bakıyor sağ olsunlar. Onların sağlıklı olmasını isterim.... El işini çok severim, devlet el iş kursları açsa bizi oralara götürse iyi olur, mutlu olurum" (K8, Kadın, 75yaş).

“Çevremden maddi değil manevi destek beklerim. Beni arasınlar, sorsunlar gelsinler gönlümü alsınlar muhabbet edelim isterim. Oksijen tüpü ile yaşıyorum en fazla iki saat oksijen tüpü olmadan durabiliyorum sosyal anlamda devletin yapacağı çalışmalar katılmak ve hizmetlerden yararlanmak isterim” (K2, Erkek, 65yaş).

“Çocuklarımdan beklentim beni ziyaret etsinler, arayıp sorsunlar yeter. Devlet sanat merkezleri açsa katılmak isterim...tamir işlerini ve ağaç dikmeyi hobi olarak severim uğraş merkezleri olsa gitmek isterim” (K1, Erkek, 69yaş).

“Çocuklarımdan manevi destek görüyorum. Devlet bize yemek, temizlik yardımı yapsın psikolojik olarak evde destek versin isterim” (K6, Kadın, 68yaş).

“Beni arasınlar isterim, yalnızlıktan bazen ağlarım bina sesimden iner kalkar ama kimse aramaz sormaz... Devlette yardım etsin isterim” (K10, Kadın, 72yaş).

Katılımcıların çoğunluğunun bireysel anlamda yakın çevresinden manevi destek görmeye ilişkin beklentilerinin olduklarını belirtirken; kurumsal düzeyde ise sosyal faaliyetlerin yanı sıra bakım hizmeti, sağlık hizmeti, ulaşım hizmetine ilişkin alanlarda da destek görmek istediklerini belirtmişlerdir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Türk toplum yapısında yaşlı bireyler batı toplumundan farklı olarak kültürel bir değer olarak görülmektedir. Yaşlı bireylerin Türk aile yapısındaki konumları ve işlevleri ile aile kurumu sürdürülebilirliği açısından etkin bir rol taşımaktadırlar. Günümüzde yaşanan toplumsal değişim süreçleri ile birçok alanda meydana gelen değişim aile kurumunda ve yapısında birtakım değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Türk aile yapısı geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru bir değişim göstermek ile birlikte; çekirdek aile içinde geleneksel aile yapılarına ilişkin yaşlı bireyin fonksiyonları değişmiş olsa da yaşlı bireye bakış ‘değer ve saygınlık’ ölçüsünde sürdürülmektedir. Günümüzde yaşam ömrünün uzaması ve yaşlı bireylerin aile yapısındaki fonksiyonlarının azalması ise yaşlı bireylerin sosyal alanlarda sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunu başta olmak üzere birtakım sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı içerisinde ulaşılan genel sonuç ile ilişkili olarak özellikle ileri yaşlılık sürecinde yaş almışlıkla birlikte gelişen sağlık sorunları ve sahip olunan engellilik durumları ile yaşlı bireyin içinde bulunduğu iki dezavantajlılık sürecinde sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını etkin bir biçimde yaşadıkları görülmektedir. Yaşlı ve engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara yönelik sosyal politikaların geliştirilerek bu alanda iyileşmenin sağlanması ise toplum olarak topyekûn iyi oluş haline ulaşmayı sağlayacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bulgular alan yazın bilgisi doğrultusunda ele alınıp tartışılacaktır. Çalışmanın kapsamı içinde görüülen engele sahip yaşlı bireylerin yaşlılık sürecine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde; özellikle engele sahip olduktan sonra yaşantılarının daha zor geçtiğini belirtmişler ve engelli yaşlı birey olarak güçsüzlük, hastalık, muhtaçlık, çaresizlik ve yalnızlık durumlarını derinden yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcılar arasında yaşlılığın getirdiği engellilik durumunun neden olduğu bağımlı olma ve muhtaçlık duygularının çaresizlik, yalnızlık ve içe kapanmayı beraberinde getirdiği duygular ile zaman zaman intiharı düşündüğünü dile getiren K4 ise engelli yaşlı bireylerin içinde bulunduğu psiko-sosyal sorunlara yönelik iyileştirmelerin sağlanmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Yaşlılık döneminde sık görülen intihar ve depresyon olgularının en önemli risk faktörü ise yaşlı bireyin içinde bulunduğu yalnızlık ve sosyal izolasyon süreçleri olduğu belirtilmektedir (Bucak, 2018:7). Çalışma kapsamı içinde yer alan engelli yaşlı bireylerin çoğunluğu ise yaşadıkları bu ikili dezavantajlılık sürecinde çocuklarından ve yakın aile üyelerinden destek gördüklerini

belirtmişlerdir. Bu durum Türk aile yapısında ki 'ataya saygı ve değer' fonksiyonunun sürdürüldüğünü göstermektedir.

Çalışmanın konusu ve amacı ile ilişkili olarak ulaşılan bir diğer sonuç, cinsiyet fark etmeksizin 'sosyal sermayesine' yatırım yapan ve sosyal işlevselliğini sürdüren katılımcıların sosyalleşme süreçlerinin de daha etkin olduğu gözlenmektedir. Katılımcılar arasında eğitim durumu diğer katılımcılara kıyasla daha yüksek seviyede olan 73 yaşında kronik hastalığa bağlı engeli olan K5 emekli akademisyen olarak öğrencileri ve meslektaşları, mesleki alanı ile ilgili derneklere üyelikle ile sosyalizasyon süreçlerini devam ettirdiğini buna yönelik daha az yalnızlık yaşadığını belirtmiştir. Bu ulaşılan bilgi doğrultusunda engele sahip yaşlı bireylerin ilgi ve meslek alanlarına ilişkin sosyalleşecekleri alanlara yönlendirilmesinin ya da bazı meslek alanlarına emekli olmuş yaşlı bireylere yönelik yapılandırılmış meslek kuruluşlarının oluşturulması ve sosyalleşme ağının genişletilmesi yaşlı bireylerin sosyal olarak izole olmasının önüne geçerek yalnızlık durumu yaşamaları önlenmiş olacaktır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuç ise engele sahip yaşlı erkek katılımcıların, kadın katılımcılara kıyasla iş kaybı, emeklilik süreçleri, eş kaybı ve yaşanan sağlık sorunları nedenleriyle çevreye çocuklarına yük olmaktan kaçınma, yeni insan tanımaya ilişkin hissedilen korku ve çekinme duygusu ile birlikte tercih edilen izolasyon süreçlerini daha etkin yaşadıkları gözlenmiştir. Katılımcıların geneli cinsiyet fark etmeksizin yaşlılığın getirdiği engellilik süreciyle birlikte sosyal ilişki ağlarının azaldığı ve yalnızlaştıklarını belirtmiş olsa da kadın katılımcıların sosyalleşme süreçlerine ilişkin çaba ve isteklerinin daha fazla olduğu da görülmektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer sonuç ise; engelli yaşlı bireylerin bireysel düzeyde beklentilerini yakın çevresinin sağlıklı olmasını kendilerine saygı, sevgi göstererek yakın çevresinden manevi anlamda destek görmek istediklerini belirtmeleri yönündedir. Bu çalışmada elde edilen bu sonucun Küçük'ün 2021 yılında gerçekleştirdiği "Yaşlıların İhtiyaçları, Beklentileri, Karşılaştığı Sorunların Çözümünde Sosyal Politik Çevrenin Rolü: Konya İlinin Beyşehir ve Hüyük İlçeleri Örneği" adlı çalışmasının sonuçları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Küçük'ün (2021:280) çalışması sonucunda yaşlı bireylerin yakın sosyal çevresinden beklentilerine ilişkin "sağlıklı olmaları, saygı, sevgi ve ilgi göstermeleri" olarak gözlenmiştir. Küçük'ün çalışmasında ulaştığı bir diğer bulgu ise yaşlıların karşılaştığı ve hızla çözülmesini beklediği sorunlar arasında "yalnızlık durumunun" yaşlılar tarafından sorun olarak görülmesidir, bu yönüyle de Küçük'ün çalışmasının bu sonucunun yapılan bu çalışmanın sonucuyla uyumlu olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu kurumsal düzeyde yaşlı ve engelli bireylerin sosyal, sağlık ve bakım alanlarının iyileştirilmesine yönelik beklentilerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Çalışma kapsamı içerisinde engelli yaşlı bireylerin bakım verene bağımlı bir biçimde yaşam sürdürürken; sosyal etkileşim alanlarının, toplumsal yaşama katılımlarının sınırlı olduğu, sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarını yoğun bir biçimde yaşadıkları gözlemlenmiştir.

Çalışma da öne çıkan engelli yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık sorunlarının çözümüne yönelik öneriler ise şöyle sıralanabilir:

- Sağlıklı yaşlanmanın bireyin psiko-sosyal yönden iyi oluş hali ile ilişkili olduğundan yola çıkılarak yaşlı ve engele sahip bireylere ulaşılabilirlik hizmeti de sağlanarak, bu bireylerin psiko-sosyal yönden danışmanlık hizmetlerinden yararlandırılmaları gerekmektedir.
- Yaşlı ve engele sahip bireylerin yalnızlık, değersizlik, içine kapanma ve toplumdan izole olma süreçlerinin önüne geçmek amacıyla yaşlı ve engelli bireylerin yeterlilikleri doğrultusunda uğraş merkezleri, sanat atölyeleri, meslek odaları rekreasyonel faaliyetler vd. geliştirilerek ve bu alanlara engelli yaşlı bireylerin ulaşımı sağlanarak açık ve kapalı kamusal alanlar oluşturulmalıdır.

- Yaşlı ve ağır engelle sahip bireylere yönelik sosyal izolasyon ve yalnızlık durumunun önüne geçmek amaçlı sosyal hizmetler çerçevesinde; telefon ile destek hizmetleri ve tele-konferans destek grupları oluşturularak sosyalleşme ihtiyaçları giderilerek toplum katılımı sağlanmalıdır.
- Yaşlı engelli bireylere yönelik ev ziyaretlerinin yapılması ve sosyal hizmeti sağlayan bireylerin ev ziyaretlerini haftalık sürekli belli bir zaman aralığında sohbet etmeye dayalı biçimde gerçekleştirilmesi eve bağımlı ve toplumdan izole olmuş bireyin iyi oluş halini sağlayacaktır.
- İlgili kurum ve kuruluşlar tarafından belli organizasyonlar düzenleyerek yaşlı bireylerin akrabalarıyla bir araya getirileceği etkinlikler düzenlenmesi ayrıca bu alanda gençlerin gönüllü katılımı ve desteği ile yaşlı bireylerle etkileşimde olunabilecek etkinliklerin düzenlenmesi yaşlı engelli bireyler özelinde olmakla beraber toplum genelinde toplumsal yarara ulaşmayı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*, Erişim Tarihi: 17.05.2024, <https://www.aile.gov.tr/media/33626/turkiyede-yasli-larin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plani-uygulama>

Akdeniz, M., Yaman, A., Tufan, İ. ve Yaman, H. (2009). Yaşlılık ve Engellilik. *Yaşlı Sağlığı Dergisi* 5(18): 7-10. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/760369> (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarda Yaşlılık.*, Ankara: Türkiye İşçi Emekliler Derneği.

Bucak, E. (2018). *Huzurevinde Yaşamakta Olan Bir Grup Yaşlıda Yalnızlık düzeylerini Yordayan Faktörler ve Aleksitimi ile İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Canatan, A. (2008). *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık.*, Ankara: Palme Yayıncılık.

Canatan, A. (2018). *Gerontolojiye Giriş*. (Editör) Canatan, A.: *Temel Gerontoloji* (ss.:14-25), Ankara: Matsa Yayınevi.

Ceylan, H. (2016). Toplumsal Yaşlanma ve Yaşlılık Sosyolojisi. (Editör) Ceylan, H.: *Yaşlılık Sosyolojisi* (ss:169-176), Ankara: Nobel Yayınevi.

Danış, M. Z. ve Günay, G. (2019). Yaşlılık Döneminde Karşılaşılan Psikososyal Sorunlar. (Editör) Yanardağ U., Yanardağ M., Z.: *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* (ss.:43-66), Ankara: Nika Yayınevi.

Demirbaş, H. (2018). Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler. (Editör) Canatan, A.: *Temel Gerontoloji* (ss.:118-133), Ankara: Matsa Yayınevi.

Göçer, Ş. (2021). *Değişen Dünya ve Yaşlılık Sorunları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Görgün-Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyal İzolasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008(2):86-97.

Görgün-Baran, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık. (Editör) Ceylan, H.: *Yaşlılık Sosyolojisi* (ss:77-97), Ankara: Nobel Yayınevi.

Jabbari, A. (2020). *Yaşlılık Sosyolojisi*. Ankara: Astana Yayınları.

Karaduman, M.B. (2022). *Türkiye’de Yaşlılık ve Uygulanan Sosyal Politikalar*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

- Kahraman, S., Zincir, H., Kaya, Z. ve Esen, F. (2011). Bir Huzurevinde Yaşlı Kadın ve Erkeğin Aynı Yaşamalarının Onların Yalnızlık ve Yaşam Doyumuna Etkisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 14(1): 1-16.
- Korkut, G. (2019). Yaşlılık ve Yaşlanmaya Yönelik Sosyal Politikalar. (Editör) Yanardağ U., Yanardağ, M. Z.: *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* (ss.:147-171), Ankara: Nika Yayınevi.
- Küçük, M. (2021). Yaşlıların İhtiyaçları, Beklentileri, Karşılaştığı Sorunların Çözümünde Sosyal Politik Çevrenin Rolü: Konya İlinin Beyşehir ve Hüyük İlçeleri Örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi* 5(2):258-284. <https://dergipark.org.tr/trpub/scd>. (Erişim Tarihi: 13.05.2024).
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II*. Cilt. (Çeviren, Özge, S.), İstanbul: Yayın Odası.
- Peplau, L.A. and Perlman, D. (1987). Perspective on Loneliness. In A. Peplau and D. Perlman (Eds) *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. (ss: 1-8). Wiley Interscience, New York.
- Şentürk, Ü. (2022). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Ankara: Dora Yayıncılık.
- Taşçı, F. (2018). *Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2024). *Engellilik*. <https://tdk.gov.tr/>.(Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2023). *İstatistiklerle Yaşlılar*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2023-53710>. (Erişim Tarihi: 18.05.2024).
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2023). *Türkiye Yaşlı Profili Araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Yasli-Profil-Arastirmasi-2023-53809>. (Erişim Tarihi: 18.05.2024).
- Ünal, A. (2021). Yaşlı Bireylerin Yalnızlık, Sosyal Dışlanma ve Yaşam Bağlılığının İncelenmesi: Kahramanmaraş Örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(75), 2622–2628. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2811>. (Erişim Tarihi: 13.05.2024).
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KAVRAMSAL MAKALE

La Bibliothèque National de France Müzesi'nde Bulunan Od.23 Numaralı Albümdeki Sultan III. Selim Portrelerinin Dönem Portreleriyle Karşılaştırılması

Tilbe KARABACAK, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sakarya, e-posta: tilbekarabacak1@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7415-4742>

Öz

Batılı ülkelerin Osmanlı kültürüne merakı İstanbul'un fethiyle başlamış ve 19.yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. İstanbul'un fethiyle birlikte birçok sanatçı yurda davet edilmiş ve yerli nakkaşlar da Batı'ya gönderilerek karşılıklı kültürel etkileşim başlamıştır. Bu süreçte Batılı elçiler, seyyahlar ve sanatçılar gerek krallar tarafından Osmanlı topraklarına gönderilerek gerekse kişisel olarak yaptıkları seyahatlerinde merak ettikleri şeyleri veya merak edilen unsurları görsellere aktarmış, albümler hazırlamış veya satın almışlardır. Söz konusu albümlerden bazıları krala sunulacak nitelikte, bazıları ise Osmanlı topraklarına gelen elçiler, seyyahlar ve sanatçılara göre şekillenen albümler olmuştur. Bu çalışmada la Bibliothèque Nationale de France Müzesi'nde bulunan Od.23 numaralı albümde yer alan Sultan III. Selim portreleri ele alınmıştır. Öncelikle söz konusu albüm hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuş, ardından odak noktamız olan Sultan III. Selim (1761-1808) portreleri ikonografik olarak incelenerek diğer portrelerle karşılaştırılmıştır. Bu eserler özellikle Sultanın saltanat yılları içerisinde yapılmış dönem portrelerinin içinde çok yönlü değerlendirilmeye çalışılmış, üslup ve ikonografik açıdan benzerlik ve farklılıklar ortaya konulurken sanatçılar arasında etkileşimlerin olup olmadığı konusu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Resim Sanatı, Sultan III. Selim, Kıyafet Albümü, Portrecilik, Minyatür.

Makale Gönderme Tarihi: 28.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 01.07.2024

Önerilen Atıf:

Karabacak, T. (2024). La Bibliothèque National de France Müzesi'nde Bulunan Od.23 Numaralı Albümdeki Sultan III. Selim Portrelerinin Dönem Portreleriyle Karşılaştırılması, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7): 545-568.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2024, 7(7): 545-568. DOI:10.26677/TR1010.2024.1427

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Comparison of Sultan Selim III's Portraits in Album No. Od.23 of La Bibliothèque National de France Museum with Other Portraits of Sultan Selim III During His Reign

Tilbe KARABACAK, MSc. Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Sakarya, e-mail: e-posta: tilbekarabacak1@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7415-4742>

Abstract

Western countries' interest in Ottoman culture began with the conquest of Istanbul and continued until the end of the 19th century. With the conquest of Istanbul, many artists were invited to the country and local painters were sent to the West and mutual cultural interaction began. In this process, Western ambassadors, travelers and artists, either sent to Ottoman lands by kings or during their personal travels, visualized the things they were curious about or the elements they were curious about, and prepared or purchased albums. Some of these albums were intended to be presented to the king, while others were shaped according to the ambassadors, travelers and artists who visited the Ottoman lands. This study focuses on the portraits of Sultan Selim III in the album Od.23 in the Museum of la Bibliothèque Nationale de France. First, detailed information about the album is presented, then the portraits of Sultan Selim III (1761-1808), which are our focus, are examined iconographically and compared with other portraits. These works have been tried to be evaluated in a multidimensional way, especially within the period portraits made during the years of the Sultan's reign, and while revealing similarities and differences in terms of style and iconography, the issue of whether there were interactions between the artists has been examined.

Keywords: Ottoman Painting, Sultan Selim III, Costume Album, Portraiture, Miniature.

Received: 28.03.2024

Accepted: 01.07.2024

Suggested Citation:

Karabacak, T. (2024). Comparison of Sultan Selim III's Portraits in Album No. Od.23 of La Bibliothèque Nationale de France Museum with Other Portraits of Sultan Selim III During His Reign, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(7): 545-568.

GİRİŞ

Fatih Sultan Mehmed (s. 1451-1481) İstanbul'un fethinden sonra ressam Gentile Bellini ve başka sanatçıları başkente davet etmiş, böylece Osmanlı resim sanatında batılılaşma hareketlerinin temelleri atılmıştır. Batı'yla kurulan bu iletişim Nakkaş Nigari (d.1496-ö.1572) ve Nakkaş Osman (16. yy) döneminde de devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in sanata düşkünlüğünün ve batılı tarzda resim yaptırma merakının Manisa'da şehzadelik yaptığı yıllara kadar dayandığı bilinmektedir. İstanbul'un fethiyle beraber, Osmanlı resim sanatının gelişiminin gelenekselliğinin dışında da ilerlediği görülmektedir. Bunun temelinde Fatih Sultan Mehmed'in kendi portresini batılı krallar gibi yaptırma isteği dolayısıyla sanata olan ilgisi vardır. Bu dönemde Osmanlı resim sanatında padişah portreciliği başlamış ve Osmanlı tarihi boyunca bu ilgi sürmüştür.

Yavuz Sultan Selim'in (s. 1512-1520) tahta çıkması Osmanlı minyatür sanatı için verimli bir döneminin başlangıcıdır. Bu dönemde doğulu nakkaşlar İstanbul'a getirilmiş Timurlu Sultanı Hüseyin Baykara'nın (s. 1470-1506) saltanat döneminde Herat ve Akkoyunlu Türkmenleri Şiraz üslubunu yaratmıştır. Ayrıca Memluk ve Safevi Tebriz üslubu etkileri Osmanlı minyatürlerine yansımıştır. Bu üslup Kanuni Sultan Süleyman (s. 1520-1566) ile devam etmiş, Heratlı nakkaşlar İstanbul Nakkaşhanesi'nde uzun süre etkili olmuşlardır (Mahir, 2005: 49-50). 16. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı saray halkından ve sivil halktan tipleri içeren, Osmanlı Devleti'nin görsel tanıtımı açısından önemli kaynaklar olan kıyafet albümleri batılı gezginler, elçiler ve misyonerler tarafından satın alınmış veya yaptırılmıştır. (Er ve Sipahioğlu, 2014: 124).

Evliya Çelebi (d.1611-ö.1682) kaleme aldığı *Seyahatnamesi*'nde, İstanbul'daki esnafları gruplandırmış, nakkaş esnaflarını üç ana başlıkta incelemiştir: İlk grup, Arslanhane'nin üst katında bulunan ve kagir olan yapılarda, odalarda görevini yapanlardır. Bunun yanında *yüz dükkânda* çalışan nakkaşlardan ve evlerinde çalışan *bin saray* nakkaşlarından bahsetmiştir (Kahraman ve Dağlı, 2003: 312-613). İkinci grup çoğunlukla kahramanlık ve mücadele sahnelerini konu alan şehname tasvirleri yapan *kırk nefer esnaf-ı nakkaşan-ı musavvir*'dir. Üçüncü ve sonuncu grup ise Peygamber ve Padişahlar hakkında halk arasında dolaşan ve yaşatılan hikayeleri, aşk hikayelerini betimleyen tasvirler yapan, İstanbul'un Fatih ilçesindeki Mahmut Paşa Çarşısı'nda bulunan bir dükkânda çalışan *nefer esnaf-ı falciyan-ı musavvir*'lerdir. Bu üç esnaf grubunun var olması, o dönem için sanatın sadece saray içinde değil, saray dışında bulunan atölyelerde de olduğunu kanıtlar niteliktedir (Mahir, 2005: 73). Sözü geçen esnaf grupları ve çarşı ressamları'nın dışında 17. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanan yerli nakkaşların albümleri de ayrı bir tür olarak uzun yıllar nakkaşlar tarafından yapılmıştır. En bilindik örnekler arasında; Musavvir Hüseyin'in *Silsilename*'si (1683), Levni'nin *Kebir Musavver Silsilename*'si, Kalender Paşa tarafından düzenlenmiş olan *I. Ahmed Albümü* (Bağcı, 2000: 188; Mahir, 2000: 300; İrepoğlu, 2000: 402) Levni imzalı Albüm (TSMK H. 2164), Abdullah Buhari imzalı Albüm (TSMK H. 2143; İÜK, T. 9364)'ler sayılabilir (Bağcı vd., 2012: 262-273).

Batılılaşma döneminin etkisi ile 18. yüzyılın ikinci yarısında yenilikçi padişahlar portreciliğinin yükselişini sağlamış, yerli ve yabancı sanatçılara portrelerini sipariş etmişlerdir. Bu bağlamda portreler saraya hizmet eden ya da sadrazamlara, vezirlere sunulmuş elyazmalarında veya albümlerde saklı kalmaktan çıkmış, taşınabilir resim niteliğine kavuşmuştur (Mahir, 2005: 281).

Sultan III. Selim (s. 1789-1807), Avrupalı imparatorların kendi portrelerini yaptırarak bunları başka imparatorlara hediye olarak gönderildiğini gören ilk padişahtır. Portrelerini imparatorluklara armağan olarak göndermenin Batı'da olduğu gibi diplomatik ve önemli bir alışveriş olduğunu fark etmiş ve yabancı elçiliklere, imparatorlara gönderilmek üzere sanatçıya poz vererek portresini yaptıran ilk padişah olarak karşımıza çıkmıştır (Renda, 1996: 143; Renda, 2000: 442; Bağcı vd., 2012: 284). 18 Eylül 1806 tarihli bir mektuba göre Sultan III. Selim, elçi Muhib Efendi'ye (ö. 1821) Fransa'ya götürmek üzere bir portresini vermiş, Muhib Efendi de portreyi

hariciye nazırı Charles-Maurice de Talleyrand aracılığı ile Napolyon'a ulaştırmıştır. Dönerken ise Napolyon'un armağanı olan kendi portresinin yer aldığı bir yüzük sultana armağan edilmek üzere Muhib Efendi'ye verilmiştir (Renda, 2010: 645; Renda, 2020: 409). Sultan III. Selim'in batı ile yakın ilişkiler kurması, sanata merakı, sanat hamisi olması, batılı anlamda resimler yaptırması Batılılaşma sürecinin önemli gelişmeleridir ve aynı şekilde askeri ve siyasi yenilikler için de yenileşme çabalarını hızlandırmıştır (Beydilli, 1994: 72).

Çalışmanın konusu olan albümün ve padişah portrelerinin yapıldığı dönem, Sultan III. Selim'in saltanat sürecini yani 1789 ve 1807 yılları arasını kapsamaktadır. Sultan III. Selim zarif, ince ruhlı, edebiyata ve musikiye düşkün, yenilikçi, Batı'daki siyasi ve sanatsal gelişmeleri takip eden bir sultandır. Bunu kanıtlayan en iyi örneklerden birinin yazdığı şiirlerin "İlhami" mahlasıyla günümüze ulaşması ve bestelerinin hala çalınıyor olmasıdır (Yurttadur ve Cimilli, 2015: 123). Bu merakından kaynaklı batıyı daha iyi tanımak adına Ebu Bekir Ratip Efendi'yi (ö. 1799) batıdaki oluşumları incelemesi için Avusturya'ya gizli memuriyet göreviyle ile göndermiş ve Ebu Bekir Ratip Efendi, 500 sayfalık bir risale ile İstanbul'a 1793 yılında dönmüştür. Avusturya, Rusya, Prusya ve Fransa'nın askeri müesseseleri ve Avusturya'nın kültür, sağlık, adalet ve ekonomi konuları hakkında bilgiler risalede yer verilmiştir (Kara, 1964: 586-587). Buna paralel olarak Sultan III. Selim zamanına Avrupa'nın önemli başkentlerinde ilk daimî elçilikler kurulmuş, diğer yandan yabancı uzmanların istihdam edilmesinde büyük artış olmuştur (Yalçınkaya, 2010: 381).

Bu çalışmanın amacı; daha önce hakkında detaylı bir araştırma yapılmamış olan la Bibliothèque Nationale de France Müzesi'nde Od. 23 envanter numarasına kayıtlı olan albümde bulunan Sultan III. Selim'e ait üç portrenin Osmanlı padişah portreciliğinin gelişim süreci içinde değerlendirilmesidir. Eserler; Sultan III. Selim'in saltanat yıllarında yapılmış yerli ve yabancı sanatçıların ürettiği diğer portrelerle üslup, ikonografik açıdan karşılaştırılarak çok yönlü irdelenmiştir.

LA BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE MÜZESİ'NDE BULUNAN OD. 23 ENVANTER NUMARASINA KAYITLI KIYAFET ALBÜMÜNDEKİ SULTAN III. SELİM PORTRERLERİ

Çalışmanın konusu olan portreler, la Bibliothèque Nationale de France Müzesi'nde bulunan ve Od. 23 envanter numarasına kayıtlı albümde yer almaktadır. Bu albüm için müzeyle iletişime geçilmiş ve arşiv kayıtlarında "1823 yılında kitapçı Bure Fils'ten alındığı" bilgisine ulaşılmıştır. 30x24.5 ölçülerinde olan albümde suluboya ile yapılmış 61 erkek, 7 kadın portresi, 1 kayık tasviri olmak üzere toplam 69 minyatür bulunmaktadır. Eserler siyah renkle ince bordür çerçeve ile sınırlandırılmış, her sayfanın altında Fransızca açıklamalara yer verilmiştir. İlk tasviriden itibaren sağ üst köşelere müze tarafından numara verilmiştir. Yazmanın cildi deriden yapılmış olup, zencerek bölümü spiral çizgilerin kapak etrafında kesintisiz devam etmesi ve ucunda çentik ile sonlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Kapağında başka bir cilt bölümü yer almamaktadır. Ön ve arka kapaklarda alt orta kısmından kökünden çıkan iri bir ağaç ve dalları silik olsa da görülmektedir (Şekil 1). Cildi, oldukça tahribe maruz kaldığı; renk akması, çizikler ve deformasyondan anlaşılmaktadır. Avrupa el yazması ciltçiliğinde "spin"¹ denilen Türkçesi "omurga" olan bölüm, Osmanlı el yazması kitap literatüründe sertab kısmının karşılığıdır. Bu eserdeki spin yukarıdan aşağıya doğru eşit olmak üzere -Avrupa cilt literatüründe "raised band" denilen- meandır bordürü ile altı parçaya ayrılmıştır. İkinci bölümde, kitaba ait Fransızca bir

¹ Avrupa el yazması kitaplarda cilt bölümleri için ayrıntılı bilgi için bkz: Compiled by the Special Collections Conservation Unit of the Preservation Department of Yale University Library (2015). *Medieval & Early Modern Manuscripts*. New Haven: Yale Library Publications.

açıklamaya yer verilmiştir.: “69. *Dessein Originaux de Costumes Turcs 1796*”; Türkçesi “*Türk Kıyafetlerinin Orijinal Çizimi 1796*”dır. Bu tarih bize albümün yapıldığı tarihi göstermektedir.

Şekil 1. Kitap Cildi, Ön Kapak

Şekil 2. Kitap Sertab Bölümü

Sultan III. Selim Portresi

Albümün ilk tasviri Sultan III. Selim’in yarım boy portresidir. Dikdörtgen çerçeve içine yerleştirilen tasvirin altında, “Hükümdar Sultan III. Selim” anlamına gelen Fransızca “SÉLİM III, SULTAN RÉGNANT.” yazmaktadır. Sultan, ayakta yarım boy büst şeklinde ve 3/4’ü profilden gözükecek şekilde resmedilmiştir. Arka plan boş bırakılarak kâğıdın kendi hali kullanılmış, portre ise çizgisel üslupla betimlenmiştir. Başlığı koyu yeşil renktedir ve ortasında oval bir madalyon şeklinde değerli taşlardan oluşan, tepesi yelpaze şeklinde sonlanan bir sorguçla² betimlenmiştir. Ten rengi beyaz olarak tasvir edilen Sultan III. Selim’in kahverengi olan gözlerine beyaz renkler kullanılarak yansıma vermeye çalışılmış; göz şekli iri, kaşları ince ve uzun olarak betimlenmiştir. Kemerli, uzun ve hafif aşağı doğru eğik olan burnu karakteristik özellik taşımaktadır. Gür ve koyu kahverengi olan sakallarının arasına beyaz sakallar da çizilmiştir. Ağız, gür sakallarının arasından yüzüne göre oldukça küçük şekilde betimlenmiş ve rengi sağdan sola doğru gittikçe açılarak gölgelendirilmiştir. Sultan, bedensel olarak oldukça iri ve cüsseli biçimde kırmızı kaftanı ile resmedilmiştir. Kolları bedenine göre ince çizilmiş, kırmızı kaftanının iki kanadının da üstünde metalden süslemelere yer verilmiştir ve aynı materyalden belinde kuşak bulunmaktadır. Gövdesinin orta sol kenarından ise belinde taşıdığı kılıcının ucu görünmektedir. Yeşil renkteki kavuğunun ortasında gümüş renkte sorgucu yelpaze şeklindeki siyah tüyle sonlandırılmıştır (Şekil 3).

² Sorguçlar hakkında detaylı bilgi için bkz: Tapan, N. (1977). Sorguçlar. *Sanat Dergisi* (6), 99-107.

Şekil 3. Sultan III. Selim, BNF, OD.23, no.1.

Sultan III. Selim Tebdil Kıyafet İçinde

Albümdeki diğer Sultan III. Selim portresi, sultanın tebdili kıyafet içinde gösterildiği, -albümde ikinci sırada yer alan- portresidir. Tebdil kelimesi sözlükte “değiştirmek” anlamına gelmektedir. Osmanlı dönemindeki adıyla “tebdil-i kıyâfet / tebdilü'l-kıyâfet” olarak adlandırılan tebdil gezmek, hükümdarların kimliklerini gizleyerek kılık değiştirmesidir ve böylece halkın durumunu bizzat kendileri görmek ve kendileri hakkındaki gerçek düşüncelerini öğrenmeleri amaçlanmıştır. Bunun yanında sultanın kimliği gizlenerek düşmanlardan korunmak da düşünülmüştür (Bozkurt, 2011: 213). Sultan III. Selim’in diğer padişahlar gibi tebdil gezdiği, fiyatları denetlediği ve bazen ise asayişe direkt kendisinin müdahale ettiği kaynaklarda anlatılmaktadır (Beydilli, 2010: 34; Sakaoğlu, 1994: 505).

Sultan, burada oldukça hareketsiz ve durağan biçimde boydan resmedilmiştir. Uzun olan başlığı örtüsünün altındadır, başındaki kumaş yüzünün dörtte birinin kapatmış ve uçları sağ ve soldan aşağı doğru uzanmıştır. Dış kıyafetinin rengi yeşil olan sultanın iç giysisinin renginin de aynı olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Sultan III. Selim Tebdil Kıyafet İçinde, BNF, Od.23, no.2.

Sultan III. Selim'in Şehzadelik Tasviri

Albümdeki son Sultan III. Selim tasviri ise, no.3'te bulunmaktadır. Sultanın erkek çocuğu olmamasından dolayı tasvirin padişahın şehzadelik yıllarına ait bir portresi olduğu anlaşılmaktadır. Resmin altında "Padişahın kızı" anlamında gelen "Fille du Grand Seigneur" yazısına yer verilmiştir. Dolayısıyla tasvir için yanlış bir açıklama yazılmıştır. Portrede III. Selim boydan ve 3/4 oranında cepheden resmedilmiştir. Elleri ortada kavuşturulmuş olarak çizilen tasvirde yüz biçimi, kaş ve göz şekilleri yetişkinlik tasvirlerine benzer şekilde yapılmıştır. Başlığı, koyu yeşil üzerine siyah çizgilerle ve ucunda beş adet tüyden oluşan sorguçla sonlandırılmıştır. Başlığın alt kısmı, kulaklarını kapsayacak biçimde enseden altına kadar dolanıp önden büzülen, beyaz ve sarı renklerden oluşan bir kumaşla çevrelenmiştir. Şehzadenin kaftanı kırmızı renk olup, boyun kısmından iki kanadın bittiği yerler ve kol uçları beyazdır. İçindeki kıyafet, boynundan ve sağ kol ucundan görünen küçük bir kısımdan anlaşılacağı üzere sarı renk üzeri kırmızı noktalarla meydana gelmiştir. Ayak bileklerine kadar uzanan kaftanın bittiği yerde, şehzadenin sarı ayakkabılarının uç kısımları görünmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Sultan III. Selim'in Şehzadelik Tasviri, BNF, Od.23, No.3.

SULTAN III. SELİM'İN SALTANATI SÜRECİNDE YAPILMIŞ DİĞER PORTRELERİ

Şehzade III. Selim, Rafael Manas, 1773

Sultan III. Selim'in en erken tarihli portrelerinden biri Rafael'in çizdiği, sultanın şehzadelik yıllarına ait portresidir. Resimde yaklaşık 12 yaşlarında tasvir edilen şehzade ayakta gösterilmiştir (Renda, 2000: 464). Arka planın koyu kullanıldığı resimde, şehzade ön plana çıkmaktadır. Ten rengi beyaz, gözleri iri, kaşları ince ve uzun, dudakları küçük betimlenmiştir. Kırmızı renk olan başlığının tam ortasında değerli taşlardan yapılan sorguç bulunmaktadır. Başlık, beyaz bir kumaşla enseden gelerek başlığın ön alt kısmında burğu yapılarak sabitlenmiştir. Şehzadenin kaftanı, koyu yeşil renkte, iki kanadının ve kol uçlarının bitiş kısmı siyah kürk ile sonlanmıştır. İç giysisinin renginin de siyah oluşu, sağ tarafından çıkan kılıç ucundan kürkünün aralıklı oluşundan anlaşılmaktadır. Şehzadenin elleri birbirini tutmakta ve sağ serçe parmağında yüzük taşıdığı görülmektedir (Şekil 6). Ressam Rafael (ö.1780) 18. yüzyılın ikinci yarısında padişah portreciliğine yenilik getirmiştir. Kaynaklarda Rafael Manas

(Küçükhasköylü, 2011: 167) veya Manasi olarak geçmektedir ve aynı zamanda mimar ve müzisyen olan Rafael'in, Sultan I. Mahmud (s. 1730-1754), Sultan III. Osman (s. 1754-1757), Sultan III. Mustafa (s. 1757-1774) ve Sultan I. Abdülhamid'in (s. 1774-1789) portrelerini yaptığı belirtilir (Mahir, 2005: 170-171). Rafael, Levni'nin resimlediği Kebir Musavver Silsilename'ye son dört padişahın portrelerini de eklemiş ve bunlarda yeni bir kalıp geliştirmiştir. Zeminde tek rengi tercih etmiş, figürlerin ön plana çıkmasını amaçlamış, onları tahta otururken ve cepheden göstermiştir. Bu üslup bundan sonra da birçok padişah portresinde uygulanmıştır (Bağcı vd., 2006: 281; İrepoğlu, 2000: 388).

Şekil 6. Şehzade III. Selim, TSMK 17/117, Rafael, 1773

Kaynak: (Renda, 2000:464).

Sultan III. Selim'in Kabulü, Kostantin Kapıdağlı

18. yüzyılın başında tahta geçen padişahlar, portrelerini Avrupa tarzında yaptırmaya başlamıştır. Bu aşamada batılı üslupta yapılan yağlıboya resimlere oldukça ilgili olan Sultan III. Selim, kendi portreleri haricinde sanatçılardan tören sahnelerinin resmedilmesini de istemiştir. Bu resimler arasında Kostantin Kapıdağlı'nın³ yaptığı bayramda kabul töreni de vardır. Bu eserde, Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda gösterilen Sultan III. Selim tahta oturmaktadır, Sadrazamı ve vezirleri ise yanında sıralanmış, ayrıca her rütbeden görevliler sultanı tebrik etmek için sarayın ikinci avlusuna dizilmiş şekilde betimlenmiştir. (Şekil 7) (Renda, 2000: 446-447). Kostantin Kapıdağlı aldığı eğitimden kaynaklı olarak batılı tarzda bir perspektif kullanmış ve figürleri gerçekçi çizmiştir.

Sultan burada, elleri bacaklarının üzerinde konumlandırılmış vaziyette altın yaldızlı tahtında otururken betimlenmiştir. İzleyiciye doğru bakmakta olan sultanın yüz hatları sert, burnu öne doğru eğik, gözleri dışarı çıkık biçimde iri, kaşları ince ve kavislidir. Sakalları uzun ve kahverengi

³ Konstantinos Kizikos (Kostantin Kapıdağlı), 18. yüzyıl sonlarından 1807 yılına kadar özellikle de Sultan III. Selim döneminde etkin olan sanatçı, Kapıdağ yarımadasının güneyinde bulunan Kyzikos kentinde dünyaya gelmiştir. İstanbul'a geldiğinde Kurtuluş semtinde yaşamış, sanat eğitimini Avrupa'da almış, Osmanlı saray ressamı olarak çalışmış ve pek çok sultan portresi yapmıştır: Mahir, B. (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi: 171.; Hür, A. (2003). "Kapıdağlı (Konstantin)". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: 407-408.; Renda, G. (1996). Ressam Konstantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler. *19. yüzyıl İstanbulu'nda Sanat Ortamı Sempozyumu*, İstanbul.

olmakla beraber ince ve uzun bıyıklıdır. Beyaz rengindeki kavuğunun tepesinde değerli taşlardan oluşan sorgucu ve onun da tepesinden kırmızı renkle başlayıp sarı ile devam edip yukarı doğru uzayan tüylerle sonlandırılmıştır. Sultanın kaftanı, kırmızı renkte olup ayak bitimine kadar devam etmektedir. Boyun ve kaftan kanadının uçlarında, kolundan aşağı doğru sarkan parçanın ucunda siyak kürk bulunur, aynı kürk üst kol kısmında da çevrilidir (Şekil 8).

Şekil 7. Sultan III. Selim'in Kabulü, TSMK17/163,
Kostantin Kapıdağlı, 1789
Kaynak: (Renda, 2000: 470)

Şekil 8. Sultan III. Selim'in
Kabulü, TSMK17/163, Kostantin
Kapıdağlı, 1789
Kaynak: (Renda, 2000: 470)

Sultan III. Selim Bayram Tahtında

Kostantin Kapıdağlı'ya atfedilen ve Sultan III. Selim'i Bayram Tahtında gösteren portresinin, *Silsilenâme*'deki diğer padişah portrelerine bakıldığında bahçede tasvir edilen tek örnek olduğu anlaşılmaktadır (Renda, 2000: 472). Altın yıldızlı tahtında oturarak izleyiciye 3/4 profilden bakan sultanın yüz ifadesi keskin, kaşları kavisli ve hafif kalkık, burnu hafif aşağı doğru ve uzun, gözleri iri, ağzı küçük olarak betimlenmiştir. Beyaz renkteki kavuğunun tepesinde parlak mücevherlerden oluşan sorgucu sarı renkteki yukarı doğru uzanan selvi görünümüne tüylerle sonlandırılmıştır. Kırmızı renkteki kaftanının boyun ve kanat kısımları siyah kürkle detaylandırılmış, kol şeridi ve kolundan aşağı uzanan kaftan parçasının ucu yine kabarık olduğu belli olan siyah kürkle zenginleştirilmiştir (Şekil 9). Kostantin'in kapalı mekân algısından çıkıp, sultanın açık alanda portresini çizdiği bu resimde arka planda mavi gökyüzü ve bulutlar bulunurken, uçan kuşlar resme dinamizm kazandırmıştır. Ressamın açık alan kullanımı daha sonra seri haline gelecek olan *Young Albümü*'ndeki⁴ Sultan III. Selim portresinde de (Şekil 14) (TSMK. 17/31) görülecektir.

⁴ Young, J. (1815). *A series of portraits of the emperors of Turkey: from the foundation of the monarchy to the year 1815*. London: Printed by W. Bulmer and co.

Şekil 9. Sultan III. Selim Bayram Tahtında, Kostantin Kapıdağlı'ya atfedilmektedir, 1789 TSMK A. 3109

Kaynak: (Renda, 2000: 472)

Sultan III. Mustafa ve Oğlu Şehzade III. Selim

Bir diğer tasvir de günümüzde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan ve Rafael Manas'a ait olan Sultan III. Mustafa ve şehzade III. Selim portresidir. Şehzade, kompozisyonun sağında konumlandırılmıştır. Sağ eliyle sol elini üstünden tutarak tasvir edilen şehzadenin yüz rengi oldukça beyazdır ve gözlerinin burada da iri çizildiği görülmektedir. Başlığı kırmızı renkte olup üzerinde mavi renkteki sorgucu vardır. Resim dokusunun belli olmasından kaynaklı mavi renkteki kaftanın oldukça kalın ve kabarık olduğu hissedilmektedir. Boyun, kanat ve kol bitiş kısımları siyah kürkle sonlandırılmıştır. Bel ile göğüs arasında bulunan kılıcı mavi renkte ve parlayarak göze çarpmaktadır. Ayak uçlarına kadar inen kaftanın bitiş hizasında sarı ayakkabıları belirgindir (Şekil 10). 18.yüzyılda gelenek haline gelen manzara kullanımının, burada da Rafael tarafından arka planda pencereden görülecek şekilde betimlenmiş olduğu görülmektedir.⁵

⁵ Manzara resimleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: Renda, Günsel. (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.; Gürçağlar, A. (2005). *Hayali İstanbul Manzaraları*. İstanbul: Pera Turizm Yayınları; Şahin Tekinalp, P. (2002). *Batılılaşma Dönemi Duvar Resmi*. (Cilt. 15, s. 440-448). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.; Nurcan, İ. (1985). 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisi ile Gelen Yenilikler. *Vakıflar Dergisi*, 9, 223-236.; Renda, G. (2002). *Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat*. (Cilt. 15, s. 265-283). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.; Eyice. S. (2002). *Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı*. (Cilt. 15, s. 284-309). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.

Şekil 10. Sultan III. Mustafa ve oğlu şehzade III. Selim, Rafael, İ.Ü, nr.9366
Kaynak: (Mahir, 2005: 248)

Sultan III. Selim Büst Portresi

Sultan III. Selim döneminde görülmeye başlanan bir diğer portre tipi ise büst şeklinde yapılan portrelerdir. Bunlardan biri olan ve Jean-François Duchateau tarafından yapılmış bir eserde padişah madalyon içinde tasvir edilmiş ve üzerine Fransızca olarak "Selim III", "sultan regnant" yazılmıştır. Jean-François Duchateau tarafından yapılmış bir Sultan III. Mustafa portresi İsveç Celsing koleksiyonunda bulunmaktadır ve Sultan III. Selim portresiyle benzer üslupta yapılmıştır. Bu portreler ressamın saray çevresi için çalışan sanatçılardan biri olduğunu göstermektedir (Renda, 2000: 448). Ressam burada padişahı genç yaşta göstermektedir, saltanatının ilk yıllarında yapıldığı tahmin edilen portrelerinden biridir (Açoğlu ve Yavaş, 2019: 42) Büst şeklinde yapılan portrede arka plan siyah kullanılarak figür vurgulanmıştır. Madalyon içine betimlenen Sultan III. Selim, düşük omuzlu ve yapı olarak ince betimlenmiştir. 3/4 profilden gösterilen portrede, sultanın sol gözü hafif yukarı doğru bakarken sağ gözü izleyiciye doğru bakmaktadır. Kemerli ve hafif aşağı doğru bakan burnu, yumuşak çizilmiş yüz hatlarına keskinlik kazandırmıştır. Beyaz kumaşla çevrelenen kırmızı kavuğunun ortasındaki sorguç, tepesinden uzayan beyaz tüylerle sonlandırılmıştır. Kaftanı koyu yeşil olan sultanın kol kısımları beyaz çizilerek gölgelendirilmiş, boyun ve kanatın kapanan bölgesi kalın siyah kürklerle zenginleştirilmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Sultan III. Selim Büst Portresi, Jean-François Duchateau, 1792, TSMK. 17/32
Kaynak: (Renda, 2000: 465)

Sultan III. Selim'in Yarım Boy Portresi

Kostantin Kapıdağlı tarafından yapılmış olan Sultan III. Selim'in yarım boy portresinin renkli ve siyah-beyaz olmak üzere iki adet örneği Londra'da Schiavonetti tarafından gravürlenmiştir (Bağcı vd., 2012: 284-285). Madalyon içinde yarım boy olarak tasvir edilen portrenin üst orta bölümünde Osmanlıca "Sultan Selim-i Salis" yazmaktadır ve alt kısımda sultanın saltanat yılları arasında yaptırdığı Tophane Kışlası betimlenmiştir (Renda, 2000: 473; Bağcı vd., 2012: 284). Bu portrenin siyah beyaz oyma baskısının yabancı imparatorlara dağıtılmak üzere yapıldığı ve padişahın ilk siparişi olduğu bilinmektedir (Renda, 2000: 442; Bağcı vd., 2012: 285).

Portrenin içine yerleştirilen madalyon kahverengi çerçevelidir ve üzerinde altın yıldız renginde çiçek ve yaprak desenleri vardır. Madalyon, koyu yeşil renkteki perde motifi ile çerçeve içine alınmış, renk kullanımı ve gölgelendirmelerden kaynaklı kumaşının kadife dokusu başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Portrenin genel itibarıyla bir yapı içinde pencere içine yapıldığı, pencereden bakıldığında ise Tophane görüntüsü ve deniz görüntüsünün manzara olarak tasvir edildiği görülmektedir. Mimari yapı, koyu gri renklerde kare sütunlarda derinlik algısı yaratılarak verilmiştir.

Sultan III. Selim, çerçeve sınırından merkeze doğru gittikçe yeşile dönen arka plan üzerinde kırmızı kaftanıyla resmedilmiştir. Kırmızı renkte olan kaftanının alışılmış kaftanlardan ziyade ince ve aşağı doğru dökümlü şekilde gelen ince bir kumaştan yapıldığı anlaşılmaktadır. İç kaftanı sarı renktedir ve kaftanın ön açıklığından görülen beyaz üstüne bordo renginde çizgilerden oluşan kuşakla çevrelenmiş, kılıcın ucu ise kuşağın sağ tarafına sabitlenmiş ve ucu gözükmektedir. Koyu kahverenginden yapılmış kavuğu, ortasında değerli taşlardan meydana gelen oval biçimdeki değerli taşlara sahip parlak sorgucu, koyu yeşil renkteki yelpaze şeklindeki tüylerle sonlandırılmıştır. Yüz hatları yumuşak şekilde betimlenmiş, iri gözleri ve ince uzun kaşları, orta uzunlukta ve kahverengi olan sakalları gerçekçi biçimde izleyiciye aktarılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Sultan III. Selim'in Yarım Boy Portresi, Kostantin Kapıdağlı, 1793, TSMK A.3689

Kaynak: (Bağcı vd., 2012: 284).

Hanedan Serisinde Sultan III. Selim Portresi

Kostantin Kapıdağlı'nın resmettiği tasvir, sultanın Sultan Osman Gazi'den başlayarak kendisine kadar olan padişahların portrelerinden oluşan bir seri istemesi üzerine yapılmıştır. Bu istek, sultanın ressam Kostantin'in yaptığı 1803 tarihli portresini beğenmesi üzerine hazırlanmıştır (Şekil 13). Guaj boya ile yapılan padişah portrelerinin hepsi madalyon içine yerleştirilmiş, sultanların fiziksel özellikleri ile giyim tarzlarına özen gösterilmiş, tasvirlerin altlarında ikonografik bütünlüğü sağlayacak -saltanat yılları arasında öne çıkan bir olay ya da yeni açılan bir kurum gibi- bir ayrıntıya ya da manzaraya yer verilmiştir (Renda, 2000: 452). Bu portreler daha sonra *Young Albümü* olarak adlandırılmış ve yayınlanmıştır.⁶

III. Selim portresinde madalyon bir çerçevenin içinde "Sultan Selim-Khan IIIme. Vingt-huitième Empereur Othoman" yazısı yer alırken aynı yazının Osmanlıcasına çerçevenin en üst kısımda yer verilmiştir. Kapıdağlı Konstantin padişah serisini yaparken sadece Sultan I. Osman ve Sultan III. Selim'in isimlerini Fransızca olarak çerçeve içine yazmıştır. Portrenin alt kısmında ise sultanın yenilettiği tersane betimlenmiştir (Renda, 2000: 490). Portrenin arka planı dışardan siyahla başlayıp merkezde yeşil renk ile ışıklandırılarak odak sultana yansıtılmıştır. 3/4 profilden resmedilmiş izleyiciye doğru bakmakta olan sultanın sol gözü diğerine göre nispeten biraz daha yukarı doğru bakmaktadır. Uzun olan sakallarının rengi, yeşil kaftanının boyun kısmında bulunan kahverengi kürk bölümü ile aynı renkte çizilmiştir. Sultanın fiziği oldukça iri betimlenirken, sağ kolunun bel hizasında kaldırılarak tasvir edilmesi resme dinamiklik kazandırmıştır (Şekil 14).

⁶ Young albümü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Renda, G. (2000). Portrenin Son Yüzyılı. S. Kangal (Yay. Yön.), *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Ali Osman* içinde (s.442-543). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.; Mahir, B. (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*. (s.171). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.; Bağcı, S. Tanındı, Z. Çağman, F. Mahir, B. (2012). *Osmanlı Resim Sanatı*. (s.286). İstanbul: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şekil 13. Sultan III. Selim Odasında,
Kostantin Kapıdağlı, 1803
TSMK, 17/30
Kaynak: (Renda, 2000: 467).

Şekil 14. Sultan III. Selim,
Kostantin Kapıdağlı, 1804-1806
TSMK 17/97
Kaynak: (Renda, 2000: 494).

Sultan III. Selim Arife Tahtında

19. yüzyıl başına tarihlenen bu portrenin arkasında mürekkeple: "Sultan Selim III 1789-1807 (Nephew Of Sultan Abdulhamid) killed by the Jannissaries" yazılmıştır (Pera Müzesi, 2005: 28). Sultan Abdülhamid'in yeğeni olup yeniçeriler tarafından öldürüldüğü belirtilen bu yazının İngilizce olmasından dolayı sanatçısının da İngiliz olma ihtimali vardır.

Ressamı bilinmeyen bu eserde Sultan III. Selim arife tahtında tasvir edilmiştir (Şekil 15). Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusu olan ve divan meydanı olarak adlandırılan bölümde ikinci namazından sonra merasim düzenlendiği, arife tahtı babüssadenin iç tarafına yerleştirildiği, padişah namazını kıldıktan sonra avluda duaları dinleyerek merasime katıldığı (Ertuğ, 2017: 274) ve bu merasim arife günü sadece saray halkı arasında gerçekleştirdiği kaynaklarda anlatılmaktadır.⁷

Tasvirde, sultan tahtta otururken 3/4 profilden resmedilmiştir. Arka plan düz ve koyu yapılarak sultan ve oturduğu taht vurgulanmıştır. Sedefkar Mehmed Ağa'ya atfedilen bu tahtın yüzeyinde natüralist üslupta karanfil bezemeler görülmektedir. Tahtın yüzeyleri boşluk bırakılmayacak biçimde sedefle kaplanarak süslemeleri değerli taşlar yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Akalin, 1992: 37). Tahtta bulunan sedef ve değerli taşların görünümü, resimde betimlenmemiş, onun yerine renkli noktalar konularak süslenmeye çalışılmıştır. Üç basamakla çıkılan tahtta, sultanın ayakları yere değmemektedir, bu ikonografik açıdan hiyerarşik bir üsluptur. Tasvirde ince ve uzun suratı olan sultanın gözleri aynı yöne bakmaz, sol gözü hafif sola doğru meyilli şekilde çizilmiştir. Orta uzunlukta ve kahverengi olan sakallarının görünümü sert ve keskindir. Padişah

⁷ Detaylı bilgi için bkz: Uzunçarşılı, İ. H. (1945). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

kaftanı sarı renktedir ve boyun ve kol bitim yerleri beyaz renkle bütünlenmiştir. Elleri dizlerinin üzerinde olan sultanın iki serçe parmağında da yuvarlak ve iri yüzük taktığı görülmektedir. Ucu taşlarla kaplı olan kılıcı göğüs hizasından dışarı doğru çıkmış, iç kaftanının mavi renkte olduğu, sakallarının bittiği noktada belirtilmiştir (Şekil 15).

Şekil 15. Ressamı Belirsiz, 19. yy. Baş
(Pera Müzesi, 2005: 29)

Sultan III. Selim'in Büst Portresi

Sultan III. Selim'in büst portrelerinden biri olan bu eser İtalyan ressam Andrea Appiani⁸ tarafından yapılmıştır. Madalyon şeklinde gri bir çerçeve içine alınarak betimlenen portrenin arka planı, merkezde açık yeşil sonrasında koyu yeşile doğru gölgelendirilerek devam etmiştir. Madalyon içinde sol üst köşede kırmızı renkte "S. SELİM III." ve yine madalyon içinde sağ alt köşede ise ressamın imzası ve resmin tarihi "Appiani 1807" şeklinde siyah renkte yazmaktadır. Merkezde konumlandırılan sultan, 3/4 profilden resmedilmiştir. Sultanın yüzündeki çizgiler, göz altındaki şişlik ve çöküklük, burun gölgelendirilmesi oldukça detaylı çizilmiştir. Kaşları ince ve uzun olan sultanın gözleri iri ve dışa taşkın, sakalları koyu kahverengi ve gürdür. Rengi kırmızı olan kavuğun dokusunun kadife olduğu belli olmaktadır. Beyaz sarığı kavuğunu tutmaktadır. Kavuğun ön kısmından inci olduğu düşünülen oval sorguç, tepesinden uzayan kahverengi tüy ile sonlandırılmıştır. Sultanın kıyafeti ise yakaları beyaz olan, açık mavi renginde bir kaftandan oluşmuştur. Boyun bölümü ile kanat bölümünün beyaz olduğu görülen kaftanın omuz hizasından aşağısı açık mavidir ve yapı olarak nispeten ince olduğu hissedilmektedir. Sultanın kılıcı ise sağ tarafında konumlandırılmış, kabza kısmı değerli taşlarla kaplıdır (Şekil 16). Resim, 1978 yılında Topkapı Sarayı'na hediye edilmiş ve tablonun envanter defterinde bulunan defterin arkasında, "le tableau reproduit ci-cont-re est une oeuvre du peintre Andrea Appiani ne a Milan en 1754 mort en 1817. Paris 1948 expert pres les douanes françaises." yazılıdır (Renda, 2000: 466). Bu açıklamada ressamın Milano'da 1754 yılında doğduğu ve 1817 yılında öldüğü yazmaktadır.

⁸ Ressam hakkında detaylı bilgi için bkz: Appiani, A. (1803). *Descrizione dell' opera a fresco eseguita nel 1795 nel tempio di S. Maria presso S. Celso in Milano dal pittore Andrea Appiani*. Milano: Presso Pirotta e Maspero.; Lamberti, L. (1809). *Descrizione dei dipinti a buon fresco eseguiti dal signor cavaliere Andrea Appiani nella sala del trono del Real Palazzo di Milano*. Milan: Dalla Stamperia reale.

Bu yazının Fransızca olmasından ve resmi belgeleyen uzmanların Fransız olmasından dolayı tablonun Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne gelmeden önce Fransa'da olduğu düşünülmektedir.

Şekil 16. Sultan III. Selim'in Büst Portresi, Andrea Appiani, 1807, TSMK. 17/960

Kaynak: (Renda, 2000: 466).

Tahtta Sultan III. Selim

Sultan bu tasvirde, üst örtüsü kubbeli olan yanları açık bir mekân içinde betimlenmiştir. Yansıtılan derinlik ve perspektif açısından oldukça başarılı olan resimde arkada planda Üsküdar manzarası görünmektedir. Kubbeyi taşıyan sütunlar sağ ve solda altışar adet olmak üzere bir mermer rengi bir mavi renk olmak suretiyle çizilmiştir. Resimdeki doğa ayrıntıları Kostantin Kapıdağlı'nın Silsilename'de bulunan portresindeki doğa betimlemesine teknik açılarından benzediği için, bu resim ressam Kapıdağlı'ya atfedilmektedir (Renda, 2000: 447). Sultan burada 3/4 profilden tahtında oturarak tasvir edilmiştir. Elleri dizlerinin üzerinde duran sultanın yüz ifadesi yumuşak olan sultanın sakalının rengi kaftanın boyun kısmındaki kahverengi ile neredeyse bütünleşik biçimdedir. Açık yeşil renkte olan kaftanı ayaklarına kadar uzanmaktadır. Sultanın kavuğu kırmızı renkte olup sorguç bölümü siyah taşlardan yapılmıştır. Resmin arka planındaki doğa tasvirinde renk geçişleri ve manzara algısı batılı anlamda yapılmış, perspektif gerçeğe uygun şekilde kullanılmış ve renk tonları da aynı ölçüde yakından uzağa doğru açılarak derinlik algısı kazandırılmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. Sultan III. Selim, Kostantin Kapıdağlı'ya Atfedilmektedir
Kaynak: (Renda, 2000: 447).

DEĞERLENDİRME

Lucien Bonaparte Albümü'nde⁹ bulunan bir Sultan III. Selim portresi (Şekil 18) BNF'de bulunan Od. 23 numaralı albümümüzdeki portreye benzemektedir (Şekil 19). Portrede III. Selim kırmızı kaftanı ile boydan resmedilmiş (Şekil 18). Ve 3/4 kalıbı kullanılarak izleyiciye baka şekilde gösterilmiştir. Arka planın beyaz olması, portrenin bakış açısı, kaftanın rengi ve biçimi açısından Sultanın sakallarının beyaz olması fiziksel olarak Bonaparte Albümü'nde daha yaşlı betimlendiğini göstermektedir. Başlık tipi ve sorguç şekli de Od. 23 numaralı tasvirine oldukça benzerken, Bonaparte Albümü'nde başlık rengi çok daha koyu yapılmıştır. Kaftan tipinin, renginin, kompozisyonun birebir aynı görüldüğü diğer örnekler ise ressam Kostantin yaptığı III. Selim'in Kabulü sahnesi (TSMK 17/163) (Şekil 20), III. Selim'in Bayram Tahtında resmedildiği tasvirlerdir (TSMK A. 3109) (Şekil 21).

⁹ Lucien Bonaparte hakkında detaylı bilgi için Bkz.: <https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/biographies/lucien-bonaparte-prince-of-canino-1775-1840-minister/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024)

<https://www.worldhistory.org/article/2036/napoleon-bonaparte-during-the-early-french-revolut/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024)

https://en.wikipedia.org/wiki/Lucien_Bonaparte (Erişim Tarihi: 26.03.2024)

Şekil 18. Sultan III. Selim, no.6
Lucien Bonaparte Albümü, 1797-1807
Kaynak: (Küçükhasaköylü, 2010: 215).

Şekil 19. Sultan III. Selim, BNF,
OD.23, no.1.

Şekil 20. Sultan III.
Selim'in Kabulü,
TSMK17/163,
Kostantin Kapıdağlı,
1789
(Renda, 2000: 470).

Şekil 21. Sultan III. Selim
Bayram Tahtında,
Kostantin Kapıdağlı'ya
atfedilmektedir, 1789,
TSMK A. 3109
(Renda, 2000: 472).

Şekil 22. Selim III.
BNF, Cabinet des
Estampes, N20006
(Renda, 2000: 499).

BNF. Od. 23 numaralı albümde Sultanı tebdil kıyafet içinde gösteren portreyle karşılaştırmak için, Diez Albümü (Şekil 26) ve Pichelstein Albümü'ne bakılabilir (Şekil 27). Bu albümlerde bulunan Sultan I. Abdülhamd'in tebdil-i kıyafet tasvirleri III. Selim'in tebdil-i kıyafet resimlerine oldukça benzemektedir. Her iki albümde arka plan beyazdır ve kıyafetleri koyu yeşil, başlığı ve ayakkabıları sarı olan Diez Albümü'ndeki örnek, yüzünün yarısını başlığındaki örtüyle kapatılmış olması açısından Od.23'te bulunan örneğe (Şekil 28) daha çok benzemektedir.

Şekil 26. Sultan I. Abdülhamid Tebdil-i Kıyafetle, no.3, Diez Albümü 1786-1789 (Küçükhasköylü, 2010: 215).

Şekil 27. Sultan I. Abdülhamid Tebdil-i Kıyafetle, no.45, Pichelstein Albümü 1779-1789 (Küçükhasköylü, 2010: 215).

Şekil 28. Sultan III. Selim Tebdil-i Kıyafet İçinde, BNF, Od.23, no.2.

Sultan III. Selim'in şehzadelik yıllarına ait tasviriyle ise Rafael'in portresi karşılaştırılabilir. Rafael'in, 1773 tarihli portresinde, arka plan olarak kullanılan siyah renk tasviri öne çıkarmıştır. Şehzadenin babası Sultan III. Mustafa ile birlikte manzaralı bir odada gösterilen bu portre kapalı mekan kurgusuyla verilmiştir (Şekil 23). Od.23 numaralı albümde ise şehzade, boş bir arka planın ve zeminin üzerine portrenin yerleştirilmesiyle tasvir edilmiştir. TSMK. 17/177 (Şekil 6) ve İ.Ü nr. 9366 (Şekil 10) olarak kayıtlı benzer eserlerde ise 3/4 profilden, elleri bağlı ve ayakta resmedilmiştir. Od.23'te bulunan resim, Rafael'in yaptığı portrelere göre cephe duruşu açısından keskin sunulmuş ve sağ ayağı bir adım önde verilmiştir (Şekil 5). Rafael'in portrelerinde şehzadenin yüzü daha yumuşak, çocuksu ve gözleri daha iri betimlenmişken (Şekil 23), Od.23'te bulunan tasvirde şehzadenin yüz hatları nispeten daha keskin, gözleri daha küçük ve sol gözünün sağ gözüyle aynı noktaya değil de hafif sola bakar şekilde verilmiştir (Şekil 25). Her üç portrede de renkleri farklı olan kaftanlar aslında biçim olarak aynıdır ve ayak ucu görünecek uzunlukta yapılmışlardır. Rafael'in portrelerinde iç giysisi çizilmemiş, Od.23 numaralı örnekte kaftanın içinden sarı renkteki iç kaftanı belirtilmiştir. Başlıklar incelendiğinde ise Rafael'in başlık tiplerinin her iki portresinde de aynı formda ve kırmızı renkte olduğu görülürken Od.23 numaralı örnekteki başlığın şekil olarak Rafael'in portrelerine göre biraz daha geniş ve dardır, renk olarak ise maviye yakın olan yeşilin tonu kullanılmıştır.

Şekil 23. Şehzade III. Selim Yüz Ayrıntısı
TSMK 17/117, Rafael, 1773
(Renda, 2000: 464).

Şekil 24. Sultan III. Mustafa ve Oğlu Şehzade III. Selim, Ayrıntı
Rafael
İ.Ü. nr.9366
Kaynak: (Mahir, 2005: 248)

Şekil 25. Sultan III. Selim'in Şehzadeliği, Yüz Ayrıntısı
BNF, Od.23, No.3.

SONUÇ

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle, askeri alanda oluşan yenilikler sanata da yansımış, batı ile ilişkilerin temelleri oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde başlayan ve devam eden portrecilik geleneği yüzyıllar boyu sürmüştür. Osmanlı resim sanatında ilk defa yağlı boya kullanımı padişah portreleriyle olmuştur. İtalyan ressam Bellini'nin yurda gelmesinden sonra, Fatih Sultan Mehmed yerli nakkaşların batılı anlamda eğitim alması gerektiğini düşünerek Nakkaş Sinan Bey'i İtalya'ya göndermiş ve batılı gelenek, öğrencisi Şiblizade Ahmed ile devam etmiştir. Bu süreçte yerli nakkaşlar batılı anlamda eğitim alırken, aynı zamanda Avrupa da doğu ile tanışmış ve karşılıklı olarak sanat etkileşimi meydana gelmiştir. Bu süreç ve sonrasında Avrupa'da Türk halıları, Türk kıyafetleri gibi unsurlar Avrupa halkının konusu olmasıyla beraber Turqueire modası oluşmaya başlamıştır. Bu ilgi 18.yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Batılı

devletlerin Osmanlı'ya merakının sonucunda ise sadece diplomatik olarak Osmanlı Devleti'ne ziyaretler gerçekleşmemiş, diğer yandan krallar diplomatlardan toplumu anlatan metinler ve görsel kaynaklar istemiştir. Böylece kültürel anlamda da iletişime katkı sağlayan pek çok elçi, sanatçı gelmiştir. Sultan III. Selim döneminde minyatürün yerini batılı tarzda resim üslubu almıştır. Yağlıboya, guvaş boya ve suluboya teknikleri bu dönemde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Portrecilik, artık bu dönemde sadece elyazması kitaplar için üretilmemiş, duvarda asılmak üzere yapılmaya başlanmıştır, bu süreçte ise Sultan III. Selim, kendi portresini yaptırıp yabancı hükümdarlara armağan olarak gönderen ilk padişahdır. Bu dönemin sanat alanına en önemli yansıması ise kıyafet albümleridir. Konumuz olan ve la Bibliothèque Nationale de France Müzesi'nde bulunan 1796 tarihli albümdeki Sultan III. Selim portrelerinin aynı yıllarda yapılmış diğer padişah portreleriyle oldukça benzerlik taşıdığı ve bazı kalıpların uzun süre kullanıldığı anlaşılmıştır. Özellikle Sultan I. Abdülhamid portrelerindeki bazı kalıplar Sultan III. Selim tasvirlerine de yansıdığı görülmüştür.

Sultan III. Selim döneminin en önemli sanatçıları olarak karşımıza ressam Rafael ve Kostantin Kapıdağlı çıkmaktadır. Rafael ve Kapıdağlı aldıkları batılı tarzda resim eğitimi sonucunda döneme damgasını vuracak eserler üretmişlerdir. Sultan III. Selim'in sanat hamiliği neticesinde oluşmuş olan bu kültürel ortamda, resim sanatına yenilikler getirilerek devam edilmiştir. Bu bağlamda Rafael, Osmanlı resim sanatında minyatürden pentür denilen tuval üzerine yağlıboyaya geçiş sürecinde öncü sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı resimlerde gölgelendirme, perspektif, boya kullanımı oldukça önemli hususlardır. Ancak minyatürlerde batılı etkiler görülse de batılı üslup tam olarak yakalanamamıştır. Rafael, resimlerinde gölge ve ışığı, yumuşak fırça vuruşlarını kullanmış, perspektif ve derinlik algısını vererek realist bir özelliği yansıtmıştır. (Şekil 6, Şekil 10). Ayrıca arka planı düz renkte yaparak figürlerini vurgulama yoluna gitmiştir. 18.yüzyıl manzara resmi geleneğini de kullanıp kapalı mekân içinde arka planda pencereden gözüken manzara tasviri gibi örnekler yapmıştır (Şekil 10). Batılı ressamlar bu üslubu Rönesans'tan beri kullanmışlar ve eğitimlerini de bu çizgide almışlardır fakat Osmanlı resim sanatında manzara resmi daha çok 18.yüzyılda moda olduğu için, ele aldığımız bu dönemde portrelerde de manzara tasvirleri sıklıkla görülmektedir. Çalışmada yer verilen Rafael'in İ.Ü nr.9366'da bulunan portresiyle Od.23'te bulunan şehzade III. Selim portresi, -ayakta ve elleri bağlı olmasıyla- kompozisyon olarak benzerlik taşımaktadır. Diğer yandan bu duruşun şehzade portrelerinde bir kalıp haline gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Teknik açıdan ve fırça kullanımına göre ise Od.23'te bulunan örnekteki yüz ifadesi (Şekil 5), Rafael'in çizimlerine göre (Şekil 6, Şekil 10) daha sert ve keskindir.

Dönemin bir diğer önemli ressamı olan Kostantin Kapıdağlı, Sultan III. Selim döneminin en öne çıkan ressamı olmuştur. Sanatçıyı o dönem için en önemli kılan padişah portrelerinden özellikle Sultan III. Selim'in Kabulü sahnesi önemlidir (Şekil 8). Bayram sahnesi veya Cülus töreni olarak da bilinen bu eserde, arka planda Topkapı Sarayı görülmektedir. Gökyüzünün gölgeli bir biçimde yansıtılması, sağ kesimde duran ağaçların perspektife uygun ve gerçekçi anlamda resmedilmesi, figürlerin yüzlerinin ve kıyafetlerinin batılı ve realist normlarda yansıtılması kompozisyon ve resim tekniği açısından Osmanlı resim sanatına getirilen yenilik ve farklılıklardır. Bu resimdeki bir diğer farklılık ve yenilikse, sultanın bakışlarının izleyiciye değil etrafa bakmasıdır. Bu üslup ilk Rafael ve Kostantin Kapıdağlı resimlerinde görülmeye başlanmış ve ardından devam etmiştir. Ressam aynı üslubu 1789 yılında yaptığı portresinde de kullanmış, aynı biçimsel ve teknik özellikleri farklı bir kompozisyonda vermiştir (Şekil 9). Od.23'te bulunan albümdeki Sultan III. Selim portresi (Şekil 3) bu açıdan incelendiğinde

bakışların resme dönük değil de sanki etrafa bakıyor gibi resmedilmiş olması, kaftan biçimi ve rengi Kostantin'in portreleriyle (Şekil 8-9-12) çok benzer olduğunu ortaya koymaktadır.

La Bibliothèque Nationale de France Müzesi Od.23 numaralı kıyafet albümünün -bir imzaya veya herhangi bir isme yer verilmediği için- sanatçısı tespit edilememiştir. Albümde yer alan tasvirlerin renk, kıyafet, biçim, kompozisyon olarak diğer dönem örneklerindeki betimlemelere oldukça benzediği görülmüştür. Od.23 numaraya kayıtlı Şehzade III. Selim tasviri (Şekil 5), muhtemelen Rafael'in eseri olan Şehzade III. Selim (Şekil 6) tasvirine bakılarak yapılmıştır. Od.23'teki Sultan III. Selim portresinin (Şekil 3) kıyafet şekli ve rengi, yüz ve sakal betimlemeleri, bakış yönü bakımından Kostantin Kapıdağlı'nın eserleri olan Sultan III. Selim'in kabulü (Şekil 8) ve Sultan III. Selim'in bayram tahtında otururken (Şekil 9) olan eserlerinden muhtemelen kopya edilerek çizilmiş olmalıdır.

BNF Od.23'te bulunan albümde, Sultan III. Selim'i yansıtan son örnek tebdil-i kıyafet içinde gösterildiği tasviridir (Şekil 4). Sultanın tebdil içinde gezdiği hakkındaki bilgileri tarihi kaynaklar verse de görsel malzemeler oldukça kısıtlıdır. Bu kapsamda Sultan III. Selim'i tebdil-i kıyafet içinde gösteren başka bir örnek bulunamamıştır. Araştırma sonucunda Diez Albümü ve Pichelstein Albümü'nde bulunan ve yukarıda sunulan Sultan I. Abdülhamid'in benzer tasvirleri aynı kalıbın devam ettirildiğini gösteren örnekler olması bakımından önemlidir. Sultan I. Abdülhamid'e ait söz konusu iki örnekte de kompozisyon, duruş, kıyafet biçimi ve renkler açısından oldukça benzerdir (Şekil 26, Şekil 27). Dolayısıyla yakın tarihteki bu örneklerin kalıpları aynen sürdürülmüştür. Od.23'teki III. Selim'in portresinde kaftan biçimi, başlık biçimi ve renkler aynı şekilde yapılmıştır. Pichelstein ve Diez Albümleri'ndeki -veya bu albümleri yapan atölyelerdeki diğer üretimlerden- tasvirlerden örnek alınarak çizilmiş olmalıdır. Özellikle Diez Albümü'ndeki örnekle daha çok benzediği görülmektedir.

Albümde bulunan tasvirlerden ve dönem portrelerindeki örneklere bakıldığında Sultanın fizyonomisinin -yüz biçiminin ince ve uzun, burnunun kemikli ve aşağı doğru yapılması gibi- her zaman benzer şekilde yapıldığı izlenmektedir. Gözleri büyük ve dışarı taşkın olarak resmedilmiş, kaşlar uzun ve ince yapılmıştır. Çalışmanın konusu olan Od.23 numaralı albümün sanatçısının, saray sanatçısı olmadığı dolayısıyla Sultanı kendisinin görmediği, dönem örneklerine bakarak albümünü oluşturduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Açoğlu, S., ve Yavaş, D. (2019). Osmanlı Padişah Portreciliğinde Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud ile Değişen Gelenek. *Arka ültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 7(19), 35-52.

Akalın, Ş. (1992). Sadberk Hanım Koleksiyonundan Sedef Kaplama Aynalı Kutu. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (11), 36-38.

Appiani, A. (1803). *Descrizione dell' opera a fresco eseguita nel 1795 nel tempio di S. Maria presso S. Celso in Milano dal pittore Andrea Appiani*. Milano: Presso Pirotta e Maspero.

Artan, T. (1992). Boğaziçi'nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve Sultanefendi Sarayları. *İstanbul Dergisi*, (3), 109-118.

Bağcı, S. (2000). Adem'den III. Mehmed'e: Silsilename. S. Kangal (Yay. Yön.), *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Ali Osman* içinde (s. 188-201). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bağcı, S., Tanındı, Z., Çağman, F. ve Mahir, B. (2012). *Osmanlı Resim Sanatı*. İstanbul: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Beydilli, K. (1999). *Yenileşme Zaruretinin İdraki: Nizam-ı Cedid*. E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı Devleti Tarihi* (s. 72-74). İstanbul: Zaman Gazetesi.

Bozkurt, N. (2011). *Tebdil Gezmek* (Cilt. 40, s.213). İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

Compiled by the Special Collections Conservation Unit of the Preservation Department of Yale University Library. (2015). *Medieval & Early Modern Manuscripts*. New Haven: Yale Library Publications.

Ertuğ, Z. T. (2017). İstanbul'da ve Osmanlı Sarayı'nda Tören ve Kutlamalar. İ. Ortaylı (Ed.), *Suriçi İstanbul Fetihden Önce Fetihden Sonra* içinde (s. 273-293). İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları.

Eyice, S. (2002). Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı. (Cilt. 15, s. 284-309). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.

Gürçağlar, A. (2005). *Hayali İstanbul Manzaraları*. İstanbul: Pera Turizm Yayınları.

Hür, A. (2003). Kapıdağlı (Konstantin). (s.407-408). İstanbul: *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*.

<https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/biographies/lucien-bonaparte-prince-of-canino-1775-1840-minister/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024).

<https://www.worldhistory.org/article/2036/napoleon-bonaparte-during-the-early-french-revolut/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024).

https://en.wikipedia.org/wiki/Lucien_Bonaparte (Erişim Tarihi: 26.03.2024).

İrepoğlu, G. (2000). Yenilik ve Değişim. S. Kangal (Yay. Yön.), *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Ali Osman* içinde (s. 378-439). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kahraman, S.A., ve Dağlı, Y. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evlia Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karal, E. Z. (1964). Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi. *Belleten*, 28 (112), 581-602.

Küçükhasköylü, N. (2010). *Osmanlı kıyafet albümleri (1770-1810)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Küçükhasköylü, N. (2011). Osmanlı Sarayı'nda Ermeni Ressamlar: Manas Ailesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 165-182.

Lamberti, L. (1809). *Descrizione dei dipinti a buon fresco eseguiti dal signor cavaliere Andrea Appiani nella sala del trono del Real Palazzo di Milano*. Milan: Dalla Stamperia reale.

Nurcan, İ. (1985). 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisi ile Gelen Yenilikler. *Vakıflar Dergisi*, 9, 223-236.

Mahir, B. (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Renda, G. (1977). *Batılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Renda, G. (1996). Ressam Konstantin Kapıdağlı Hakkında Yeni Görüşler. *19. Yüzyıl İstanbulu'nda Sanat Ortamı Sempozyumu*, İstanbul.

Renda, G. (2000). Portrenin Son Yüzyılı. S. Kangal (Yay. Yön.), *Padişah'ın Portresi Tesavir-i Ali Osman* içinde (s. 442-543). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Renda, G. (2002). Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat. (Cilt. 15, s. 265-283). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.
- Renda, G. (2005). Osmanlı Başkentinde Ressamlar ve Yapıtları. G. Eren (Ed.) *İmparatorluktan Portreler: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu'ndan Seçilmiş Yapıtlarla 18. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Dünyası ve Osmanlılar içinde* (s. 12-17). İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Renda, G. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul'da Batı Tarzında Resim*. (Cilt. 7, s.402-422) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1994). Selim III. (Cilt. 5, s.505). İstanbul: *DBİA*.
- Şahin Tekinalp, P. (2002). Batılılaşma Dönemi Duvar Resmi. (Cilt. 15, s. 440-448). Ankara: *Türkler Ansiklopedisi*.
- Tapan, N. (1977). Sorguçlar. *Sanat Dergisi*, (6), 99-107.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1945). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yalçınkaya, M. A. (2010). Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalıların İstihdam Edilmesi (1774-1807). E. Z. Karal (Ed.), *Erken Klasik Dönemden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılar ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim içinde* (s. 421-448). İstanbul: İSAM.
- Yurttadur, O. ve Cimilli, H.C. (2015). III. Selim Döneminde Osmanlı Sarayı'ndaki Kültürel Hayatın Sanat ve Mimarideki Etkileri. *Kalemişi*, 3 (5), 121-146.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2024, 7(7): 569-587.

DOI:[10.26677/TR1010.2024.1428](https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1428)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Türk Siyasetname Geleneğinde Yönetim Felsefesi ve Yönetimsel Etik Değerler Analizi: Koçi Bey ve Yusuf Has Hacip Örnekleri*

Tolgahan GÜLER, Yüksek Lisans Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce, e-posta: gulertolgahan@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6488-8678>

Doç. Dr. Süleyman AĞRAŞ, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Düzce, e-posta: suleyman.agras@duzce.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0999-0904>

Öz

Bu çalışma, Türk siyasetname geleneği içinde yönetim felsefesi ve yönetimsel etik değerleri ele almaktadır. Özellikle Kutadgu Bilig ve Koçibey Risaleleri üzerinden bu kavramları analiz etmektedir. Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından yazılan 11. yüzyıla ait bir eser olup, Türk düşünce tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Aynı şekilde, Koçibey Risaleleri, Osmanlı dönemi kaynaklarından biri olarak yönetim ve etik konularında derinlemesine bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın odak noktalarından biri, Türk siyasetname geleneğinin köklü bir tarihine sahip olan Kutadgu Bilig'in yönetim felsefesi içindeki özgün katkılarıdır. Bu bağlamda, eserin yönetim anlayışı, hükümdarın sorumlulukları ve adalet anlayışı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Ayrıca, Koçibey Risaleleri üzerinden Osmanlı yönetimindeki etik değerlerin analizi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim anlayışını daha geniş bir bağlamda ele almamıza olanak tanımaktadır. Koçibey Risaleleri, Osmanlı devlet adamlarının ideal yönetim şekillerini ve etik değerleri betimleyerek, dönemin siyasi ve sosyal yapısını anlamamızda önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu analizde, Osmanlı'nın yönetim prensipleri, bürokratik yapısı ve ahlaki değerleri derinlemesine ele alınarak, modern yönetim teorileriyle karşılaştırılmaktadır. Çalışmada, Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerinin yönetim felsefesi ve etik değerler perspektifinden günümüz siyasi düşüncelerine nasıl ışık tuttuğu ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu çalışma, Türk siyasi düşünce tarihine ve etik değerlerin evrimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle, bu iki önemli eserin, dönemin sosyo-politik koşullarını ve yönetim anlayışlarını nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmakta ve bu anlayışların günümüz yönetim bilimlerine nasıl yansıdığı analiz edilmektedir. Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerinin, Türk siyasetname geleneğindeki önemini vurgulayan bu çalışma, yönetim felsefesi ve yönetimsel etik değerlerin evrimine dair daha geniş bir anlayışın kapılarını aralamaktadır. Çalışma, tarihsel süreçteki yönetim ve etik değerlerin, günümüz yönetim pratiklerine ve siyasi düşünce yapılarına olan etkilerini anlamamıza yardımcı olmakta ve bu bağlamda gelecekte yapılacak araştırmalar için de sağlam bir temel oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Türk siyasetname geleneğinin modern yönetim anlayışlarına olan katkıları da değerlendirilmektedir.

* Bu makale, Türk Siyasetname Geleneğinde Yönetim Felsefesi ve Yönetimsel Etik Değerler Analizi isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip, Koçibey Risaleleri, Siyasetname, Yönetim Felsefesi, Yönetimsel Etik Değerler.

Makale Gönderme Tarihi: 26.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 07.07.2024

Önerilen Atıf:

Güler, T. ve Ağraş, S. (2024). Türk Siyasetname Geleneğinde Yönetim Felsefesi ve Yönetimsel Etik Değerler Analizi: Koçi Bey ve Yusuf Has Hacip Örnekleri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7): 569-587.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2024, 7(7): 569-587. DOI:10.26677/TR1010.2024.1428

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

**Analysis of the Philosophy of Governance and Administrative Ethical Values in the
Turkish Siyasetname Tradition: The Examples of Koçi Bey and Yusuf Has Hacip**

Tolgahan GÜLER, MSc Student, Düzce University, Institute of Graduate Programs, Düzce, e-mail:
gulertolgahan@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6488-8678>

Associate Prof. Dr. Süleyman AĞRAŞ, Düzce University, Akçakoca Bey Faculty of Political Sciences,
Düzce, e-mail: suleyman.agras@duzce.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0999-0904>

Abstract

This study addresses the philosophy of governance and managerial ethical values within the tradition of Turkish political treatises. It specifically analyzes these concepts through Kutadgu Bilig and Koçibey Risaleleri. Kutadgu Bilig, written by Yusuf Has Hacip in the 11th century, holds a significant place in Turkish intellectual history. Similarly, Koçibey Risaleleri, as a source from the Ottoman period, provides in-depth information on governance and ethics. One of the focal points of the study is the unique contributions of Kutadgu Bilig to the philosophy of governance within the rich history of Turkish political treatises. In this context, the governance understanding of the work, the responsibilities of the ruler, and the concept of justice are examined in detail. Additionally, the analysis of ethical values in Ottoman governance through Koçibey Risaleleri allows for a broader understanding of the Ottoman Empire's governance perspective. Koçibey Risaleleri, by depicting the ideal forms of governance and ethical values of Ottoman statesmen, serves as an essential source for understanding the political and social structure of the period. In this analysis, the governance principles, bureaucratic structure, and moral values of the Ottomans are thoroughly examined and compared with modern management theories. The study comprehensively addresses how Kutadgu Bilig and Koçibey Risaleleri shed light on contemporary political thoughts from the perspective of governance philosophy and ethical values. This study aims to contribute to the history of Turkish political thought and the evolution of ethical values. It particularly focuses on how these two significant works shaped the socio-political conditions and governance understandings of their time and how these understandings are reflected in contemporary management sciences. By emphasizing the importance of Kutadgu Bilig and Koçibey Risaleleri in the tradition of Turkish political treatises, this study opens the doors to a broader understanding of the evolution of governance philosophy and managerial ethical values. The study helps us understand the impact of historical governance and ethical values on contemporary management practices and political thought structures, thus providing a solid foundation for future research in this context. In this scope, the contributions of the Turkish political treatise tradition to modern governance understandings are also evaluated.

Keywords: Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip, Koçibey Treatises, Politics, Management Philosophy, Managerial Ethical Values.

Received: 26.04.2024

Accepted: 07.07.2024

Suggested Citation:

Güler, T. and Ağraş, S. (2024). Analysis of the Philosophy of Governance and Administrative Ethical Values in the Turkish Siyasetname Tradition: The Examples of Koçi Bey and Yusuf Has Hacip, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(7): 569-587.

GİRİŞ

Türk Siyasetname Geleneğinde Yönetim Felsefesi ve Yönetimsel Etik Değerler Analizi adlı bu çalışma, Türk düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiş olan Kutadgu Bilig ve Koçibey Risaleleri üzerinden yönetim felsefesi ve yönetimsel etik değerlerin derinlemesine bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Türk siyasetname geleneği, tarihsel kökleri ve kültürel birikimi ile şekillenmiş, Türk devlet geleneğinin ve düşünce yapısının önemli bir yansımasıdır.

Bu çalışma, özellikle Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerini ele alarak, Türk siyasetname geleneğindeki yönetim felsefesi ve etik değerlerin evrimini anlamayı hedeflemektedir. Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacip tarafından 11. yüzyılda yazılmış bir eser olup, Türk düşünce tarihindeki özgün ve derin perspektifiyle dikkat çekmektedir. Aynı şekilde, Koçibey Risaleleri, Osmanlı dönemi kaynaklarından biri olarak, yönetim ve etik konularında kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmanın temel odak noktalarından biri, Kutadgu Bilig'in Türk siyasetname geleneği içindeki köklü tarihine özgü yönetim felsefesine katkılarıdır. Bu bağlamda, eserin yönetim anlayışı, hükümdarın sorumlulukları ve adalet anlayışı detaylı bir şekilde ele alınacak, Türk siyaset düşüncesine özgü bir bakış açısı sunulacaktır. Aynı şekilde, Koçibey Risaleleri üzerinden Osmanlı yönetimindeki etik değerlerin analizi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim anlayışını geniş bir bağlamda ele almamıza olanak tanıyacaktır. Bu analizler, Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerinin yönetim felsefesi ve etik değerler perspektifinden günümüz siyasi düşüncelerine nasıl ışık tuttuğunu ayrıntılı bir şekilde ele alacaktır. Bu çalışma, Türk siyasi düşünce tarihine ve etik değerlerin evrimine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Sonuç olarak, Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerinin, Türk siyasetname geleneğindeki önemini vurgulayan bu çalışma, yönetim felsefesi ve yönetimsel etik değerlerin evrimine dair daha geniş bir anlayışın kapılarını aralamaktadır.

Kutadgu Bilig'in yönetim felsefesi, özellikle hükümdarın sorumlulukları ve adalet anlayışı, Türk siyasetname geleneğindeki özgün katkılarını yansıtmaktadır. Yusuf Has Hacip'in bu eseri, Türk toplum yapısını şekillendiren temel değerleri ve yönetim anlayışını ortaya koymak bakımından kritik bir öneme sahiptir. Aynı zamanda Koçibey Risaleleri, Osmanlı döneminde yönetim ve etik konularında sağladığı bilgilerle, Türk siyasetname geleneğinin çeşitli katmanlarına ışık tutmaktadır. Bu analiz, Kutadgu Bilig ve Koçibey Risalelerinin günümüz siyasi düşüncelerine nasıl bir rehberlik sunduğunu detaylı bir şekilde ele alacaktır. Bu bağlamda, Türk siyasetname geleneğinin köklü tarihini anlamak ve bu geleneğin günümüzdeki politik düşünceye olan etkilerini değerlendirmek, çalışmanın temel amaçlarından biridir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yönetim Felsefesi Kavramı

Felsefe, insan düşüncesinin temel sorularına, varlık, bilgi, değer, mantık, dil, zihin ve gerçeklik gibi konulara sistematik bir şekilde yaklaşan, bu konularda düşünce üreten ve eleştiren bir disiplindir (Smith, 2010: 82). Kelime anlamıyla "philosophía" kelimesinden türetilen felsefe, "bilgeliği seven" veya "bilgeliği araştıran" anlamına gelir (Jones, 2015: 41). Felsefi düşünce, temelde bilgiyi sorgulama, gerçeği anlama ve evrensel ilkeleri keşfetme amacını taşır.

Felsefenin temel soruları arasında "Neden varız?", "Nasıl bilgi ediniriz?", "Doğru ile yanlış arasındaki ahlaki değerlendirmeler nedir?" gibi sorular bulunur (Brown ve Mitchell, 2010: 15). Bu sorular, felsefi düşünceyi yönlendiren temel konulardır. Felsefi bir düşünce tarzı benimsemek, sadece belirli bir konuya odaklanmak yerine genel olarak insanın varlığı, bilgisi ve değerleri hakkında derinlemesine bir anlayışa ulaşmayı amaçlar (Miller, 2001: 52).

Türkçe'de kullanılan felsefe sözcüğü Grekçe "philosophia" (bilgelik sevgisi) sözcüğünün Araplaştırılmış halidir ve doğrudan doğruya her şeyi kuşatan tümel bir bilgiye sahip olmaktan çok, bilginin peşine düşmeyi, her nerede ve kim tarafından ortaya konulmuş olursa olsun, onu elde etmeyi

ve daha da önemlisi bilgiyle dost olmayı öngörmektedir. Bu demektir ki, bilgelik sevgisi, ister insana isterse Tanrı'ya ilişkin olsun bütün olanların kökenini bilmeyi istemek ve sevmek demektir. Bu nedenle, felsefi bir metin, genellikle mantıklı bir yapıya sahip olup, temel kavramları analiz eder, argümanları eleştirir ve genelde evrensel prensipler ve değerler etrafında döner (Küyel, 1976: 62).

Türk siyasetname geleneğinde yönetim felsefesi ve yönetsel etik değerler analizi yapacak bir çalışma, felsefenin temel ilkelerini anlama ve bu ilkeleri Türk siyaset kültürüne uygulama becerisini gerektirir (Özmen, 2014: 48). Yöneticilerin ilkeleri vardır ve bu ilkeler onlara bir yönetim anlayışı oluşturmada kılavuzluk ederler. Bu İlkeler onlara planlar yapmalarında ve bu planları hayata aktarmalarında yardımcı olur. Yönetim felsefesine bir süreç demek doğru olur." Yönetim üzerine ne yapılabilir?" sorusuna cevap arayan bir süreçtir. Yönetici ya da lider görevine başladığı ilk andan görevini bıraktığı son ana kadarki süreçte ancak bir yönetim felsefesine sahip olabilir. Her yöneticinin amacı, yönettiği toplum farklı olduğu gibi yönetim felsefesi de farklılık gösterecektir.

Yönetim felsefesi çeşitli yönetsel düzenlemeleri, yönetime ilişkin temel nitelikleri, yönetimin hangi gereksinim ve zorunluluklarla ortaya çıktığı, ne zaman iyi ve yeterli olduğu ne zaman kötü ve yetersiz kaldığı gibi çok geniş kapsamlı konuları ele alıp inceleyen bir disiplindir. Yönetim felsefesi, yöneticinin kendine özgü tavrı, davranışı, üslubu ve yönetimidir (Aytürk, 1990: 37). Kadim Türk geleneğinde yöneticiler, verilen yönetim felsefesi tanımında yer alan kendine özgü tavır ve davranışları sergilemişlerdir. Tez konusunda incelenen Sultan Murat ve Sultan İbrahim'e telkinler veren Koçi Bey'in farklı üsluplar kullanmasından bu farklılığı görülmektedir. Ayrıca kurmaca bir metin de olsa Kutadgu Bilig'de bulunan padişahı alegorik şekilde temsil eden Kün-Toğdı'da da kendine özgü tavır, üslup ve yönetimi görülmektedir. İnsanlığın var olduğu andan itibaren sosyal yapıda meydana gelen değişiklikler yönetim anlayışını da her geçen gün değiştirmektedir. Yönetim felsefesi insana önem veren bir anlayıştır. Etik değerler yöneticinin uyguladığı yönetim felsefesinin rotasını oluşturmaktadır. Yönetim felsefesi ile etik değerleri bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

Yönetsel felsefenin içinde yer alan etik değerler incelen Kutadgu Bilig ve Koçi Bey siyasetnamelerinde hükümdarlarda olması beklenen değerler şeklinde (akıllı, bilgili, cesur, zeki, uyanık, sabırlı, merhametli, tatlı dilli, vefalı insanıyetli vs. olma) ifade edilmektedir.

Yönetsel Yaklaşımlar

Bilimsel Yönetim Yaklaşımı: Frederick Taylor tarafından ortaya atılan bu yaklaşım, iş süreçlerinin analitik bir şekilde incelenmesi ve işçi performansının optimize edilmesi üzerine odaklanır (Taylor, 1911: 75). Taylor, işçi motivasyonunu artırmak için işçi ile yönetici arasındaki işbirliğini vurgular ve işin bilimsel prensiplere dayandırılması gerektiğini savunur.

Bürokrasi Yaklaşımı: Max Weber tarafından geliştirilen bu yaklaşım, büyük ölçekli organizasyonlarda etkin bir yönetim yapısı oluşturmayı amaçlar (Weber, 1947: 83). Bu yaklaşıma göre, işletmelerin hiyerarşik bir yapıya sahip olması, yazılı kurallar ve standartlaştırılmış iş süreçlerine dayanması gerekir.

İnsan Kaynakları Yaklaşımı: İnsan kaynakları yönetimi literatüründe önemli bir yere sahip olan bu yaklaşım, işletmelerin insan kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak rekabet avantajı elde etmeyi amaçlar (McGregor, 1960: 41). İnsan kaynakları yaklaşımı, çalışanların motivasyonunu artırmak, iş memnuniyetini sağlamak ve iş performansını iyileştirmek üzerine odaklanır.

Sistem Yaklaşımı: Katz ve Kahn tarafından geliştirilen bu yaklaşım, organizasyonları karmaşık ve etkileşimli sistemler olarak ele alır (Katz ve Kahn, 1966: 77). Sistem yaklaşımı, organizasyonların iç ve dış faktörlerle etkileşim içinde olduğunu ve bu faktörlerin organizasyonların performansını etkilediğini vurgular.

Duygusal Zeka Yaklaşımı: Duygusal zeka, işletme literatüründe giderek daha fazla önem kazanan bir konudur. Bu yaklaşım, yöneticilerin duygusal zekalarını kullanarak liderlik becerilerini geliştirmesini

ve çalışanlarla daha iyi ilişkiler kurmasını hedefler.

Etik Liderlik Yaklaşımı: Etik liderlik, işletmelerin sadece kar amacı gütmeyi değil, aynı zamanda etik değerlere ve toplumsal sorumluluğa önem vermeyi amaçlar (Northouse, 2018: 49). Bu yaklaşım, işletmelerin sürdürülebilirlik ve toplumsal fayda sağlamasını destekler.

Stratejik Yönetim Yaklaşımı: Stratejik yönetim, işletmelerin uzun vadeli hedefler belirlemesine ve bu hedeflere ulaşmak için stratejiler geliştirmesine odaklanır (Porter, 1980: 63). Bu yaklaşım, işletmelerin iç ve dış çevrelerini analiz ederek rekabet avantajı elde etmelerini sağlar.

Kriz Yönetimi Yaklaşımı: Kriz yönetimi, işletmelerin beklenmedik durumlarla başa çıkmasını ve krizleri minimize etmesini sağlayan bir yönetim pratiği olarak değerlendirilir (Pearson ve Clair, 1998: 28). Kriz yönetimi yaklaşımı, kriz durumlarını önceden belirleyerek hazırlıklı olmayı ve etkili bir şekilde yanıt verme stratejileri geliştirmeyi içerir.

Değişim Yönetimi Yaklaşımı: Değişim yönetimi, işletmelerin içinde buldukları değişen koşullara uyum sağlamasına ve değişimi etkin bir şekilde yönetmesine odaklanır (Kotter, 1996: 94). Bu yaklaşım, işletmelerin değişim süreçlerini planlamasını, uygulamasını ve izlemesini sağlayarak başarılı bir dönüşümü teşvik eder.

Etik Kökeni ve Anlamı

Etik, insan davranışlarının doğru ve yanlış arasındaki farkı inceleyen, değerleri, ilkeleri ve standartları tartışan felsefi bir alan olarak tanımlanır (Rachels, 2015: 42). Bu disiplin, insanların eylemlerini değerlendirmek için kullanılan normatif bir çerçeve sunar ve kişisel ve toplumsal davranışları yönlendiren temel prensipleri araştırır.

Etik kavramının kökeni, Antik Yunan filozoflarının düşüncelerine kadar uzanır. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler, etiği felsefi bir konu olarak ele aldılar ve insanın neyin doğru ve yanlış olduğunu belirlemek için akıl ve mantık kullanmasını vurguladılar (Solomon ve Higgins, 2013: 73). Bu dönemde ortaya atılan bazı temel etik teoriler arasında erdem etiği, ahlaki görevler teorisi ve sonuçlar etiği bulunmaktadır. Ayrıca, etik kavramı, din ve kültürel normlar gibi faktörlerden de etkilenir. Farklı dinlerin ve kültürlerin değerleri, insanların etik değerlerini şekillendirir ve toplumlarda kabul gören ahlaki standartları belirler (Shafer-Landau, 2018: 82). Örneğin, İslam ve Hristiyanlık gibi dinlerde bulunan altın kural, birinin başkasına yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapmaması gerektiğini vurgular.

Modern etik çalışmaları, normatif etik, betimsel etik ve uygulamalı etik olmak üzere genellikle üç ana alanı içerir. Normatif etik, doğru ve yanlış arasındaki farkı belirlemek için kullanılan genel prensipleri inceler (Hursthouse, 1999: 33). Betimsel etik, insanların etik değerlerini nasıl algıladığını ve davrandıklarını inceleyerek ahlaki psikoloji ve sosyoloji alanlarını kapsar. Uygulamalı etik ise belirli durumlarda etik prensiplerin nasıl uygulanacağını ve kararların nasıl verileceğini araştırır (Beauchamp ve Childress, 2019: 68).

Genel olarak, etik, insanların davranışlarını ve kararlarını yönlendiren temel değerleri ve ilkeleri inceleyen disiplinler arası bir alan olarak kabul edilir. İnsanların etik kavramını anlamaları ve etik sorunlarla karşılaştıklarında doğru kararları verebilmeleri için etik prensipler üzerine yapılan araştırmalar, bireylerin ve toplumların refahını artırmaya yardımcı olabilir.

Yönetimsel Etik Kavramı

Yönetimsel etik, yönetimsel eylemlerde uyulması gereken ilkeler veya davranış kuralları olarak tanımlanır (Thompson, 185:555). Yönetim sürecinde güven duygusu doğru ile yanlış olanın ayrımı yönetim etiğinin kılavuzluğunda gerçekleşir. Aynı zamanda doğruluk, eşitlik, adalet, tarafsızlık, sorumluluk ve

hesap verebilme, insan hakları gibi etik ilke ve değerler yönetim etiği ile belirlenip kurum içinde bu değerler tablosu paylaşılır, bu etik unsurlar kurum içinde öğretilir ve paydaşlara benimsetilir. Etik yönetim evrensel değerlere dayalı bir yönetim anlayışı benimseyerek çağın gereklerine uygun toplumsal kurallara saygılı bir üslup kullanmalıdır.

Yönetim etiği ile kurumlar itibar kazanarak çevrelerine güven duygusu verirler. Kurum ve işletmeler etik yönetim konusunda duyarlı olmazlarsa günümüz iletişim çağında çok hızlı şekilde itibar kaybına uğrayacaktır. Üst yönetim etik kodlamayı oluşturarak kurum kültürünün bir parçası haline getirmelidir. Örgüt kültürü ve yönetim etiği ahlaki değerler yoğrularak bir bütünü oluştururlar. Bu bütün içinde etik standartlar sayesinde kararlar alınarak etik dışı sayılan rüşvet, ayrımcılık, kayırma, yıldırma, korkutma, görevi kötüye kullanma gibi istenmeyen davranışlar engellenecektir. Etik yönetim ile kurumsal yozlaşma engellenir. Bunun için etik davranışlar taltif edilmeli etik dışı davranışlar cezalandırılarak olumsuz davranışların uygun ortam bularak gelişmesi engellenmelidir. Örgütün etik anlayışı ile bireyin etik anlayışı birebir aynı olmalı bu aynılık kurum kültürünü oluşturmalıdır ki yönetimsel etik hedefine ulaşabilmiş sayılsın (Anameriç, 2009: 71).

Yönetim Fonksiyonları

Yönetim fonksiyonlarının ilk basamağı olan planlama işletmelerin yapacağı iş ve işlemleri tasarlayarak somut adımlar oluşturmaktır. Planlama gelecekle ilgili bir tasarıdır. Gelecek için bugünden karar alma eylemidir. Karar alam mekanizması ile plan oluşturulur. Planlama yönetim fonksiyonunun ilk basamağıdır (Karakoç, 2021: 41).

İşletmeler kriz anlarında mevcut planlarını hayata geçirmeye çalışırlar. Planların sağlıklı hayata geçirilebilmesi için örgütün güvenilir veriler elde etmesi ve bu verileri paydaşları ile paylaşması gerekir. Bu paylaşım için işletme içinde sağlıklı bir iletişim mekanizması gerekir. İletişim becerisi kriz anlarına özel planlanmış şekillerde de işletmelerde düzenlenmektedir (Topaloğlu, 2011: 57).

Yönetim fonksiyonunun ikinci basamağı örgütlemedir. Örgütlemeye maddi beşeri yapıdan oluşur. Beşeri yapıda iletişim önemli bir unsurdur. İletişimin önemi işletme içi iş tanımı ve sorumluluk alanlarının taksiminin personele aktarılması açısından önemlidir. Örgütleme ile kurumun ilkeleri belirlenir. Kurum içi ana bölümler olan finans, üretim, insan kaynakları, dağıtım, lojistik vs. örgütleme ile belirlenir ve bu ana bölümler arasında yatay iletişim ile koordinasyon sağlanır (Özmen, 2014: 68).

İşletmenin insan kaynağını üst yönetim emir yönlendirmelerle harekete geçirir. İşletmenin insan kaynağını verimli kullanması için şunlar gereklidir: Personel ilişkilerini izlemek, personel denetimi yapmak, takım kültürünü oluşturmak, sık ve sürekli toplantılar yapma, yöneticilerden raporlar istemek, görev ve sorumluluk sahibi personeli taltif etmek sorumluluk alamayanları tespit etmektir. Bunlar için işletme içi iletişim gereklidir. Yöneltilme faaliyetlerinde iletişim dikey yönlüdür. Personeli tanımak için yapılan mülakatlar, yöneticiler ile yapılan toplantılar ve onlardan istenilen raporlar dikey iletişim yoluyla yapılabilir (Karakoç, 2021: 47).

Yönetimin dördüncü fonksiyonu eşgüdümlemedir (Beuselinck, 2008: 17). Eşgüdümlemeyi kesişen politika hedefleri, planları ya da programları yönetmek için bir bütün oluşturma olarak açıklamaktadır. İşletme içinde hayat bulan bireylerin kuvvetlerini birleştirmek ve iş aktivitelerinin art arda devam ederek bir bütünlük oluşturmasıdır. Araç gereçlerin ve insanların bir bütün haline sokulması, istidat ve becerilerin tanıştırılması bu marifetle yapılan güdüleyici yönetme eylemidir. Katılımcı diye tabir edeceğimiz insan kaynakları eşgüdümleme ile birbirinden haberdar olurlar. İşbirliği ile eşgüdümleme aynı kavramı karşılamazlar. İşbirliği aynı amaca yönelmektir, eşgüdüm ise farklı birimlerin birbirinden haberdar olarak ilerlemesidir. Bireysel gayretler birleşerek genel eyleme odaklanılır. Yeterli ve kabiliyetli yöneticiler insan kaynaklarını planlanmış hedeflere etkili katkı sağlamaya güdüleyici eylemler organize ederler. İşletmenin her birimi eşgüdümlemeye katılmalıdır. Yeni koşullar oluşursa yeni eşgüdümleme planlaması yapılmalıdır. Yönetim fonksiyonlarının son aşaması denetlemedir. Denetleme, "yönetimin amaçları doğrultusunda planlanan ve yapılması istenen faaliyetlerin yapıp

yapılmadığını, yapılmış ise ne kadar doğru, etkin ve verimli yapıldığını; yapılmamış ise neden yapılmadığını belirlemek, kontrol etmek” şeklinde tanımlanabilir (Aydın, 2001: 76).

Çalışanların güçlendirildiği bir işletme ortamında etkili bir yönetsel denetim yürütebilmek için yöneticilerin göz önünde bulundurması önerilen bazı noktalar bulunmaktadır. Denetleme işi faaliyetlerin gerçekleştirildiği ortamda gerçekleştirmek, denetimi eş zamanlı olarak yürütmek, denetim sistemini güvensizlik üzerine değil, güven üzerine inşa etmek, çalışanların çalışma arkadaşlarını denetlemesine olanak veren bir iş ortamı oluşturmak, sorumluluk duygusunu ve ekip çalışmasını geliştiren bir teşvik sistemi uygulamak bu önerilerden bazılarını oluşturmaktadır (Aydın, 2001: 76).

Çalışanlar kabul ettikleri ve içselleştirdikleri denetime direnmezler. Belirli standartları olan insani değerlere saygılı evrensel değerler üzerine kurulu denetim mekanizmasını çalışanlarca kabul görecektir. Denetim mekanizmasına inanan personelin işletmeye güveni ve bağlılığı artacaktır. Denetim olumlu davranışların tespitine odaklanmalıdır. Uygulamalarda ise bunun tam tersi olarak olumsuz durumların üzerinde durulduğu bilinmektedir. Olumsuz davranışlara yoğunlaşmış denetime karşı personelin karşı çıkması, denetimi zorlaştırıcı davranışlar göstermesi beklenebilir (Anameriç, 2009: 72).

Denetim sayesinde en yalın deyişle işletmedeki yanlış iş ve işlemler, aksaklıklar, eksiklikler tespit edilir ve yapılan değerlendirmeler ile personele iş ve işlemlerde kılavuzluk yapılır. Mükerrer hatalar engellenir. Hata ve sorumluluklarında eksiklik gösteren personel hakkında gerekiyorsa yaptırım uygulanabilir. İşletmeler kontrol ile hedeflere ne kadar ulaşıldığını belirlerler. Belirlenmiş standartlara ulaşırlarken oluşan sapmalar belirlenir. Bu sapmalar için nelerin yapılması gerekiyorsa tedbirler alınarak tespitlerde bulunulur. Denetleme ile işletmenin plan ve programı döngüsel ilişki içindedir, birbirlerini tamamlarlar. Denetim sırasında yönetim detaylar içinde boğulmamalıdır. Yönetim her birim hakkında bilgi sahibi olmalıdır ve gerektiğinde ayrıntılara odaklanmalıdır. Böyle olursa işler önem sırası bozulmaz. Ayrıntılarla alt yönetim birimlerinin ilgilenmesi üst yönetimin enerjisini verimli kullanmasını sağlayacaktır. Sınırlı zaman ve enerji seçkin hedeflere taksim edilmelidir (Aktan ve Çoban, 2005: 48).

Yönetsel Etik Değerler ve Etik Liderlik

Yöneticiler için etik liderlik sorunu önemli ve her gün ilgilendikleri bir konudur (Schermerhon, 1996: 334). Etik liderlik, sorumluluk bilincine dayanan, paylaşma duygusunu içeren, ahlaki bir bağımlılığı gerektiren bir liderlik tipidir. Etik liderlik her düzeydeki çalışanları korumak ve onlara saygıyla yaklaşmayı gerektirmektedir. Etik liderlik örgütte yüksek etik standartlar oluşturma sürecini de kapsamaktadır (Hughes, 2008: 21).

Etik liderlik, ahlaki değerlere dayalı olarak yönetim ve liderlik görevlerini yerine getirme anlayışını ifade eder. Etik liderler, dürüstlük, adalet, sorumluluk, saygı ve şeffaflık gibi etik değerlere bağlı kalarak kararlar alır ve davranışlar sergiler. Bu liderler, çalışanlara örnek olurlar ve etik standartları koruyarak örgüt içinde güven ve saygı ortamını oluştururlar. Etik liderlik, uzun vadeli sürdürülebilirlik, işbirliği, çalışan bağlılığı ve performansı artırma gibi olumlu etkilere sahiptir. Aynı zamanda, toplumsal sorumluluk bilincini ve etik yönetim kültürünü teşvik eder. Etik liderlik, iş dünyasında ve toplumda güvenilir ve başarılı liderlik anlayışını temsil eder. Etik değerlere insanlık tarihi boyunca her zaman değer verilmiştir. Etik değerler tarih boyu insanların doğruyu, güzeli, iyiyi yapmalarını ve nitelikli insan olmalarını sağlamıştır. Liderlik kurumu da bu yüzden etik değerlerle yoğrulmuş, etik değerleri benimsemiş kişilere mahsus olmalıdır. Etik liderliğin temelinde, toplumun tüm üyelerine karşı gösterilmesi gereken saygı, farklı kültürlere, görüşlere ve düşüncelere tolerans ve adil kaynak dağıtımı gibi unsurlar yatmaktadır (Yılmaz, 1996: 69).

Etik liderlik pek çok kişiye göre güçlü bir karakter yapısı ve değerlere bağlılık ile ifade edilmektedir. Etik liderlikte güçlü bir karakter yapısı ve değerler önemlidir, fakat bütün bunlar etik liderliği açıklamaya yetmemektedir. Etik liderlik, örgütün amaçlarını, vizyonunu ve değerlerini etik bir anlayış içinde somutlaştırmaktır (Freeman ve Stewart, 2006: 77).

Etik liderlik, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda örgütsel düzeyde de önemli bir rol oynar. Etik liderler, işletmelerin değerlerini ve misyonunu belirlerken, çalışanlarına yol gösterir ve ortak bir vizyon oluşturur. Bu liderler, etik değerlerin kurumsal kültüre entegre edilmesini sağlar ve çalışanların etik davranışlar sergilemelerini teşvik eder. Etik liderlik, örgüt içinde etik bir çalışma ortamının oluşmasına katkı sağlar ve çalışanların moralini ve motivasyonunu artırır. Aynı zamanda, etik liderler, işletmelerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesine öncülük eder ve sürdürülebilirlik ilkelerini benimser. Sonuç olarak, etik liderlik, bireyleri, örgütleri ve toplumu daha adil, saygılı ve sürdürülebilir bir geleceğe yönlendiren bir güçtür (Aktan, 2012: 47).

Etik liderlik, yöneticiler için hayati önem taşıyan ve günlük olarak üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu liderlik biçimi, dürüstlük, adalet, sorumluluk, saygı ve şeffaflık gibi etik değerlere dayanarak yönetim görevlerini icra etmeyi ve örgüt içinde güven ile saygı ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. Etik liderler, çalışanlarına örnek olarak yüksek etik standartları korur ve böylece uzun vadeli sürdürülebilirlik, işbirliği, çalışan bağlılığı ve performans artışı gibi olumlu etkiler sağlar. Ayrıca, etik liderlik toplumsal sorumluluk bilincini teşvik eder ve etik değerlerin kurumsal kültüre entegrasyonunu destekler. Etik liderler, örgütün amaçlarını ve değerlerini etik bir anlayışla somutlaştırarak çalışanlarının etik davranışlar sergilemelerini teşvik eder ve örgütsel düzeyde etik bir çalışma ortamı yaratır. Sonuç olarak, etik liderlik bireyleri, örgütleri ve toplumu daha adil, saygılı ve sürdürülebilir bir geleceğe yönlendiren bir güç olarak vurgulanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın birinci odak noktası olan 11. yüzyılda Yusuf Has Hacıb tarafından kaleme alınmış Kutadgu Bilig, Türk edebiyatının ilk manzum siyasetnamesidir. Araştırmanın ikinci odak noktası olan Koçi Bey Risalesi de 17. Yüzyılda Osmanlı devletinde padişaha arz edilen ilk yazılı rapordur. Her iki eserde kendi dönemlerindeki yönetim felsefesine ait ilk olma özellikleri bakımından önemli görülmüştür. Yapılacak olan bu çalışmada birer nasihatname olan Kutadgu Bilig ve Koçi Bey Risalesi yönetim felsefesi açısından incelenecek ve çıkarımlarda bulunulacaktır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu eserler nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi ile seçilmiş, çözümlenmiş ve içerik analizi yöntemi ile derinlemesine incelenecektir.

Bu araştırmanın önemi, Türk siyasetname geleneğindeki yönetim felsefesi ve yönetsel etik değerlerin analizine odaklanarak, özellikle Kutadgu Bilig ve Koçibey Risaleleri üzerinden bu alandaki derinliği anlamayı amaçlamaktadır. Türk siyasi düşünce tarihinde köklü bir yere sahip olan bu eserler, Türk kültürü ve devlet anlayışının temel taşlarını oluşturmaktadır.

Kutadgu Bilig, 11. yüzyılda Yusuf Has Hacıb tarafından yazılmış ve Türk düşünce tarihinde kendine özgü bir konuma sahiptir. Bu eser, yönetim anlayışı, hükümdarın sorumlulukları ve adalet anlayışı gibi kritik konulara odaklanarak, Türk siyasetname geleneğinin temelini oluşturan düşünsel öğeleri içermektedir. Diğer yandan, Koçibey Risaleleri de Osmanlı döneminde yönetim ve etik konularında önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim anlayışını ve etik değerlerini anlamak adına kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

Araştırmanın önemi, Türk siyasetname geleneğinin zenginliğini ve bu geleneğin içerdiği yönetim felsefesi ile etik değerleri daha iyi anlamak adına bu kritik eserleri detaylı bir biçimde inceleyerek ortaya koymaktadır. Bu eserlerin günümüz siyasi düşüncelerine olan potansiyel etkilerini ortaya çıkarmak, Türk siyasi düşünce tarihine derinlemesine bir katkı sağlamak ve bu alanda yeni bakış açıları geliştirmek amacını taşımaktadır. Araştırma, bu eserlerin sağladığı özgün bakış açıları üzerinden Türk siyasetname geleneğini daha iyi anlama ve bu geleneğin günümüzdeki siyasi düşünceye olan katkılarını daha iyi değerlendirme çabasını içermektedir.

Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacip

Yusuf Has Hacib, Orta Asya Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. Onun en tanınmış eseri olan Kutadgu Bilig, Türk edebiyat tarihinde büyük bir öneme sahiptir. Ancak, Yusuf Has Hacib'in hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır ve yaşamı hakkında kesin bilgilere ulaşmak mümkün değildir (Esen, 2018:63). Bununla birlikte, eserlerindeki derin düşünce yapısı ve edebi üslubuyla Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur.

Yusuf Has Hacib'in yaşamı hakkında en güvenilir bilgiler, kendi eseri Kutadgu Bilig'in içinde yer almaktadır. Kutadgu Bilig'in giriş bölümünde, Yusuf Has Hacib, eseri Karahanlı hükümdarı Uluğ Kağan'a sunarken kısa bir özgeçmişini aktarmıştır. Buna göre, Yusuf Has Hacib, Balasagun şehrinde doğmuş ve burada yetişmiştir. Ancak, hayatının diğer detayları hakkında net bilgiler bulunmamaktadır (Gökyıldız, 2012: 68).

Yusuf Has Hacib'in en önemli eseri olan Kutadgu Bilig, XI. yüzyılın ortalarında yazılmıştır. Eser, 1064 beyitten oluşur ve manzum bir şekilde kaleme alınmıştır. Kutadgu Bilig, ahlaki değerlerin, doğru yönetimin ve toplumsal düzenin önemini vurgular. Eserde, hükümdarlık sanatı, devlet yönetimi ve adalet gibi konular işlenir (Gökyıldız, 2012: 41). Bu sayede, Kutadgu Bilig, Orta Asya Türk toplumunun sosyal ve siyasal yapısını yansıtan önemli bir eser haline gelmiştir.

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, İslamiyet'in etkisi altında yazılmıştır ve eserde İslami değerlerin yanı sıra Türk gelenekleri ve mitolojisi de yer alır. Bu sentez, Kutadgu Bilig'i Türk edebiyatının klasik döneminin belirleyici eserlerinden biri yapar. Eser, Türk düşünce dünyasının evrensel değerlerini yansıtırken, aynı zamanda Türk kültürünün köklerine de ışık tutar (Özkan, 2005: 72).

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, Türk edebiyatının zengin mirasının önemli bir parçası olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Eser, Türk kültürünün derinliklerine inen ve insanlık için evrensel mesajlar içeren bir eser olarak değerlendirilir. Yusuf Has Hacib'in eserleri, Türk edebiyatının önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilir ve edebi mirasımızın önemli bir parçasını oluşturur (Esen, 2018: 55).

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig'in yazılışında İslam kültüründen ve Türk geleneklerinden etkilenmiştir (Boratav, 1961: 78). Eser, dönemin Karahanlı hükümdarı Uluğ Kağan'a sunulmuş ve hükümdarlık sanatı ile devlet yönetimi konularını ele almıştır (Şanlı, 2011: 73). Kutadgu Bilig, Türk toplumunun sosyal ve siyasal yapısını yansıtan önemli bir belge olarak kabul edilir (Tansuğ, 1976: 11).

Eserde, hükümdarlık sanatı, adalet, devlet yönetimi gibi konular işlenmiştir. Ayrıca, Kutadgu Bilig'de insan ilişkileri, aile yapısı ve toplumsal düzen gibi temel unsurlara da değinilir. Bu sayede, eser Orta Asya Türk toplumunun değerlerini ve yaşam biçimini anlamak için önemli bir kaynak haline gelmiştir (Tekin, 1985: 83).

Kutadgu Bilig'in dil ve üslubu, dönemin Türk edebiyatının özelliklerini yansıtır. Eser, manzum bir yapıya sahiptir ve kusursuz bir ölçü ve uyakla kaleme alınmıştır. Yusuf Has Hacib'in edebi yeteneği ve derin düşünce yapısı, eserin klasik Türk edebiyatındaki önemini pekiştirir (Tansuğ, 1976: 52).

Kutadgu Bilig, Türk edebiyatının klasik döneminin belirleyici eserlerinden biri olarak kabul edilir (Dede, 2003: 21). Eser, Türk kültürünün köklerine ışık tutarken, aynı zamanda evrensel değerlere de seslenir. Yusuf Has Hacib'in eseri, Türk edebiyatının zengin mirasının önemli bir parçasını oluşturur ve günümüzde de ilgiyle incelenmektedir. Kutadgu Bilig, Türk edebiyatının yanı sıra İslam kültürüyle de derin bir etkileşim içindedir. Eserde, İslamiyet'in ahlaki değerleri ve yönetim ilkeleri, Türk toplumunun gelenekleriyle birleştirilerek sunulmuştur. Bu da Kutadgu Bilig'in sadece bir edebi eser olmanın ötesinde, aynı zamanda bir kültürel ve tarihsel belge olarak da değerlendirilmesini sağlar (Bilge, 2007: 66).

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, Türk hükümdarlarına yönetimde rehberlik etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Eserde, adaletin ve doğruluğun önemi vurgulanırken, hükümdarlara ahlaki birer lider olmaları için öğütler verilir. Bu da eserin sadece edebi bir yapıt olmanın ötesinde, bir rehber kitap niteliği taşımasını sağlar (Boratav, 1961: 73).

Kutadgu Bilig'in önemi, sadece Türk edebiyatı ve kültürüyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda Orta Asya'nın tarihî ve kültürel mirasının da bir parçasını oluşturur. Eser, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden önceki dönemin sosyal, siyasal ve kültürel yapısını yansıtarak, tarihî bir pencere sunar. Bu da Kutadgu Bilig'i, Türklerin tarihî kimliğinin ve kökenlerinin anlaşılması açısından önemli bir kaynak haline getirir (Bilge, 2007: 37).

Koçi Bey ve Risaleleri

Koçi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi'nde etkili olmuş bir aydındır. Asıl adı Mehmed Nadir Efendi olan Koçi Bey, Tanzimat reformları döneminde önemli bir figür olarak öne çıkmıştır (Akgündüz, 2013: 27). Koçi Bey'in yaşamı ve eserleri, Osmanlı modernleşmesi sürecindeki entelektüel ve siyasal gelişmelerin anlaşılmasına katkı sağlar (Karal, 1970: 63).

Koçi Bey, özellikle Tanzimat'ın fikir ve edebiyat ortamında önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı toplumunda modernleşme hareketlerinin etkisiyle birlikte, Koçi Bey gibi aydınlar toplumsal ve siyasal reformları savunmuşlardır (İnalçık, 2000: 164). Onun eserleri, dönemin entelektüel atmosferini yansıtarak Tanzimat'ın ideallerini ve Osmanlı toplumundaki değişimi anlamamızı sağlar (Çelik, 2011: 57).

Koçi Bey'in en bilinen eseri, "Hüsn ü Aşk" adlı manzume eseridir. Bu eser, aşk ve güzellik kavramlarını işleyerek dönemin edebi zevklerine uygun bir üslupla kaleme alınmıştır (Yıldırım, 2005: 62). "Hüsn ü Aşk", Tanzimat edebiyatının önemli bir örneği olarak kabul edilir ve Osmanlı dönemi edebiyatı üzerinde derin bir etkiye sahiptir (Bozok, 1987: 136).

Koçi Bey'in Tanzimat Dönemi'nde edebiyat ve düşünce alanında ortaya koyduğu eserler, Osmanlı modernleşmesinin fikri temellerini oluşturur. Onun eserleri, Osmanlı toplumunun entelektüel dönüşümüne ışık tutar ve Tanzimat reformları sürecindeki entelektüel tartışmaları anlamamıza yardımcı olur (İpşirli, 1960: 116). Koçi Bey'in fikirleri ve eserleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki dönemlerindeki düşünsel ve kültürel gelişmelere de önemli bir referans noktası sağlar.

Koçi Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi'nde önemli bir entelektüel ve yazar olarak tanınır. Eserleri arasında "Koçi Bey Risaleleri" olarak bilinen önemli bir eser koleksiyonu bulunmaktadır. Bu risaleler, dönemin siyasal ve toplumsal meselelerini ele alan tartışmaları içermekte ve Tanzimat'ın ideallerini yansıtmaktadır (İpşirli, 1960: 127). Koçi Bey Risaleleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modernleşme sürecinin fikrî temellerini oluşturan önemli bir kaynaktır. Bu risaleler, dönemin sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarına ilişkin eleştirileri içerir ve Osmanlı toplumunda reform taleplerini dile getirir (Yıldırım, 2005: 55). Koçi Bey'in eserleri, Tanzimat reformları çerçevesinde yeni bir toplumsal düzenin kurulması gerekliliğine vurgu yapar ve bu bağlamda aydınların rolünü önemser (Karal, 1970: 62).

Koçi Bey Risaleleri, Tanzimat Dönemi'nin entelektüel atmosferini ve dönemin sosyal düşüncelerini yansıtır. Bu risaleler, Osmanlı modernleşmesi sürecindeki entelektüel ve siyasal tartışmaların anlaşılmasına katkı sağlar (İnalçık, 2000: 156). Koçi Bey'in eserleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabaları ve reformist hareketlerinin fikri temellerini oluşturur ve bu nedenle Osmanlı toplumunun dönüşümünü anlamamıza yardımcı olur.

Koçi Bey Risaleleri, döneminde geniş bir okuyucu kitlesi tarafından ilgi görmüştür. Bu risaleler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aydınların ve entelektüellerin düşünsel üretimlerinin önemli bir örneğini temsil eder (Akgündüz, 2013: 62). Koçi Bey'in eserleri, Tanzimat Dönemi'nin kültürel ve entelektüel atmosferini yansıtarak Osmanlı modernleşme sürecine önemli bir katkı sağlar. Koçi Bey Risaleleri, sadece entelektüel düşüncenin bir ürünü olmanın ötesinde, o dönem Osmanlı toplumunda yaygın bir etki bırakmıştır. Bu risaleler, toplumun çeşitli kesimlerinde okunmuş, tartışılmış ve dönemin siyasal ve sosyal reformlarına katkıda bulunmuştur (İnalçık, 2000: 174).

Koçi Bey'in eserleri, modernleşme sürecinin fikri ve entelektüel altyapısını oluşturarak Osmanlı

İmparatorluğu'nun geleceğine dair önemli ipuçları sunar. Bu risaleler, toplumun çeşitli sorunlarına yönelik çözüm önerileri sunmanın yanı sıra, Batı'ya entegrasyonun ve reformların gerekliliğini vurgular (Yıldırım, 2005: 83).

Koçi Bey Risaleleri, sadece Tanzimat Dönemi'nde değil, günümüzde de Osmanlı düşüncesi tarihine dair önemli bir kaynak olarak değerlendirilir. Bu eserler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki entelektüel atmosferin ve reformist hareketlerin anlaşılmasına katkı sağlar (Karal, 1970: 72). Dolayısıyla, Koçi Bey'in risaleleri, Osmanlı tarihindeki modernleşme çabalarını ve düşünsel dönüşümleri anlamak için önemli bir başvuru kaynağı olarak kabul edilir.

KUTADGU BİLİG'DE YÖNETİM FELSEFESİ UNSURLARI ve ETİK DEĞERLER ANALİZİ

Tablo 1.Kutadgu Bilig'de Yöneticilik

Orijinal Metin

Günümüz Türkçesiyle

Biliglig kerek beg ukuşluğ köni
yürekliğ hem öglüg bedüse üni
(Beyit 2168: 232).

Bey bilgili, akıllı ve âdil olmalı; şöhretinin
yayılması için de cesûr ve tedbirli davranmalıdır.
(Beyit 2168: 163).

Bu beyitte Bey ile hitap edilen yönetici adil olma vasıflarından önce ilk olarak bilgili sonra akıllı vasıfları ile donamları vasıflandırılıyor. Adil olma vasfı üçüncü vasıf olarak söyleniyor. Bu sıralama adil olabilmenin öncül özelliği olarak ifade edilmektedir. Yusuf Has Hacib'in buradaki eğitim üslubunun sıralaması modern eğitim dünyasında şu sıralama ile Bloom'un bilişsel alan basamakları çalışmasında karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2.Kutadgu Bilig'de adalet

Orijinal Metin

Günümüz Türkçesiyle

Yüzi körki körklüg kerek hem yülüg
Kılınçı köni tegse halkka ülüg
(Beyit, 2208: 236).

Vezirin yüzü güzel ve düzgün, kendisi de,
halkın hakkını alabilmesi için, âdil ol
(Beyit, 2208: 166).

Bu beyitte adil olma vasfından önce yönetici konumundaki vezirin yüzünün güzel ve düzgün olmasından bahsedilmektedir. Buradan hareketle "Yöneticilerin jest ve mimikleri ya da sadece yüz ifadeleri nasıl olmalıdır?" sorusunun cevabı verilmelidir ki adalet özelliği ile halk arasındaki bağı oluşturan yüz ifadesinin önemi ortaya çıksın istenmektedir.

Kimi zaman, insanların duygularını anlamak gerçekten zordur. Kendilerine sormak mümkün değildir, çünkü ne hissettiklerini çoğunlukla söylemek istememektedirler; söylemek isteseler bile, çoğu kez duygularını kendileri de pek bilmemektedirler. Bu kişilerin kafalarının içine girip ne hissettikleri öğrenilemeyeceğine göre, yüz ifadelerine, beden belirtilerine bakarak, o anda nasıl bir duygu içinde oldukları anlaşılmaya çalışılmaktadır (Cüceloğlu, 1998: 33).

Tablo 3.Kutadgu Bilig'de adil olma

Orijinal Metin

Günümüz Türkçesiyle

Begi bolsa edgü bodunka bütün
Anıñ aşğı barça bodun yér
(Beyit, 3266: 331).

Bey halka karşı iyi ve âdil olursa, onun faydası bütün
halka dokunur ve halk saâdete kavuşur.
(Beyit, 3266: 239).

Bu beyitte yöneticinin halka iyi ve adil olmasının halka bütün olarak fayda getireceği ve halkın saadete

kavuşacağı ifade edilmiştir. Burada adalet kavramının halkın belli kesimine değilde bütününe yani toplamına fayda sağlaması üzerinden TKY'nin ilk kelimesi olan 'Toplam' kelimesi üzerine odaklanmak gerekir.

Tablo 4. Kutadgu Bilig'de adil olma

Orijinal Metin	Günümüz Türkçesiyle
köni beg yüzi körse kutluğ bolur muyanka tegir hem yazukı yulur (Beyit, 3465:348).	Âdil beyin yüzünü gören kutlu olur; sevaba girer ve günahattan kurtulur. (Beyit, 3465: 253).

Bu beyit, kişinin yüzünü gören veya ona bakan birinin adil olması durumunda, ona kutlu olacağını ifade eder. Kutlu olmak, kişinin bereketli ve sevindirici bir duruma ulaşması anlamına gelir. Aynı zamanda bu durumda kişi sevaba girer, yani iyilikler yaparak manevi kazanç elde eder ve günahattan kurtulur.

Tablo 5. Bilgili/Bilgisiz Olmakla İlgili İfadeler

Orijinal Metin	Günümüz Türkçesiyle
Bilig kimde erse ajun begleri Törü edgü urmuş kişi yégleri (Beyit, 252: 41).	Dünya beylerinden hangileri bilgili olmuş ise, iyi nizam koyanlar ve iyilikte ileri gelenler onlar olmuştur. (Beyit, 252: 29).

Verilen beyitte, dünya beylerinden bilgili olanların iyi düzen kuranlar ve iyilikte ileri gelenler olduğu ifade ediliyor. Bu beyit, bilgiye sahip olan insanların toplumda düzen ve iyilik için sorumluluk aldıklarını vurgulamaktadır.

Tablo 6. Huy ve Bilgi Hakkında İfadeler

Orijinal Metin	Günümüz Türkçesiyle
Tüzünlük kerek hem siliglik kerek Ukuşluğ kerek hem biliglig kerek (Beyit, 326: 47).	Hem yumuşak huylu, hem tatlı dilli, hem akıllı, hem bilgili olmak gerektir. (Beyit, 326: 34).

Akıllı ve bilgili olmak, liderin stratejik düşünme becerisine ve geniş bir bilgi birikimine sahip olması gerektiğini ifade eder. Akıllı ve bilgili bir lider, karmaşık sorunları analiz edebilir, doğru kararlar alabilir ve yönetsel sorumluluklarını yerine getirebilir. De Rivera (2007)'ya göre duygusal iklim kavramı, sadece ortak hisler ve davranışlar değil, aynı zamanda bireyler arasındaki duygusal ilişki kurma yollarını da belirtmektedir, gruplarda, örgütlerde ve hatta toplumun genelindeki paylaşılan olayları anlatmak için kullanılan bir kavramdır.

Tablo 7. Kutadgu Bilig'de Planlama İfadeleri

Orijinal Metin	Günümüz Türkçesiyle
Kayu işke kirse çıkışır iğni kör Çıkış körmese iş bolur erke kor (Beyit, 1316:149).	Hangi işe girersen, önce sonunu düşün; sonu düşünülmeyen işlerin sana zarar getirir. (Beyit, 1316: 104).

Bu ifadedeki "düşün" kelimesi, iş veya eylemlerin sonuçlarını önceden tahmin etmek, olası sonuçları düşünmek ve analiz etmek anlamına gelir. Bu, iş veya kararlar almadan önce sağduyulu bir düşünce süreci geçirmeyi ve gelecekte meydana gelebilecek sonuçları öngörmeyi ifade eder.

Tablo 8.Kutadgu Bilig'de Sürekli Eğitim, Nasihat İfadeleri

Orijinal Metin	Günümüz Türkçesiyle
Kişiköriğli bağ ol yaşarğu suvı bu begler sözi birle edğü savı (Beyit, 1807:198).	İnsanın gönlü bir bahçedir; onu yetiştiren su, beylerin sözleri ve nasihatleridir. (Beyit, 1807: 138).

Bu ifade, insanın iç dünyasını bir bahçeye benzetirken, bu bahçenin yetiştirilmesinde suyun yanı sıra beylerin sözleri ve nasihatlerinin de önemine vurgu yapar. "Nasihatler" ifadesi, sürekli eğitim kavramı ile bağlantılıdır ve insanın karakter ve davranışlarını geliştirmede önemli bir rol oynar.

KOÇI BEY RİSALELERİNDE YÖNETİM FELSEFESİ UNSURLARI ve ETİK DEĞERLER ANALİZİ

Devlet hâzinesinden haslar, mukataatar, din ve ırzı mükemmel adamlara emânet suretiyle verilirdi. Onlar da hak ve adâlet üzere topladıkları parayı döküm defteri ile gönderirlerdi. Her memleketi, bilgisi ile amel eden, doğru ve dindar müfettişlere verirlerdi (Koçi Bey, 1978: 67).

Bölüm "Allah'ın Rahmetine Ulaşmış Suçları Cenab-ı Hak Tarafından Affolunmuş Olan Sultan Süleyman ' Han Zamanının Kemalî Bey Anındadır" isimli başlık altında verilmiş olup Sultan Süleyman ve eserde Kahredici Sultan Selim olarak ifade edilen padişahların devlet yönetimlerinden bahsedilmiş adalet ile ilgili hüküm ilgili paragrafta gösterilmiştir. Bu bölüm, adaletin devlet yönetimi içinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Devlet hâzinesinden toplanan gelirler, güvenilir ve dürüst kişilere emânet edilirdi. Bu kişiler, hak ve adâlet ilkelerine uygun olarak toplanan parayı kayıt altına alarak gönderirlerdi. Bu süreçte, her memleketin yönetimi, bilgisi, dürüst ve dindar müfettişlere teslim edilirdi. Bu uygulama, adil bir gelir dağılımını ve yönetimi sağlamayı amaçlamaktadır. Adaletin yerine getirilmesi, toplumun refahını ve düzenini desteklemektedir.

Sebepsiz azil ve tâyine ve ham tama' sebebi ile bir mansıbın kâh Ali'ye Kâh Veli'ye verilmesine Osmanoğulları sultanları hazretlerinden -Cenâb-ı hak, dünya durdukça Bâkî eylesin- hiçbirisinin râzı olmayacakları âşikârdır. (Koçi Bey, 1978: 81).

İfadeler adalet bağlamında eserde ele alınmıştır. Eserde memuriyet görevinde bulunanların sebep gösterilmesen azil ve tatin edilmeleri adaletsizlik olarak tanımlanmıştır. Bu ifade, adaletin ve hukukun dışına çıkmamanın ne kadar sakıncalı olduğunu vurgulamaktadır. Hem dini hem de ahlaki olarak kabul edilemez olan bu tür uygulamalar, adaleti ve insanların haklarını ihlal etmektedir. Adil insanlar için böyle bir yaklaşım kabul edilemez çünkü her makam ve görev, ona sahip olanların geçim kaynağıdır ve padişahın hizmetinde çalışanlar da aynı şekilde geçimlerini sağlamaktadır. Bu nedenle, adaletin korunması ve insan haklarının gözetilmesi gerekmektedir.

(...) Dünyâdan garaz kalkıp, rüşvetten vazgeçilse ve her mansıb, her dirlik, ehline ve lâyıkına verilse, büyük mutluluk değil midir? (...) Saâdetlû pâdişâhım ki (...) dirliği hak erbâbına lutf buyururlar ve haksızları bertaraf ederlerse (...) Doğru ve temiz niyet ile adâlet icra ederler, zulüm ve fesadın kaldırılmasına yönelirlerse kendisinden yardım dilenilen Allah'ın fazlı ile her iş kolay olur (Koçi Bey, 1972: 85-86).

Eserde Osmanlı toprak sistemi ve adalet kavramı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı'da toprak sistemi, vergi ve arazi işleme pratiğini içeren bir sistem olarak bilinmektedir. Bu sistem içerisinde "Has" adı verilen topraklar, değeri yüz bin akçeden az olan arazileri ifade ederken, "Zeamet" ise yüz ile iki yüz bin akçe arasındaki değere sahip toprakları kapsamaktaydı. Değerli toprakların işlenmesi genellikle "Tımar" sistemine tabi tutulmuştur. Tımar, özellikle savaşlarda üst düzeyde fayda sağlayan askerlere ve üst düzey memurlara verilen bir tür arazi ve vergi geliridir. Başlangıçta, tımar verilecek kişilerin belirlenme ve duyurulma yetkisi sadece vezirler ve beylerbeyine aitti. Ancak daha sonra, bu yetki kapıkulu ocaklarında görev yapan kişilere de verilmiştir. Tımar sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun her bölgesinde aynı şekilde uygulanmamıştır. En yoğun olarak Trakya ve Anadolu'nun iç kesimlerinde

uygulanırken, Mısır ve Arabistan yarımadası gibi bölgelerde bu sistem uygulanamamıştır. Bu sistemde, topraklar devlete aitti ve işlenmesi için belirli kişilere verilir. Osmanlı İmparatorluğu, bir ülkeyle savaşa girdiğinde, tımarlı sipahilerin sefere katılması zorunluluğu vardı. Bu zorunluluğa uymayanlar ise elinden topraklarının alınmasına maruz kalırdı (Solmaz, 2022: 1).

Bir zerre kadar küçük olan bu fakir kul, İstanbul'a geldiğim vakit, vâkıa yüce bilginler şimdiki gibi maiyyet sâhibi değildi (Koçi Bey, 1972: 28).

Parça bilginlerin olması gereken, toplum tarafından takdir edilen özelliklerin anlatıldığı giriş cümlesidir. Cümlelerin devamında bilginlerin olması gereken hal ve tavırları şu şekilde özetlenmiştir: Bir müderris yoldan geçse, halk hemen ona yönelir ve büyük saygı gösterirdi. Onların ırz ve vakarları son derece olgun ve saygın bir şekildeydi. Dışarı çıktıklarında sade elbiseler giyerlerdi, gösterişten uzaktılar. Gösterişli süslemeleri yoktu ve lüks talepleri yoktu. Herkes kendi evinde ilimle meşgul olurken, çıktıklarında ya derslere katılır ya da camiye gider veya sevdiği kişileri ziyaret ederlerdi. Halk arasında her biri büyük bir değere sahip ve saygıdeğer bir konumda bulunurdu.

Buradan çıkarılabilecek önemli bir sonuç, o dönemdeki müderrislerin toplum içinde büyük saygı ve itibar gördüğü, bilgiye ve ilme verilen değerin yüksek olduğudur. Müderrisler sade ve mütevazı yaşamlar sürerken, insanların ilimle uğraşmalarının ve dini değerlere saygı göstermelerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda toplumun, bilgi sahibi olan her bireye büyük bir hürmet ve değer verdiği, insanların görünüşe değil içeriğe önem verdiği anlaşılmaktadır.

(...) Sultan Süleyman han gaziye gelinceye kadar bizzat, adalete kavuşmuş olan divân-ı hümayunda hazır olup (...) (Koçi Bey, 1972: 5).

Devlet düzenini sağlamak için bütün padişahların Sultan Süleyman' a kadar Divan-ı Hümayun'a bizzat katıldıkları eserde belirtilmiştir. Padişahlar adaletin hâkim olduğu divân-ı hümayunda bizzat yer alarak memleket, millet, halk, hazine, para ve diğer önemli konularla yakından ilgilenmişlerdir. Devlet düzeni, bu adil yönetim anlayışı ve dini sadakatle sağlanmıştır.

Bilginlerin hallerinin düzenli olması, din ve devletin en mühim hususlardandır (Koçi Bey, 1972: 24).

Bu cümle, bilginlerin ve din adamlarının davranışlarının düzenliliğinin hem dinin hem de devletin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi için hayati öneme sahip olduğunu vurgular. Bilginlerin istikrarlı ve ahlaki duruşları, toplumun değerlerine rehberlik ederken, devletin işleyişini de etkileyerek adil ve dengeli bir yönetim sağlama yolunda kritik bir rol oynar. Bu nedenle, bilginlerin ve din adamlarının düzenli ve örnek tutumları, toplumsal ve siyasi dengeyi sürdürmeye yardımcı olur.

Asker tâifesî ve bâzı memlekete âit ahval bey anındadır (Koçi Bey, 1972: 51).

Başlık altında askeri düzen ile alakalı tespitler bulunmaktadır. (...) eğer âlemin düzeltilmesi hususunda bir tedârik görülmezse ve bu nazlı memlekete bir düzen verilmezse ümmet-i muhammed (nefsi, nefsi) deyüp, reâyâ ve berâyâ -tamamen berbad olur (Koçi Bey, 1972: 51) ifadesi memleket düzeninin önemine vurgu yaparak yazarın vermek istediği telkinler için ön söz oluşturuyor. Askerlerin itaat etmemesi, zabıtların disiplini sağlayamaması ve nasihatlerin etkisiz kalması üzerinde durulmaktadır.

Sultan Süleyman Hanım mübârek zamanlarında âlemin ihtilâlîne sebep olan maddelerin birincisi budur; (Koçi Bey: 1972: 68).

İlgili cümlelerin ikinci maddesinde düzen ile ilgili ifadelerle rastlanıyor: Osmanlı İmparatorluğu'nda harem kökenli kişilerin yetkilerinin artması ve hızla yüksek makamlara getirilmeleri sonucu düzenin bozulduğu anlatılmaktadır. "Düzen" kelimesi burada, devletin yönetsel, toplumsal ve hukuki yapısının işleyişine vurgu yapmaktadır.

Bu devirde yâ gözde, haseki veya vâlîde sultan olarak, yahudi, Nurbânû veya Venedikli Safice (Bafo) sultanlar, hükümdarların iç ve dış siyâsetlerinde onlara âdetâ hâkindir. Bu kadınların, ne kadar Müslüman terbiyesi almış olurlarsa olsunlar, osillannı tamâmen unutmadıklarını söylemek mümkündür (Koçi Bey, 1972: VII).

Bu metin, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki bazı gerçeklere vurgu yapmaktadır. Osmanlı

İmparatorluğu'nun yönetiminde sultanların anneleri veya eşleri, yani gözde, haseki veya valide sultanlar, önemli bir rol oynamışlardır. Bu metin, özellikle bazı sultanların Yahudi, Nurbânû veya Venedikli Safice gibi farklı kökenlere sahip kadınlarla ilişki kurduğuna dikkat çekmektedir. Tablo 9'da yer alan tabloda iki önemli eserin çeşitli karşılaştırmaları birer cümle ile açıklanmaktadır.

Tablo 9. İki Eserin Karşılaştırması

Özellikler	Koçi Bey Risalesi	Kutadgu Bilig
Dil ve Üslup	Osmanlı Türkçesi, sade ve açık	Karahanlı Türkçesi, edebi zenginlik ve özgünlük
Toplumsal Yapı ve Sınıf Ayrımı	Adalet vurgusu, farklı sınıfların dayanışması	Hükümdarın toplumdaki sınıfları bir arada tutması
Dinî Temalar ve İslamî Etik	Ahlaki değerlere vurgu, tasavvufi konular	İslam'ın etkisi, adil ve dindar yönetim
Eserin Amacı	Liderin halkına hizmet etme öğütleri	Hükümdara ideal lider olma yolundaki rehberlik
Sosyal İlişkiler ve Ahlaki Değerler	Dürüstlük, merhamet, yardımlaşma	Güzellik, doğruluk, sabır gibi ahlaki değerler
Sembolizm ve Metaforlar	Doğa, hayvanlar, renkler gibi semboller	Doğadaki öğeler, renkler, hayvanlar
Geçmişten Günümüze Yönetim Anlayışına Etkisi	Evrensel ahlaki prensipleri içerir	Türk yönetim anlayışına katkıda bulunmuştur
İdeal Lider ve Toplum Anlayışı	Adil, bilge, dindar lider idealize edilir	Bilge, adil, toplumu bir arada tutan lider
Sosyal Adalet ve Toplumsal Denge	Adaletin önemi ve herkes için adil denge	Hükümdarın sosyal adaleti gözetmesi
Eğitim ve Bilgi Yönetimi	Eğitim ve bilgiye vurgu yapar	Liderin bilgi ve eğitimle donanması öğütleri
İyi Yönetim ve Kriz Durumları	Kriz durumlarında doğru kararlar alınmalı	Hükümdarın liderlik vasıflarını krizde de korunması
Liderlik ve Adalet	Lider adil olmalı, halkına karşı sorumluluklarına sadık kalmalı	Hükümdar adil olmalı, halkına hizmet etmeli ve toplumsal düzeni sağlamalı
Tevazu ve İyi Yönetim	Lider tevazu sahibi olmalı, güçlü olmak, zayıfları korumak ve adil bir yönetim önemli	Lider halkı ile uyum içinde olmalı, onlara saygı göstermeli ve iyi bir yönetim sergilemeli
Eğitim ve Bilgelik	Lider bilgelik sahibi olmalı ve bu bilgelikle halkını yönlendirmeli	Lider bilgi ve eğitimle donanmış olmalı
Toplumsal Düzen ve İnsan İlişkileri	İnsanlar arasındaki dayanışma, yardımlaşma ve dürüstlük gibi değerler olmalı	İnsanlar arasındaki doğru iletişim, hoşgörü, saygı ve adalet önemli

Tablodan da anlaşılacağı gibi iki eser de yöneticilik esasları hakkında pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Yöneticiliğin pek çok unsuru hakkında yol gösterici olan bu eserler önemli bir yer tutmaktadır.

SONUÇ

Türk siyasetnameleri, tarih boyunca liderlerin yönetim felsefelerini ve yönetsel etik değerlerini belirlemiş ve şekillendirmiş önemli eserlerdir. Bu bağlamda, Koçi Bey Risalesi ve Kutadgu Bilig gibi eserler Türk siyasetname geleneğinde etkili olmuştur. Bu eserlerde ortaya konan yönetim felsefesi ve etik değerler, Türk liderlerine rehberlik etmiş, toplumsal düzenin sağlanması, adaletin tesis edilmesi ve halkın refahının artırılması amacını gütmüştür.

Özkan, (2015). "Osmanlı Siyasetname Geleneği ve Modern Türkiye'nin Yönetim Anlayışına Yansımaları". Bu çalışmada, Osmanlı siyasetname geleneğinin modern Türkiye'nin yönetim anlayışına

etkileri incelenmektedir. Osmanlı dönemindeki yönetim felsefesi ve etik değerlerin, günümüz Türk yönetim sistemi üzerindeki izleri araştırılmaktadır.

Doğan, (2018). "Türk Siyasetname Geleneğinde Adalet ve Yönetim İlişkisi". Bu çalışmada, Türk siyasetname geleneğinde adalet anlayışı ile yönetim felsefesi arasındaki ilişki incelenmektedir. Adalet kavramının Türk yönetim anlayışındaki yeri ve etkileri üzerinde durulmaktadır.

Özdemir, (2020). "Kutadgu Bilig'de Liderlik ve Yönetim Felsefesi". Bu makalede, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig eserindeki liderlik ve yönetim felsefesi analiz edilmektedir. Kutadgu Bilig'in yönetim anlayışındaki özgün katkıları ve etik değerler üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Çelik, (2021). "Koçibey Risaleleri ve Osmanlı Yönetimindeki Etik Değerler". Bu çalışmada, Koçibey Risaleleri üzerinden Osmanlı yönetimindeki etik değerlerin analizi yapılmaktadır. Risalelerin içerdiği etik prensipler ve Osmanlı'nın yönetim anlayışına etkileri üzerinde durulmaktadır.

Türk siyasetname geleneği, liderlerin yönetim anlayışını şekillendiren temel prensipleri içerir. Adaletin önemine vurgu yaparak, toplumsal düzenin korunması ve halkın refahının artırılması hedeflenir. Liderlerin bilge, adil ve dürüst olmaları, eserlerde sıkça vurgulanan özelliklerdir. Ayrıca, toplumun çeşitli sınıflarının bir arada yaşaması, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerlere önem verilir.

Türk siyasetname geleneğinde yönetsel etik değerler, liderin sorumluluklarına, halkına karşı adil ve dürüst olmasına odaklanır. İslam etik değerleri, ahlaki erdemler ve toplumsal adalet eserlerde sıkça yer alır. Hükümdarın, yönetiminde bilgelikle hareket etmesi ve adaleti sağlaması, toplumun güvenini kazanması için önemli bir etik değer olarak vurgulanır.

Türk siyasetname geleneği, liderlik anlayışının ve yönetsel etik değerlerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Koçi Bey Risalesi ve Kutadgu Bilig gibi eserler, liderlere ahlaki bir rehberlik sunmuş, toplumun refahını ve adaleti temin etmeyi amaçlamıştır. Bu eserlerin sunduğu yönetim felsefesi ve etik değerler, günümüzdeki liderlere de ilham kaynağı olabilir ve toplumsal düzenin sağlanması adına güçlü bir temel oluşturabilir. Türk siyasetname geleneğinin bu değerleri, geçmişten günümüze ışık tutarak, etik ve adil bir yönetim anlayışının ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Türk siyasetname geleneğinde öne çıkan bir diğer önemli tema, sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal uyumun korunmasıdır. Hükümdarın, fakir ve güçsüz kesimleri gözeterek adil bir yönetim sergilemesi, eserlerin sıkça vurguladığı bir değerdir. Toplum içindeki sınıf ayrımlarının azaltılması, adaletin tesis edilmesi, liderlerin toplumsal düzeni sürdürme sorumluluğunu ifade eder.

Türk siyasetname geleneğinde, liderin eğitimi ve bilgi yönetimi de önemli bir yer tutar. Bilge bir lider olmanın hem bireyin kendi bilgisini artırması hem de toplumu eğitmeye yönelik çabalar içermesi vurgulanır. Eğitilmiş bir liderin, halkını daha iyi anlayarak doğru kararlar alması ve toplumu daha bilinçli bir şekilde yönetmesi beklenir.

Türk siyasetnamesinde liderin güç ve sorumluluk dengesine özel bir vurgu yapılır. Liderin sahip olduğu güç, onun halkına daha iyi hizmet etme ve adaleti sağlama amacıyla kullanılmalıdır. Gücün beraberinde getirdiği sorumluluklar, hükümdarın yönetimindeki adaleti ve toplumsal düzeni koruma yükümlülüğünü ifade eder.

Bu değerlerin günümüz liderleri için de önemli bir rehberlik kaynağı olması, Türk siyasetname geleneğinin güncelliğini ve evrensel niteliğini vurgular. Türk siyasetname geleneği, tarihsel bağlamda geçerliliğini koruyarak, liderlik, yönetim felsefesi ve etik değerler konusunda ilham verici bir kaynak olmaya devam etmektedir. Türk siyasetname geleneği, tarihsel eserlerinde ortaya koyduğu yönetim felsefesi ve yönetsel etik değerlerle, Türk liderlerine ve toplumlarına ilham veren bir kaynak olmuştur. Koçi Bey Risalesi ve Kutadgu Bilig gibi eserler, liderliğin sadece güç kullanımından öte, adalet, bilgelik, toplumsal uyum ve eğitim gibi evrensel değerlere dayalı olması gerektiğini vurgulayarak, yönetim felsefesine şekil vermişlerdir.

Sosyal adalet, toplumsal uyum, eğitim, güç ve sorumluluk dengesi gibi temel kavramlar, Türk siyasetname geleneğinde öne çıkan değerlerdir. Bu değerler, geçmişten günümüze Türk liderlerine

rehberlik ederek, toplumsal düzenin korunması ve halkın refahının artırılmasına katkıda bulunmuştur.

Günümüzde de Türk siyasetname geleneğinden alınan bu değerler, liderlere etik ve adil bir yönetim anlayışını benimsemeleri konusunda rehberlik etmektedir. Türk liderleri, tarihlerinden gelen bu köklü geleneği değerlendirerek, toplumlarını kucaklayan, adil, bilge ve eğitime önem veren bir liderlik anlayışını sürdürmeye teşvik edilmelidir. Türk siyasetname geleneği, gelecek nesillere liderlikteki etik ve ahlaki değerleri miras bırakarak, Türk yönetim felsefesine süregelen bir katkı sunmaktadır.

Türk siyasetname geleneği, liderlere sadece mevcut durumu idare etme değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü ve değişimi yönlendirme sorumluluğunu da yükler. Koçi Bey Risalesi ve Kutadgu Bilig gibi eserler, liderlerin toplumlarını modernleştirmeleri, eğitim ve bilgi ile aydınlatmaları gerektiği konusunda önemli mesajlar iletilmiştir. Bu bağlamda, yöneticilerin toplumlarını geliştirecek vizyoner adımlar atmaları beklenmiştir.

Türk siyasetname geleneği, kültürel çeşitliliği zenginlik olarak değerlendirir ve liderlerden toplum içindeki farklı unsurları bir araya getirerek birlik ve beraberlik içinde yaşatmalarını ister. Koçi Bey Risalesi ve Kutadgu Bilig, farklı kültürleri anlama ve hoşgörülle yaklaşma gerekliliğine vurgu yapar. Bu da yöneticilerin kendi kültürlerini korurken, diğer kültürlerle saygı göstermeleri gerektiğini belirtir.

Türk siyasetname geleneği, liderlere sadece iç meselelere odaklanmamaları, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde etkin bir rol oynamaları gerektiğini öğütler. Yöneticilerin diğer toplumlarla sağlıklı ilişkiler kurmaları, diplomasi yoluyla sorunları çözmeleri, barışı teşvik etmeleri esas alınır. Bu, liderlerin sadece kendi ülkelerini değil, aynı zamanda küresel barış ve istikrarı da gözetmeleri gerektiğini vurgular.

Sonuç olarak, Türk siyasetname geleneği, liderlere sadece güç ve otoriteyi elde etme değil, aynı zamanda toplumlarını geliştirme, kültürel çeşitliliği zenginlik olarak görmeleri, uluslararası arenada etkili bir şekilde rol almaları gerektiği konusunda kapsamlı bir yönlendirme sunar. Geçmişin bu değerleri, Türk liderlerine ilham kaynağı olmaya devam ederek, ülkenin ve dünya toplumlarının geleceğine olumlu bir şekilde katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. (2013). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Düşünce Hayatı*. MEB Yayınları. Ankara
- Aktan, C. C., ve Çoban, H. (2005). Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri. Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme, 13-40. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anameriç, H. (2009). Yönetimde Sistem Yaklaşımı. Yayımlanmamış Çalışma Raporu, Açık arşiv. Ankara. Edu. Tr/Browse/174/445., Erişim Tarihi, 02.12.2023.
- Aydın, A. H. (2001). *Yönetimin Fonksiyonları*. S. Güney (Yay. Haz.). *Yönetim ve Organizasyon İçinde* (Ss. 58-86). Ankara: Nobel.
- Aytürk, N. (1990). *Yönetim Sanatı*, Emel Yayınevi. Ankara.
- Beauchamp, T. L., and Childress, J. F. (2019). *Principles of Biomedical Ethics*. New York, NY: Oxford University Press.
- Beuselinck, E. (2008). Shifting Public Sector Coordination and The Underlying Drivers of Change: A Neo-Institutional Perspective. Faculty of Social Sciences. Katholieke University of Leuven.
- Bilge, E. (2007). *Türklerde Eğitim ve Öğretim*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Boratav, P. N. (1961). *Kutadgu Bilig Üzerine Tetkikler*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara
- Bozok, F. (1987). *Tanzimat Edebiyatı Üzerine Denemeler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Brown, M. E., and Mitchell, M. S. (2010). Ethical And Unethical Leader Ship: Exploring New Avenues

- for Future Research. *Business Ethics Quarterly*, 20(4), 583-616.
- Cüceloğlu, D. (1998). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, T. (2011). *Tanzimat Edebiyatı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara
- Dede, N. (2003). *Türk Halk Edebiyatı Üstüne Makaleler*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Esen, N. (2018). Kutadgu Bilig'in Dil ve Anlam Dünyası Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 739-756.
- Gökyıldız, M. (2012). *Kutadgu Bilig*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Hacib, Y. H. (2019). Kutadgu Bilig, (Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Tunçel, M., Editör: Aşıcı, H.). Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hughes, C. (2008). A Relationship Among Public School Leader Ship, Ethics and Student Achievement. Unpublished Doctoral Dissertation, Walden University, United States of America.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu: 1300-1600*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- İpşirli, M. (1960). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Düşüncesinde Devlet Anlayışı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Jones, W. T. (2015). *A History of Western Philosophy: Hobbes To Hume*. New York, NY: Routledge.
- Karakoç, F. (2021). Klasik Yönetim Kuramında İş Bölümü ve Uzmanlaşmaya Eleştirel Bakış. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 669-685.
- Karal, E. Z. (1970). *Osmanlı Tarihinde Tanzimat ve Avrupa'nın Doğu Politikası*. Ttk Yayınları. Ankara
- Katz, D., and Kahn, R. L. (1966). *The Social Psychology of Organizations*. Wiley.
- Kotter, J. P. (1996). *Leading Change*. Boston, MA.: Harvard Business Press.
- Küyel, M. T. (1976). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe Eylemi*. Ankara.
- Mcgregor, D. (1960). *The Human Side of Enterprise*. New York, NY.: Mcgraw-Hill.
- Miller, D. T. (2001). Disrespect and the Experience Of İnjustice. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 527-553.
- Northouse, P. G. (2018). *Leader Ship: Theory and Practice*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications.
- Özmen, A. (2014). Siyasetname' De Yönetim Felsefesi. *Gümüşhane University Electronic Journal of The Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 5(10), 45-75.
- Pearson, C. M., and Clair, J. A. (1998). Reframing Crisis Management. *Academy of Management Review*, 23(1), 59-76.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques For Analyzing in Dustries and Competitors*. New York, NY.: Simon And Schuster.
- Rachels, J. (2015). *The Elements of Moral Philosophy*. New York, NY.: Mcgraw-Hill.
- Shafer-Landau, R. (2018). *The Fundamentals of Ethics*. New York, NY.: Oxford University Press.
- Smith, N. (2010). *Ethics: History, Theory, and Contemporary Issues*. New York, NY.: Oxford University Press.
- Solmaz, S. B. (2022). Osmanlı'da Tımar Sistemi ve Bu Sistemin Bozulmasının Sebepleri. *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Solomon, R. C., and Higgins, K. M. (2013). *The Big Questions: A Short Intro Duction to Philosophy*. Cengage Learning. Boston, MA.

- Tansuğ, S. (1976). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi. Ankara
- Taylor, F. W. (1911). *The Principles of Scientific Management*. Harper & Brothers.
- Tekin, Ş. (1985). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Thompson, D. F. (1985). The Possibility of Administrative Ethics. *Public Administration Review*, 3(12), 555-561.
- Topaloğlu, C. (2011). Yönetim Kuramları ve Örgüt İçi Çatışmalar. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 4(11).
- Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. Simon and Schuster.
- Yıldırım, A. (2005). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 1: Mülkiye'den Sonra. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yılmaz, E. (1996). *Hukuk Sözlüğü* (5. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.